

**İMAM HATİP LİSESİ
ÖĞRENCİLERİNİN
GÖZÜNDEN
DİN-TOPLUM-DEVLET
İLİŞKİLERİNE BAKIŞ**

Erzurum Örneği

LOKMAN CERRAH

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Aralık 2024

ISBN • 978-625-5552-04-4

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.serüvenyayınevi.com

e-mail: serüvenyayınevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

**İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-
Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	x
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xiv
GİRİŞ	1
1. Problem Durumu	1
2. Amaç ve Önem	1
3. Sayıtlar	2
4. Sınırlılıklar	3
5. Yöntem	3
6. Evren ve Örneklem.....	4
7. Veri Toplama Araçları.....	4
8. Çalışma Takvimi.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. İMAM HATİP LİSELERİ	5
1.1. İmam Hatip Liselerinin Kuruluşu	6
1.2. İmam Hatip Liselerinin Tarihsel Gelişimi	7
1.2.2. İmam Hatip Kursları.....	9
1.2.3. İmam Hatip Okulları.....	10
1.2.4. İmam Hatip Liseleri.....	11
1.2.5. Anadolu İmam Hatipleri	13
1.2.6. 1997 ve Sonrası	13
1.2.7. Öğrencilerin İ.H.L'ye Gitme Gerekçeleri ve Gelecekte Beklentileri.....	14
İKİNCİ BÖLÜM	16

2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	16
2.1. Din Hakkında Yapılan Tanımlar ve Yorumlar	16
2.2. Din açısından Toplum.....	20
2.3. Toplum Hakkında Yapılan Tanımlar ve Yorumlar	21
2.4. Din-Toplum Etkileşimleri	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	27
3.BULGULAR VE YORUMLAR.....	27
3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Nitelikleri	27
3.2. Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	28
3.3. Öğrencilerin Sahip Oldukları Dini İnançların Oluşumuna Etki Eden Kurumlar	29
3.3.1. Aile	29
3.3.2. Okul.....	32
3.3.3. Cemaatler	36
3.4. Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri.....	41
3.4.1. Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini seçmelerindeki etkenler	43
3.5. Öğrencilerin Aile Yapıları ve Bu Aile Yapıları İçerisinde ki Durumları	46
3.5.1. Ailelerde karar alma süreci	46
3.5.2. Öğrencilerin kendileriyle ilgili kararlarda etkin olan faktörler	48
3.5.3. Öğrencilerin aldıkları kararlara ailelerin yaklaşımı	50
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	52
4.İHL ÖĞRENCİLERİNİN DİN İLE BİREY, TOPLUM VE DEVLET ARASINDAKİ İLİŞKİLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	52
4.1. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Pratiklere Bakışı.....	52
4.1.1. Kendini Dindar Görme	52
4.1.2. Namazı Sürekli Kılma.....	54

4.2. İHL Öğrencileri ve Dinin Hayatlarına Etkisi.....	58
4.2.1. Dinin, Yaşantı, tutum ve Davranışlara Etkisi	58
4.2.2. Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Etkisi.....	60
4.3. İHL Öğrencilerinin Din-Birey İlişkilerine Bakışı.....	63
4.3.1. Birey Hayatında Din-Dünya İlişkisi	64
4.3.2. Dini inançlar ve mutlu yaşam ilişkisi.....	65
4.3.3. Dindarlık ve Ticari Hayat İlişkisi.....	67
4.3.4. Din ve insan hayatının amaç ve anlamı.....	68
4.3.5. Dini yasaklar ve yaşam alanının kısıtlanması.....	70
4.3.6. Din ve özgürlüklerin sınırlandırılması	72
4.4. İHL Öğrencilerinin Din-Toplum İlişkilerine Bakışı.....	77
4.4.1. Dini Kurallarda Değişme ve Toplumsal Fayda.....	77
4.4.2. Din ve Toplumsal Bütünleşme	80
4.4.3. Dini Tarikatlar ve Toplumsal Birlik ve Kardeşlik.....	82
4.4.4. Dini Grup ve Cemaatlerin Varlığı	83
4.4.5. Kadın –Erkek Tokalaşması.....	85
4.4.6. Lise Çağında Flört.....	88
4.4.7.Cinsel Açıdan Evlilik Öncesi Kız Erkek İlişkisi	90
4.4.8.Toplumsal Problemler ve İHL öğrencileri.....	94
4.4.9.Toplumun Dine Verdiği Önem.....	96
4.4.10.İslami Değerler ve Toplumsal Problemlerin Çözümü.....	98
4.4.11.Dini Duygular ve İnsanların Mutluluğu.....	100
4.4.12.Dini Değerler ve Ahlaki Sorunların Çözümü	102
4.4.13.Doğum Kontrolüne Bakış.....	103
4.5. İHL Öğrencilerinin Din-Devlet ilişkilerine Bakışı.....	105
4.5.1. Oy Verilecek Parti-Din İlişkisi	105
4.5.2.Dinin Devlet ve Siyaset Düzenini Yönlendirmesi	107
4.5.3.Devletin İçki, Kumar gibi alışkanlıkları Yasaklaması	108
4.5.4.Uluslararası İlişkilerde Din faktörü.....	111

4.5.5. Demokrazi ve İslam	113
4.5.6. Daha İyi Bir Toplumsal Düzen İçin Dinin Devlet Yönetiminde Etkinlik Kazanması	115
4.5.7. Din Devlet İlişkilerine Toplu Bakış	118
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	124
EK	127
EK 1. Öğrencilerle Görüşme Formu ve Sorular	127

ÖNSÖZ

İmam Hatip Liseleri 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanunu çerçevesinde kurulmuşlardır. Bu okullar aradan geçen 86 yıllık sürede pek çok evreden geçmiş gerek eğiti içeriği olsun gerekse mensuplarının hakları olsun zaman zaman değişikliklere uğramıştır. Millî Eğitim Bakanlığı mevzuatına göre dini eğiti veren birer devlet kurumları olmalarına rağmen kapatılmaları veya sınırlandırılmaları sürekli tartışılmış tır. Fakat yaşanan bütün tartışmalara rağmen bu eğitim kurumları hayatiyetlerini halkın yoğun teveccühü ve desteği ile bugüne kadar devam ettirmişlerdir. Bir ara hem okul sayıları ve hem de bu okullarda okuyan öğrencilerin sayıları oldukça azalmış olsa da bugün yine halkın yoğun ilgisine mazhar olmakta ve oldukça fazla miktarda yeni kayıtlar almaktadırlar.

Her bilim dalının ve yine her bilim adamının kendi ilgi alanına ve anlayış tarzına göre farklı tanımlarını yaptıkları dinin, insanlık tarihi ile paralellik gösterir. Tarihte belki dinsiz fertlere rastlanılabılır ama dinsiz bir topluma rastlamak mümkün değildir. Aynı şekilde insanı tanımlarken onun için sosyal bir varlık benzetmesi yapılır. Dolayısıyla insanlar toplum denilen, insanların oluşturduğu, canlı, değişebilen bir yapı içerisinde yaşamak

zorundadırlar. Ayrıca isimleri geçen bu iki kurum arasında oldukça önemli derecede bir etkileşim yaşanmıştır ve her zaman ve mekân diliminde bu etkileşimin yaşanması kaçınılmazdır.

İşte bu araştırmada İHL öğrencilerinin bu iki önemli kurum arasındaki ilişkiler hakkındaki düşüncelerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İHL'lerin tarihçeleri hakkında bilgi, ikinci bölümde Din-Toplum ilişkileri hakkında teorik bilgi, üçüncü bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin profilleri ve hakkında bilgi, dördüncü bölümde ise araştırmada elde edilen veriler ışığında öğrencilerin, Din-Birey ilişkileri, Din-Toplum İlişkileri ve Din-Devlet ilişkileri hakkındaki düşünceleri ve bunların yorumları yer almaktadır.

Araştırmanın bulgularına neticesinde, İHL öğrencilerinin dini inançlarının oluşmasında okulun yanı sıra hatta okuldan daha fazla aile ve dini cemaatlerin etkisi olduğu, Öğrencilerin dinin hem teorik olarak insan hayatında hem de pratik olarak kendi hayatlarında önemli bir yere sahip olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır. Yine aynı bulgular sonucunda öğrencilerin dinin toplum ve devlet ile yakından ilişki içerisinde olması gerektiği düşüncesi içerisinde oldukları görülmektedir.

Bu çalışma Prof. Dr. Fazlı POLAT danışmanlığında yürütülen “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin 'Din-Toplum İlişkileri’” Konusunda Ki Mülâhazaları (Erzurum Örneği)” adlı yüksek lisans çalışması verilerinden üretilmiştir. Bu vesileyle söz konusu tez sürecinde ve daha önemlisi akademik kariyer sürecinde her türlü desteği veren ve bir süre ahirete irtihal eden danışmanım Prof. Dr. Fazlı POLAT’a Allah’tan rahmet diliyorum.

Doç. Dr. Lokman CERRAH

KISALTMALAR

- a.g.e. :Adı Geçen Eser
A.Ü. : Atatürk Üniversitesi
C : Cilt
Çev. : Çeviren
İHL : İmam Hatip Lisesi
İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
s : Sayfa
S : Sayı
Terc : Tercüme eden
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TDK : Türk Dil Kurumu
U.Ü. : Uludağ Üniversitesi

TABLolar

Tablo 1 İmam ve Hatip Mekteplerinin Açılış Yılları, Okul ve Öğrenci Durumu.....	9
Tablo 2 İmam Hatip Liselerinin Yıllara Göre Açılış Durumu.....	11
Tablo 3 Öğrencilerin okul ve cinsiyetlerine göre dağılımı	27
Tablo 4 Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	28
Tablo 5 Sınıf Seviyeleri Açısından Ailenin Dini İnançların Oluşumuna Etkisi	30
Tablo 6 Cinsiyet açısından Ailenin dini inançların oluşumuna etkisi.....	31
Tablo 7 Sınıf seviyeleri açısından okulun dini inançların oluşumuna etkisi	33
Tablo 8 Cinsiyet açısından okulun dini inançların oluşumuna etkisi	35
Tablo 9 Sınıf seviyeleri açısından cemaatlerin dini inançların oluşumuna etkisi.....	37
Tablo 10 Cinsiyet açısından cemaatlerin dini inançların oluşumuna etkisi.....	39
Tablo 11 Cinsiyet açısından öğrencilerin İmam Hatip Liselerini seçmelerindeki etkenler	45
Tablo 12 Ailelerde karar alma süreci.....	46
Tablo 13 Cinsiyet açısından ailede karar alma süreci	47
Tablo 14. Cinsiyet açısından öğrencilerin kendileriyle ilgili kararlarda etkin olan faktörler	49
Tablo 15 Aldığınız kararda ailenizde bir baskı görüyor musunuz?	50
Tablo 16 Kendimi dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum	52
Tablo 17 Namazımı sürekli kılarım.....	54
Tablo 18 Dini kurallar sizin yaşayışınızı, tutum ve davranışlarınızı etkiliyor mu?	58
Tablo 19 Arkadaş seçiminizde dindarlığın herhangi bir rolü var mı?	60

Tablo 20 Birey, hayatında inanç dünyası ile günlük yaşamını birbirinden ayırmalı, inancının dünya yaşamını etkilemesine izin vermemelidir?	64
Tablo 21 Sağlam dini inançları olmadan da insan mutlu bir hayat yaşayabilir	65
Tablo 22 Dindar insanın ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir olduğunu kabul ediyorum.....	67
Tablo 23 Din insanın hayatına bir amaç ve anlam kazandırır	68
Tablo 24 Dinin bazı yasakları insanları hayatın güzelliklerinden alıkoyar	70
Tablo 25 Bence özgürlükleri din dahil hiçbir kurum sınırlamamalıdır	72
Tablo 26 Toplum açısından faydası olacaksa bazı dini kuralların değiştirilmesini onaylıyorum	77
Tablo 27 Din kurumunun toplum üzerinde birleştirici bir rolü vardır.....	80
Tablo 28 Dini tarikatlar toplum üzerinde kardeşlik ve bütünlüğe sebep olurlar.	82
Tablo 29 Toplumda dini grup ve cemaatlerin olmasını onaylıyorum.....	83
Tablo 30 Kadın erkek tokalaşmasını doğru bulmuyorum	85
Tablo 31 Lise çağındaki öğrenciler arasında flörtü normal karşılarım.....	88
Tablo 32 Cinsel açıdan evlilik öncesi kız-erkek ilişkisini normal karşılıyorum	90
Tablo 33 Toplumsal problemlerle ilgilenirim.....	94
Tablo 34 Toplumun dine yeteri kadar önem verdiğine inanıyorum.....	96
Tablo 35 İslami değerler toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebilir.	98
Tablo 36 Toplumumuzda var olan birçok sıkıntılara rağmen insanların hala mutlu olmalarının temelinde dini duygular yatar.....	100
Tablo 37 Toplumuzdaki kapkaç, rüşvet, hortumculuk gibi birçok ahlaki sorun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebilir.....	102
Tablo 38 Doğum kontrolünü doğru bulmuyorum	103
Tablo 39 Seçim zamanların da herhangi bir partiye oy verirken, oy verdiğim partinin dini söylem kullanıp kullanmamasına dikkat ederim	105
Tablo 40 . Dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı buluyorum	107

Tablo 41	Devletin içki, kumar gibi alışkanlıkları yasaklamasını isterim.....	109
Tablo 42	Dünya devletleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde din çok önemli bir faktördür.....	111
Tablo 43	Demokrasi rejimi yönetim şekli olarak İslam'la uzlaşır	113
Tablo 44	Toplumun daha iyi bir düzene ulaşması için dinin eskiden olduğu gibi devlet yönetiminde etkinlik kazanmasını isterim	115

ŞEKİLLER

Şekil 1. Öğrencilerin Sahip Oldukları Dini İnançların Oluşumuna Etki Eden Kurumlar.....	40
Şekil 2 Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini seçmelerindeki etkenler.....	44
Şekil 3 Sizinle ilgili olan bir kararda etkili olan kimdir?	49
Şekil 4 İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Pratiklere Bakışı (kıyaslama)	57
Şekil 5 İHL Öğrencileri ve Din ve Dindarlığın Hayatlarına Etkisi	62
Şekil 6 Din-Birey İlişkilerine Toplu Bakış	75
Şekil 7 Kadın erkek ilişkilerine toplu bakış.....	93
Şekil 8 Din Devlet ilişkilerine toplu bakış.....	119

GİRİŞ

1. Problem Durumu

İmam Hatip Liseleri din eğitimini devlet eliyle vermek ve din adamı ihtiyacını karşılamak için Türk Milli Eğitim sisteminin bir parçası olarak ilk defa 1924 yılında açılmışlardır. Daha sonraki yıllarda halkın yoğun ilgisi ve talebi ile karşılaşınca her dönemin hükümetlerince sayıları artırılmıştır. Fakat yine her dönem özellikle kuruluş amacının dışına çıktıkları gerekçesiyle eleştiri ve tartışma konusu olmuşlardır. Aynı anda hem aşırı bir ilgi ve övgünün ve aynı derecede aşırı bir eleştiri ve yerginin muhatabı olan bu okulların öğrencilerinin sosyal konularda ne düşündüklerini bilmek kanaatimizce çok önemli ve ayrıca gereklidir.

Dinin insan hayatı ve insanlık için önemini ayrıntılarıyla anlatmaya gerek yoktur. Kanaatimizce sadece ilk insanla birlikte dinin de var olduğunu ve insanlık tarihi boyunca dinsiz bir toplumun yaşamadığını hatırlatmak bu önemi anlatmak için yeterlidir.

Yine toplum olmanın insanlık için ne kadar önemli olduğunu anlatmak için de insanların tarihin hiçbir döneminde bireyler olarak tek başlarına yaşadıklarının ve bu şekilde hayatîyetlerini devam ettirdiklerinin tespit edilmediğini hatırlatmak yeterlidir.

İşte biz bu çalışmamızda imam hatip liselerinde eğitim gören 15–19 yaş arasındaki gençlerin insanlık için hayati öneme sahip olan bu konular - din, toplum, din-toplum ilişkileri- hakkındaki görüş ve düşüncelerini konu edinmekteyiz.

Dolayısıyla elimizdeki problem İmam hatip lisesi gençliğinin belli ölçüde altyapısı ile birlikte din, toplum, din-toplum ilişkisine dair düşünce dünyasını ortaya koymaktır.

2. Amaç ve Önem

1924 yılından itibaren Türk Milli Eğitim sisteminin bir parçası olan İmam Hatip Liseleri, bu süreç içerisinde sürekli olarak çeşitli siyasal ve ideolojik tartışmaların odağı haline gelmiş veya getirilmişlerdir. Fakat bu tartışmalar, bu okulların kalitesi veya kalitesizliği, yeterliliği veya yetersizliği hakkında değil de daha çok İmam Hatip Liselerinin konumu meselesinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca bütün bu tartışmalar olup bitirken imam hatip liseleri, adeta fizikte konu edilen, araştırılan bir ‘madde’ gibi değerlendirilmektedir. Oysaki İmam hatip liseleri; öğretmenleri, öğrencileri, mezunları ve öğrenci aileleri ile birlikte adeta koskoca canlı bir organizma gibidir. Dolayısıyla onların Din, toplum, insan ve dünya hakkında ve yine bu unsurlar arasındaki ilişkiler hakkında muhakkak düşünce ve fikirleri olacaktır. Ama ne yazık ki bütün bu tartışmaları açanlar ve sürdürenlerin çoğu bu okullar ve mensupları hakkında, onların düşünce ve fikirleri hakkında yeterli bir bilgiye sahip değillerdir. Yani bu kişiler yeterince tanımadıkları ve hakkında bilgi sahibi olmadıkları bir konuda konuşmaktadırlar.

İşte bu çalışmada imam hatip liseleri etrafında yapılan tartışmalarda eksik olan bu alanı birazcık olsun doldurmak ve bu tartışmaların daha gerçekçi temeller üzerine oturmasına katkıda bulunmak, böylece sürekli olarak bir sorun olarak görülen ve lanse edilen İmam hatip liseleri için kalıcı bir çözümün ortaya çıkmasına yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

3. Sayıtlar

Araştırmanın temel varsayımı imam hatip lisesi öğrencilerinin din-toplum ilişkileri bağlamında görüşlerin önemliliği ve bu görüşlerin oluşmasında okudukları okullarda aldıkları dini eğitimin önemli bir etken olduğu varsayımdır.

İkinci varsayım ise imam hatip lisesi öğrencilerinin düşünce yapılarının oluşmasında okulun yanında aile ve çevre faktörlerinin de belirli derecede etkisinin olduğu varsayımdır.

4. Sınırlılıklar

Araştırmanın çalışma grubu 2009/2010 eğitim öğretim yılında Erzurum ili ve Pasinler ve İspir İlçeleri'nde ki 3 imam hatip lisesinden seçilen 400 kişi ile sınırlıdır. Bu nedenle bu çalışma sonucunda ortaya çıkacak sonuçlar bütün imam hatip liseleri öğrencileri için genellenemez. Ancak bir yol gösterici olabilir ve bir bakış açısı geliştirmede örnek teşkil edebilir.

Araştırma, anket çalışmasına katılan öğrencilerin verdikleri cevapların doğru ve samimi olduğu varsayımıyla sınırlıdır. Yine bu araştırma, belli bir zaman diliminde yapıldığından dolayı düşünce ve tutumların zamanla değişebileceği düşüncesi gereği olarak yapıldığı zaman ile sınırlıdır.

5. Yöntem

Araştırmanın yöntemine geçmeden önce 'yöntem' ve 'teknik' kavramları arasında bir ayrım yapmamız gerekir. Araştırmanın yöntemi, amacını gerçekleştirebilmek için kullandığı genel yaklaşımdır. Araştırma tekniği ise, araştırma yönteminin gerçekleştirilebilmesi için kullanılan bilgi toplama aracıdır. Bir yöntem çerçevesinde bir ya da daha çok veri toplama tekniği kullanılabilir¹.

Bizde bu araştırmamızda 'alan çalışması' yöntemini uyguladık. Bu yöntemi gerçekleştirebilmek için; birincisi araştırmanın teorik kısımlarında uygulanan, belgelerde var olan bilgilerin dokümantasyon tekniğine uygun olarak toplanması ve metodik olarak düzenlenmesi şeklinde, ikincisi ise bulgular ve yorumlar kısmında uygulanan tarama teknikleri ve metotları şeklinde iki ayrı teknikten faydalanılmıştır. Ayrıca birçok konuda yapılan birebir görüşmelerle katılımcıların, anket çalışmasında sorulan sorularla ilgili görüşleri ve düşünceleri daha detaylı bir şekilde elde edilmeye çalışılmıştır.

¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, İstanbul, 2004, s:42

6. Evren ve Örneklem

Evren araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği alanı ifade etmektedir. Her araştırmanın kendine özgü bir evreni bulunmaktadır. Bizim yaptığımız bu araştırmanın evreni de Erzurum ili ve ilçelerinde ki İmam Hatip Lisesi öğrencileridir.

Örnekleme gelince; örneklem, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil ettiği kabul edilen küçük kümedir. Biz de bu araştırmamızda örneklem olarak Erzurum Yakutiye ilçesinde Yakutiye Anadolu İmam Hatip Lisesi, Pasinler İmam Hatip Lisesi ve İspir İmam Hatip Lisesi olmak üzere 3 imam hatip lisesini seçtik. Biri merkezde, diğeri merkeze yakın bir ilçede, sonuncusu ise merkeze oldukça uzak bir ilçede bulunan bu okulların evreni anlamada bize sağlıklı sonuçlar vereceğine inanıyoruz.

7. Veri Toplama Araçları

Araştırmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci kısım teori kısmı, ikinci kısım ise uygulama kısmıdır. Birinci kısım olan teori kısmında bilgi ve belgeleri toplama veya dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Bu çerçevede din, toplum, din toplum ilişkileri, imam hatip liseleri ve tarihçesi ile ilgili bilgiler ve din sosyolojisi literatüründe ki ilgili yerler belli bir sistematik dâhilinde taranmış ve çalışmada kullanılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümü olan uygulama kısmında ise anket teknikleri kullanılmıştır. Ankette bir kısmı katılımcıların kimlikleri ile ilgili, bir kısmı da ise deneğin kendisi ve ailesiyle ilgili tutum, davranış, dindarlık ve din toplum ilişkileri ile ilgili olmak üzere toplam otuz yedi soru sorulmuştur. Uygulama Kasım-Aralık 2009 tarihidir.

8. Çalışma Takvimi

Araştırma da kullanılacak olan anket çalışması 2009 yılı Kasım ayı içerisinde Yakutiye Anadolu İmam Hatip Lisesi, Pasinler İmam Hatip Lisesi

ve İspir İmam Hatip Lisesi'nde uygulanmıştır. Anketin cevaplanma süresi azami bir ders saati yani kırk dakikadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İMAM HATİP LİSELERİ

İmam - hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.² Bu tanıma uygun şekilde İmam Hatip Liselerinde uygulanmakta olan programlar;

- 1.Mesleğe hazırlayıcı,
- 2.Yüksek öğretime hazırlayıcı,

olmak üzere iki özellik arz etmektedir. Yani İmam Hatip Liselerinde öğrenciler; hem mesleğe (İmam-Hatip, Kur'an Kursu öğreticiliği), hem de yüksek öğrenime hazırlanmaktadırlar. Bu itibarla söz konusu okullarda uygulanmakta olan eğitim programları bu iki hususu da gerçekleştirecek

² <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>, Erişim Tarihi:12.02.2010

şekilde düzenlenmiştir. ³ Başlangıçta; “laikliği kurucu ilke olarak benimseyen yeni Türkiye Cumhuriyeti”nin siyasi ve idari yapılanmasıyla dindar vatandaşların toplumsal taleplerini uzlaştırmaya yönelik bir “Cumhuriyet Projesi” idi. 1980’ler sonrasında ise İHL’lerin bu kez “Türk-İslam sentezi” olarak zuhur eden siyasi mülahazalar eksenindeki devlet politikası çerçevesinde niceliksel ve niteliksel olarak dönüşüm geçirdiği söylenebilir. 1990’lı yıllarda söz konusu eğitim kurumları “siyasal İslam’ın arka bahçesi” nitelemesiyle “tehdit unsuru” olarak görülmeye başlandı. Nihayet 28 Şubat 1997 sonrasında İHL’lerin varlığı salt “din görevlisi ihtiyacına” indirildi.⁴ İşte araştırmanın bu bölümünde din eğitimi vermek ve yüksek öğretime öğrenci hazırlamak maksadıyla kurulmuş olan bu okulların kuruldukları tarihten günümüze kadar varan zaman içerisinde geçirdiği tarihsel süreç ve değişimleri ele alınacaktır.

1.1. İmam Hatip Liselerinin Kuruluşu

İmam hatip liselerinin kuruluş sürecini incelediğimizde başlangıcının 1913 yılına kadar uzandığını görmekteyiz.

1912 de Evkaf Nazırı olan Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi medreselerin ıslahı lüzumuna inandığı için “Islahı Medaris Nizamnamesi”ni 1 Ekim 1913 tarihinde çıkarmış ve İstanbul’daki bütün medreseleri Daru’l-Hilafeti’l-Aliye Medresesi adı altında birleştirmişti.⁵ Böylece Osmanlılarda genel medreselerin yanında birde ihtisas medreseleri açılmıştır.

Din hizmetleri alanında vazife görececek olanlar işte bu yeni eğitim kurumlarında yetiştirilmeye başlanmıştır.1913 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere kurulan ve daha sonra “Medresetu’l-Vaizin” ile birleştirilerek “Medresetu’l-İrşad” adını alan “Medresetu’l-Eimmeti ve’l-

³ *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi* (İHL’nin Kuruluşunun Kırkıncı Kuruluş Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmî Toplantı), İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul, 1993, s:118

⁴ İrfan Bozan, *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri-Bir Kurum:D.İ.Başkanlığı*, TESEV Yayınları, İstanbul, 2007, S:4

⁵ *Din Eğitimi Raporu*, Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı. Ankara,1995,s.133

Hutaba” bu günkü İmam Hatip Liselerinin menşei olması bakımından önemlidir.⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nde din eğitimi Tevhid-i Tedrisat kanunu (3 Mart 1924) ile ilk olarak düzenlenmiş ve devlet denetiminde verilmeye başlanmıştır. Tevhid_i Tedrisat kanunu ile eğitim de birlik sağlanması amaçlanmış ve bu sebeple medreseler kaldırılarak yerlerine mektepler açılmıştır. Bu kanunla birlikte yukarıda bahsettiğimiz Medresetü’l-İrşad okulları da kapatılmıştır. Ayrıca bu kanunun İmam hatip liselerini ilgilendiren diğer ve asıl yönü ise dördüncü maddedir. Dördüncü madde şöyledir:

‘Madde 4 - Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler kusak edecektir.’

Kanun metninden de anlaşılacağı üzere kurulacak okullar mektep adını alacaklar ve bu mekteplerin amacı da imamlık ve hatiplik gibi din hizmetlerini yerine getirecek memurlar yetiştirmek olacaktır. Ayrıca yine kanun İmam hatip Mektepleri dışında Din alanında uzman yetiştirmek üzere Darülfünun bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi açılmasını da öngörmektedir.

1.2-İmam Hatip Liselerinin Tarihsel Gelişimi

1.2.1.İmam Hatip Mektepleri

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun dördüncü maddesi uyarınca 1924 yılında toplam 29 adet İmam Hatip Mektebi açılmıştır. Fakat açılan bu mekteplerin sayısı yıldan yıla azalma göstermiş ve nihayet 1930 yılından itibaren tamamen kapatılmışlardır.

⁶ Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul,2005,s.30

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

Bu okulların ayakta kalamamalarını ve kısa sürede tamamının kapatılmasını sebepleri olarak, müfredat yetersizliği, hoca eksikliği, halkın yönetimin uygulamalarına tepkisi⁷ ve bu okulların talebelerine istikbal gösterilmemiş olması sayılmaktadır⁸.

⁷ Ahmet Ünsür, a.g.e., s.31

⁸ Din Eğitimi Raporu, s.134

Tablo 1 İmam ve Hatip Mekteplerinin Açılış Yılları, Okul ve Öğrenci Durumu⁹

Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	29	Öğretim yılı başı:2258 Öğretim yılı sonu:1822
1924-1925	26	1442
1925-1926	20	1009
1926-1927	2	278
1927-1928	2	200
1928-1929	2	100
1929-1930	Kapatılış	-

İmam hatip mekteplerinin kapatılmasıyla birlikte öğrenci sıkıntısı ortaya çıkan İlahiyat Fakülteleri de kapatılmıştır.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde din öğretimi açısından bir dönem kapanmıştır. Yaklaşık olarak 18 yıl süren ve din öğretiminde bir boşluk olarak değerlendirebileceğimiz yeni bir dönem başlamıştır. Bu boşlukta 1948'e kadar din eğitimi ve öğretimi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kur'an Kursları tarafından verilmiştir.¹⁰ Bu kurslar, sadece yüzüne Kur'an okuma ve hafızlık eğitimi vermekte idiler.¹¹

Bu kurslar mahalle mektebi düzeyinde ve Diyanet İşleri Reisliği nezaretinde olup, küçük mektep binalarında veya şehir camilerinde faaliyet göstermekte idiler.¹²

1.2.2. İmam Hatip Kursları

Dini eğitimin verilmediği 18 yıllık süre zarfında ülkede dini hayatın yaşanması ve vecibelerin yerine getirilmesinde yaşanan sıkıntıları anlatması

⁹ Ahmet Ünsür, a.g.e., s.143

¹⁰ Fatma Gonca Dünder, *Çocuklarını İ.H.L.ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L.'ni tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,2008

¹¹ Ahmet, Ünsür, a.g.e., s.143

¹² Ahmet Ünsür, a.g.e. ,s.144

ve ayrıca din hizmetlerinin hangi seviyede yürütüldüğünü göstermesi açısından dönemin milletvekillerinden Cihad BABAN'ın bir kanun teklifi görüşmeleri esnasında söylediği şu sözler çok önemlidir: “biz layiklik prensibinden zerre kadar ayrılacak değiliz. Ama din, sadece Allah'la kul arasında bir bağ değil, aynı zamanda sosyal bir gerçeklik, bir cemaat işidir.Köylerde çoğu zaman ölüleri gömmek için hoca bulunmamaktadır.Eğer biz din adamı yetiştirmesek batıl mutaassıp inançlar yayılır.....Biz layiklik prensibini İslamlığı Türkiye'den atmak için almadık.”¹³

İşte yukarıda belirtilen durum sebebiyle 1948 yılında 10 vilayet merkezinde, mevcut din adamlarına yeteri kadar kültür vermek ve onları günün anlayışına yaklaştırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü vasıtasıyla 10(on) ay süreli İmam-Hatip kursları açılması kararlaştırılmış¹⁴ ve bu kurslar 1949 yılında açılmıştır¹⁵. İlk ikisi İstanbul ve Ankara'da, daha sonrada diğerleri 8 vilayette açılan bu kurslardan 1949 yılına kadar 50 kişi mezun oldu.¹⁶

1.2.3.İmam Hatip Okulları

“İmam Hatip Okulları açılması zaruretine kaniyiz. Çünkü Türk Milletine hitap edecek olgun, kültürlü hatip ve imamların yetiştirilmesini arzu ediyoruz.”¹⁷ Bu sözler 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti hükümetinin Milli Eğitim bakanı olan Tevfik İleri'ye aittir. İşte bu dönemde 13.10.1951 tarih ve601 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler komisyonunun kararı ile ilkokula dayalı birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıllık olan ve yedi yıllık İmam Hatip Okulları yedi vilayette açıldı.¹⁸ Fakat İmam Hatip

¹³ Ahmet, Ünsür, a.g.e., s.148

¹⁴ Ahmet Ünsür, a.g.e., s.150

¹⁵ Faruk, Özcan, *Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye'de Örgün Din Eğitimi: İ.H.L. Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), U.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006, s:26
Din Eğitimi Raporu, s.135

¹⁶ Fatma Gonca, Dündar, a.g.e. s.15

¹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ocak 1951

¹⁸ Din Eğitimi Raporu, s.135

okullarının sayısının artması ve mezunlarının devam etmesi amacıyla 1959 yılında “Yüksek İslam Enstitüleri” açıldı. Okullarda ki meslek dersleri ile kültür dersleri arasındaki oran “yüzde 40 meslek/yüzde 60 kültür dersleri” şeklinde idi.¹⁹

Talim terbiye Kurulunun 20.04.1972 tarih ve 248 sayılı kararı ve Milli Eğitim bakanı İsmail ARAR’ın da onayı ile “İmam-Hatip Okulları Yönetmeliği” yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur.²⁰ Bu yönetmeliğin Eğitim ve öğretim Esasları bölümünü düzenleyen 4.madde şöyledir:

*Madde 4- İmam-Hatip Okulu, ortaokulu üzerine dört yıllık öğrenim veren bir meslek okuludur. Okul, öğrencilerini hem mesleğe, hem de kendi alanlarında yüksek öğrenime hazırlar.*²¹

Yönetmelikteki bu maddeye göre daha önce yedi yıllık öğrenim veren bu okulları süresi dört yıla indirilmiş ve bu okul mezunlarına kendi alanlarında yükseköğrenime girme hakkı verilmiştir.

Bu yönetmelikle, daha önce ilkokula dayalı olan bu okullar, ortaokula dayalı eğitim öğretim kurumları haline getirildi.²² Bu tarihte İmam Hatip Okullarının sayısı 72 idi²³.

1.2.4. İmam Hatip Liseleri

Tablo 2 İmam Hatip Liselerinin Yıllara Göre Açılış Durumu²⁴

Açıldığı Yıl	Sayı	Açıldığı Yıl	Sayı
1974	29	1988	7

¹⁹ Dündar, , a.g.e. s.16

²⁰ Ahmet Ünsür, a.g., s.176

²¹ <http://tkb.meb.gov.tr/yonetmelik/Imam%20Hatip%20Okulu%20Idare%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.htm>, Erişim Tarihi: 10.10.2010

²² Din Eğitim Raporu, s.136

²³ Ahmet Ünsür, a.g.e., s.176

²⁴ Ahmet Ünsür, a.g.e., s.182

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

1975	70	1991	6
1976	77	1992	4
1977	86	1994	2
1978	1	1995	40
1979	4	1996	167
1980	35	1997	4
1985	1	Toplam	530

İmam hatip Okulları 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile birlikte “İmam Hatip Lisesi” adını almıştır. Bu kanunun 32.maddesinde İmam Hatip Liseleri şöyle tanımlanmaktadır:

Madde 32 – İmam - hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.²⁵

Bu kanunla birlikte İmam hatip Liseleri birçok kazanımlar elde etmişlerdir. En önemlisi de daha önceki yönetmelikte İmam Hatip Okulu mezunları sadece kendi alanlarında yüksek öğretime devam edebilirken bu yönetmeliğe göre bu sınırlama kaldırılmıştır.

Ancak bu kazanımlar yanında İmam hatip Okullarını birinci devresinin kapatılması hem öğrenci sayısını hızla düşürmüştü, hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ihtiyacı olan meslek elemanlarının yetersiz yetişmesine neden olmuştur²⁶. Fakat bu durumda uzun sürmedi.²⁶ Ocak 1974 tarihinde kurulan CHP-MSP koalisyon hükümeti zamanında iki yıl önce dört yıla indirilmiş olan İHL, yeniden ilkokula dayalı hale getirildi ve süresi yedi yıla çıkarıldı. Yaklaşık 10 aylık hükümet döneminde 29 yeni İHL açıldı.²⁷

²⁵ <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>, Erişim Tarihi:25.01.2010

²⁶ Din Eğitimi raporu, s.136

²⁷ Fatma Gonca Dünder, a.g.e. s.18

1.2.5. Anadolu İmam Hatipleri

V. Beş yıllık Kalkınma Planında öngörülen Anadolu İmam Hatip Liselerinden ilki 1985-1986 öğretim yılından itibaren eğitim öğretime başlamıştır.1985 yılında ilk Anadolu İHL açıldı.²⁸ Beykoz Anadolu İHL'nin açılış nedeni "yurt dışı işçi çocuklarının eğitimine katkı sağlamak" olarak açıklandı.²⁹ 1997 yılında orta kısımları kapatıldığında Anadolu İHL'lerinin sayısı, bağımsız müdürlük halinde 7,normal İHL müdürlüklerine bağlı olarak 100'dü.

1.2.6. 1997 ve Sonrası

Malum olduğu üzere 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısı ülkemizde pek çok şeyin değişmesine sebep olmuştur. Bu toplantıda alınan karar sonrasında en büyük değişikliğin yaşandığı alanlardan birisi de eğitim alanı olmuştur.

16.08.1997 tarihinde TBMM'ce kabul edilen 4306 sayılı kanunla sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmiş ve diğer ortaokullar ile beraber İmam Hatip Liselerinin de orta bölümleri kapatılmıştır. Bu düzenleme İHL'lerinin de içinde bulunduğu bütün meslek lisesi kategorisindeki okulları olumsuz etkilemiştir.

Yasadan üç gün sonra 174 sayılı MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararı ile İHL. Bir yılı hazırlık üç yılı normal eğitim olmak üzere dört yıllık liseler haline dönüştürüldü.³⁰ Bu değişikliği izleyen dönemde İHL öğrenci sayılarında 2002-2003 öğretim yılına kadar ağırlıklı olarak bir azalma yaşanmışken, bu yıldan itibaren bir artış gözlenmektedir.³¹

²⁸ Ahmet Ünsür, a.g.e., s.203

²⁹ Fatma Gonca Dündar, a.g.e. s.19

³⁰ Fatma Gonca Dündar, a.g.e. s.20

³¹ Faruk Özcan, a.g.e. s.27

İmam Hatip Liselerini olumsuz etkileyen yasal değişiklikler bununla sınırlı kalmamış, 1999 tarihinde bu kez YÖK tarafından yürürlüğe konulan bir uygulama hem bu okullarda okuyan öğrencilere üniversite giriş sınavında katsayı dezavantajı getirmiş, hem de buna bağlı olarak öğrenci sayısının iyice azalmasına yol açmıştır. Bu uygulama ile Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları mezunlarına 1993 yılında tanınan yükseköğrenime geçişte “eşitlik” statüsü ortadan kaldırılmıştır.³² Yeni uygulamaya geçirilen alan katsayısı ile meslek lisesi öğrencilerinin “Ağırlıklı Ortaöğretim başarı Puanları” kendi dalları ile bir yüksek öğrenim kurumuna girmek istedikleri zaman 0.8, aksi takdirde 0.3 ile çarpılmaya başlandı. Böylece İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışında bir yüksek öğrenim programına girmelerinin yolu kapanmış oldu.³³

2023-2024 Eğitim öğretim yılı itibarıyla istatistiklere bakıldığında ise Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı okul sayısının 1723, bu okullarda okuyan öğrenci sayısının ise 526.389 olduğu görülmektedir. Bu sayının 220.640 tanesinin erkek öğrenci 304.749 tanesinin ise kız öğrenci olduğu yani kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısına göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.³⁴

1.2.7. Öğrencilerin İ.H.L’ye Gitme Gerekçeleri ve Gelecekte Beklentileri

Öğrencilerle birebir yaptığımız görüşmelerde kendilerinin İ.H.Lisesini neden tercih ettikleri ile ilgili sorularımıza çoğunlukla hem bir meslek sahibi olabilmek, bunun yanında da dini bir eğitim alabilmek şeklinde cevaplar vermişlerdir. İmam Hatip Liselerini tercih sebeplerinden bir diğeri de özellikle kız öğrencilerle alakalıdır; Kız öğrenciler kendilerini bu okullarda daha rahat hissettiklerini, okul ortamının diğer okullardan farklı olduğunu söylemişlerdir. Yine bu görüşmelerimizde, gerek kendi istekleri ile

³² Ahmet Ünsür, a.g.e., s.233

³³ Fatma Gonca Dünder, a.g.e. s.20

³⁴

https://sgb.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2024_10/11230736_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2023_2024.pdf (Erişim Tarihi:12.12.2024)

bu okullara gelenler, gerekse ailelerinin yönlendirmesi ile bu okullara gelenlerin memnun oldukları ve bu kararları için pişman olanların sayısı istisna denecek kadar az olmuştur. Aynı sonuçlar TESEV tarafından yapılan bir araştırmada da ortaya konmuştur. Bu araştırmada İHL'lerden memnuniyet sebepleri maddeler halinde şu şekilde sıralanmıştır;

- 1) Başörtüsü takabilmek (yasağın olmadığı yerlerde);
- 2) Normal eğitim ile birlikte din eğitimi almak;
- 3) İyi arkadaşlık ilişkileri;
- 4) Öğretmen ve idareciler ile dostane ilişkiler, aile havası
- 5) Kötü alışkanlıklardan uzak olmak³⁵

Bu okullarda okuyan öğrencilerin gelecekte beklenilen baktığımızda genel olarak ifade edilen beklentiler şunlardır; Bütün öğrenciler için, katsayı sorunun bir an önce çözülmesi ve akabinde iyi bir üniversite okumak, erkek öğrenciler için eğer üniversite olmazsa imam-hatiplik veya müezzinlik yeterlilik sınavını kazanıp daha sonra kpss sınavını geçerek bir meslek sahibi olmak, kız öğrenciler için üniversite olmazsa Kur'an Kursu öğreticisi olmak.

³⁵ İmam Hatip Liseleri- Efsaneler ve Gerçekler, TESEV Yayınları, İstanbul, Kasım 2004, s:118

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Din Hakkında Yapılan Tanımlar ve Yorumlar

Konuya başlarken ilk sistematik Din Sosyolojisi disiplinin kurucusu olan Max Weber'in, Din Sosyolojisi araştırmalarının daha başlangıcında dinin tarifini yapmanın, onun ne olduğunu, mahiyetini kesin olarak ortaya koymanın hatalı olacağına işaret ettiğini belirtmekte fayda var.³⁶ Bununla beraber bilim tarihinde yapılmış pek çok din tanımı bulunmaktadır. Bu din tanımlarını topluca değerlendirdiğimizde her bilim adamının kendi çalışma alanına göre yaptığı pek çok tanımla karşılaşmaktayız. Zira Din, en basitinden en ayrıntılı nitelik taşıyanlarına varıncaya kadar pek çok tarifle tanıtılmağa çalışılmış bir sosyal müessesedir.³⁷ Din kelimesinin tanımını

³⁶ Ünver, Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, 1998, s:191

³⁷ Amiran Kurktan Bilgiseven, *Din sosyolojisi*, Filiz kitapevi, İstanbul,1985, s:1

araştırdığımızda yukarıda da belirtildiği gibi en basit tanımlardan en karmaşık tanımlara kadar pek çok tarifle karşılaşmamız muhakkaktır. Bu tanımların her biri dinin belirli bir yönünü ele alarak yapılmış ve bu sebeple de diğer bazı yönlerini kapsamı içerisine almamıştır. Mesela Kelam âlimlerinin yaptığı din tanımları ile psikoloji alanında çalışma yapan bilim adamlarının yaptıkları din tanımları birbirinden oldukça farklı olabilmektedir. Bunun yanında hukuk açısından yapılan din tanımları ile sosyolojik açıdan yapılan din tanımları da daha farklı yönleriyle dini ele almaktadırlar. Bu çalışmada her alanda yapılan din tanımlarını ele almamız ve değerlendirmemiz hem çalışmanın kapsamını aşacağından ve hem de zaman yönünden büyük probleme yol açacağından mümkün değildir. Yinede din tanımlarına kısaca bir göz atıp daha sonra çalışmamızın alanını da göz önünde bulundurarak dinin sosyolojik açıdan yapılmış tanımlarını ele almaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

Batılı din bilimcileri genelde dini, özsel (süstantive) ve işlevsel (functional) olmak üzere tanımlama ya da açıklama eğilimindedirler.³⁸

a) Özsel Tanımlar

Özsel tanımlar, dinin muhtevası üzerinde durarak onun insanlar için getirdiği değerleri; kutsallık, ilahilik ve aşkınlık özelliğini ön plana çıkarır.³⁹

b) İşlevsel Tanımlar

Dinin işlevsel tanımlarında, dinin birey ve toplum hayatında yerine getirdiği fonksiyonlar göz önünde bulundurulur. Yani “dinin ne yaptığı?” sorusu işlevle ilgili tanımlamaların amacıdır. Din sosyolojisi de dinin işlevsel tanımları üzerinde durur.

³⁸ Abdurrahman, Kurt, Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu, Uludağ Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt:17, Sayı:2,2008, sayfa:73-93

³⁹ Niyazi Akyüz,- İhsan Çapcıoğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2008, S:43

Dinin işlevlerinin ne olduğuna gelince, yine değişik bakış açılarından hareketle izafi bir şekilde telakki edilen birçok özelliğidir ki, onları da; sosyal sisteme bütünlük sağlamak, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı temin etmek, sosyal yapıya düzenlilik ve devamlılık sağlamak, bu yönde semboller oluşturmak, bireysel ve toplumsal eylemler için normatif kurallar koymak, kişilerin mana ve kimlik arayışlarında onlara kaynak oluşturmak, -daha çok Marksist ve materyalist açıdan bakınca- sosyal sınıfların ve grupların çıkarlarını maskeleyen aracı olmak, yabancılaşma ve sosyal çatışmaları anlamada güçlü bir araç olmak, dini kökenli başkaldırıları açıklama işlevi görmek ve insanı özgürleştirmede sahip olduğu potansiyelden hareketle ideolojik etkenlerin başını çekmek şeklinde sıralayabiliriz.⁴⁰

Dini işlevselliğinden hareketle tanımlayan kurucu sosyologlardan biri, E.Durkheim'dir. *Dini Hayatın İlkel Biçimleri* başlıklı çalışmasında Durkheim, kendinden önce yapılan din tanımlarını, çok dar görüşlü ve etnosentrik oldukları gerekçesiyle eleştirir ve dinin sonraları çok etkili olmuş işlevsel bir tanımını önerir.⁴¹ Durkheim dini “Kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden meydana gelen ve bu inanç ve amellerin ona inanıp bağlananları manevi bir birlik meydana getiren bir cemaatte birleştirdiği dayanışmalı bir sistem”⁴² şeklinde tarif etmektedir. Bu tarifi detaylı olarak değerlendirdiğimizde birkaç temel kavramla karşılaşmaktayız. Bunlardan birincisi “Kutsal” kavramıdır. Kutsal kavramı, din ve maneviyatla ilgili nesne ve olay, takdis edilmiş, temiz, her türlü eksiklikten uzak, saygı duyulan şey anlamına gelmektedir.⁴³ Yani din içerisinde mensuplarının saygı duyduğu, takdis ettiği ve her türlü noksanlıktan uzak kabul ettiği bir kutsal vardır. Diğer kavram “inanç-amel” kavramıdır. İnanç ve amel kavramları birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Biri olmayınca diğeri de eksik veya yetersiz kalmaktadır. İnanç inanmak, iman etmek anlamlarına gelirken amel;

⁴⁰ Ali, Coşkun, *Din, Toplum ve Kültür*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s:14

⁴¹ Niyazi Akyüz, - İhsan Çapçioğlu, a.g.e. s:44

⁴² Ünver Günay, a.g.e. s:201

⁴³ Nevzat Y Aşikoğlu, *Kutsal ve Toplum*, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/212.pdf>, Erişim Tarihi:12.02.2010

iş, davranış anlamlarına gelmektedir. Yani amel imanın yaşanmasıdır. Durkheim'in tanımında karşımıza çıkan diğer önemli – belki de çalışmamızın konusu ve içeriği açısından en önemlisi- “cemaat” kavramıdır. Çünkü cemaat kavramının din tanımı içerisinde yer alması dinin toplumsal boyutunu göstermektedir. Yani din sadece bireysel, ferdi bir şey değil aynı zamanda toplumsaldır. Bu da dinin sosyolojik bir boyutu olduğunu ve dolayısıyla dinleri içinde buldukları toplumdaki ayrı değerlendirmenin tabii ki aynı zamanda toplumu da dinden ayrı değerlendirmenin bizi yanlış ve eksik sonuçlara götüreceğini gösterir. Bu tanımdaki bütün kavramları birlikte değerlendirdiğimizde dinin, kutsal olan şeylere olan inancın amellerle desteklenerek toplumsal olarak yaşanması şeklinde bir sonuca varabiliriz.

Vernon'a göre dinin tanımı şöyledir: “Din, kültürün paylaşılan inançlar ve amellerden oluşan öyle bir kısımdır ki, sadece tabiatüstü ve mukaddes olan ile insanın münasebetini teşhis ve tariften ibaret kalmaz, fakat onların bilinen dünya ile de ilişkisini kurar. Bu ilişkiyi kurarken neyin iyi ve neyin kötü olduğu hususundaki tariflerini gruba şartlı ifadeler halinde bildirir.”⁴⁴ Benzer bir tanımda ise Michel Mayer dini şu şekilde tanımlamaktadır; ‘Din Allah’a, insanlara ve kendimize karşı yapmamız gerekene dair inançların tamamıdır.’⁴⁵ Tarifte de belirtildiği gibi din paylaşılan ve insanların dünya ile ilişkisini kuran bir şeydir. Ayrıca insanlara neyin iyi neyin kötü olduğuna dair bilgiler verir. Bu bilgiler de emredici bir tonda aktarılmaktadır. Yani bu anlamda bir dinin var olabilmesi ve hayatiyetini devam ettirebilmesi için birden fazla insana ve bu insanların da birbirleriyle iletişim içerisinde olmalarına ihtiyaç vardır.

Dinin işlevsel tanımları aynı zamanda onun sosyolojik tanımlarıdır. Bütün bu tanımlara baktığımızda dinin dünyaya bakan yüzünün daha çok

⁴⁴ Bilgiseven, a.g.e. s:4

⁴⁵ TDV *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s:315

topluma dönük olduğunu görebiliriz. Yani dünyevi alanda ki söylevleri toplumsal faydayı esas almaktadır.

2.2. Din açısından Toplum

Din açısından toplumun yeri neresidir? Sorusunun cevabı bu konunun içeriğini oluşturacaktır. Dinlerin yapılarını ve söylemlerini dikkatle incelediğimizde hemen hemen hepsinin toplumu doğrudan hedef aldığını görmekteyiz. Yani toplum, din için düzeltilmesi, değiştirilmesi gereken bir şeydir. Her din de bunun için çalışmıştır. Eski gelenek, örf ve adetleri yıkıp yerine yenilerini koymak, toplumsal kurumları yenilemek ve sosyal değişmelere sebep olmak veya sosyal değişmeleri engellemek dinler açısından çok sık rastlanan bir durumdur. Yeni gelen her din geldiği toplumu yeniden şekillendirme çalışmasına girerken eski dinlerde bulunduğu toplumun değişmemesi için elinden geleni yapar. Çünkü dinler hayatiyetlerini devam ettirebilmeleri için bir toplum tarafından benimsenmeye ve yaşanmaya gereksinim duyarlar. Sadece tek tek bireylerin kabul ettiği dinlerin var olması ve gelişmesi ile toplumlar tarafından kabul edilen dinlerin var olması ve gelişmesi elbette aynı değildir. Mesela Hıristiyanlık dininin gelişim ve yayılma süreçlerine baktığımızda sadece havariler tarafından kabul edildiği dönemdeki gelişmesi ile Roma İmparatorluğu ve dolayısıyla Roma toplumu tarafından kabul edildikten sonraki dönemde yaşadığı gelişme ve yayılma kıyaslanamayacak kadar farklıdır. Aynı şeyi İslam Dini için de söyleyebiliriz. Mekke döneminde tek tek bireylerin kabul ettiği İslam baskı altında varlığını sürdüren, fazla yayılma alanı ve imkânı bulamayan dolayısıyla azınlık olarak var olabilen bir din idi. Hâlbuki Medine'ye hicret edildikten sonra ve bir toplum ve devlet haline geldikten sonra İslam şehirde hakim güç olmuş, azınlık değil çoğunluk haline gelmiş, korkan ve saklanan değil düşmanlarını korkutan ve açıktan açığa yayılan bir din haline gelmiştir. Bütün bunlar bize gösteriyor ki toplum dinler için hem var olmaları hem de varlıklarını devam ettirebilmeleri için olmazsa olmaz bir unsurdur.

2.3. Toplum Hakkında Yapılan Tanımlar ve Yorumlar

Toplum kelimesi literatürde ilk kez Fransızca bir kelime olan (Societe) olarak 12. yüzyılda Fransız kültürüne girmiştir.⁴⁶

Genel olarak toplum, ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören bir gruptur.⁴⁷ Benzer bir tanıma göre ise din; ‘Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü’ diye açıklanmaktadır.⁴⁸ Tanımlardan da anlaşılacağı üzere toplum olarak nitelenen grupların bazı özellikleri vardır. Bunlar; ortak bir kültür, üzerinde yaşanılan toprak parçası ve birlik duygusu. Daha milattan beş yüz yıl önce bazı filozoflar, toplumun bazı kişilerce belirli amaçlar için kurulmuş bir düzen olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴⁹ Toplumun ilk olarak, insanların doğada vahşi ortama karşı kendilerini zayıf ve aciz hissetmeleri ve bu durumu ortadan kaldırmak için aralarında anlaşarak bir araya gelmeleri sonucu ortaya çıktıkları ileri sürülür. Mesela J.J. Rousseau insanın zayıflığını şu şekilde açıklamaktadır; “İnsanları öyle bir duruma gelmiş sayalım ki, tabii yaşama halinde iken nefislerini korumada karşılaştıkları engeller, her ferдин kendisini aynı hal içinde muhafaza için sarf edeceği kuvvetlere, mukavemet ede ede üstün gelsin. Bu takdirde, bu iptidai hal artık devam edemez; insanlar yaşama tarzlarını değiştirmezlerse yok olup giderler”.⁵⁰ Bu sorunun çözüm yolunu ise şu şekilde göstermektedir; “Üyesinden her birinin canını, malını kuvvet ile koruyan öyle bir topluluk şekli bulmalı ki, bu sayede her

⁴⁶ İsmail, Doğan, *Sosyoloji, Sistem Yayıncılık*, Ankara, 1995, S:53

⁴⁷ Marshall Gordon, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s:732

⁴⁸ *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara, 2005, s:1993

⁴⁹ Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, Beta Basım-Yayımları, İstanbul, 1994, s:94

⁵⁰ J.J. Rousseau, (Çev. Vedat Günyol), *Toplum sözleşmesi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1989, s:17

fert herkesle ortaya çıkışı ile ilgili olarak birleştiği halde yine kendisine itaat etsin, eskisi kadar da hür kalsın.”⁵¹

Toplumun ortaya çıkışı ile ilgili diğer bazı görüşler ise şöyledir: 18. yy filozofları insanın hür ve eşit olarak doğduğunu ve diğerleri ile yaptığı bir sosyal sözleşme ile toplumu kurduğunu öne sürmüşlerdir.⁵²

Toplum hakkında Organik teori sahiplerine göre ise toplum; bir tür organizmadır. Toplum biyolojik bir sistemdir ve aynen bir insan organizması gibi doğma, olgunlaşma ve ihtiyarlama, ölme sürecine tabidir. Toplumun hücreleri kişilerdir; Organları ise menfaat birlikleri ve kurumlardır.⁵³ Sosyolojik açıdan yapılan bir tanımda ise toplum şu şekilde tarif edilmektedir; ‘Toplum, insanların içinde yaşadıkları ve kurumları, yasaları, kuralları olan ortam’dır.⁵⁴

Toplumlar hangi gerekçelerle ve ne zaman kurulmuş ve ortaya çıkarılmış olursa olsun nihayetinde birer insan ürünüdürler. Değerini ve hayatiyetini insanın varlığına ve ona değer atfetmesine bağlıdır. Peter Berger’in şu sözü de bu karşılıklı ihtiyacı açıklamaktadır: “Toplum; bir insan ürünü olmak ve bir insan ürünü olmaktan başka bir şey olmamakla ve fakat sürekli bir şekilde üreticisi üzerinde karşı etki icra etmekle diyalektik bir olgudur. Toplum bir insan ürünüdür. O insan eylemi ve bilinci tarafından verilmemiş başka hiçbir varlığa sahip değildir. İnsandan ayrı hiçbir sosyal gerçeklik olamaz. Ancak şu da söylenmelidir ki; insan da bir toplum ürünüdür”⁵⁵

2.4. Din-Toplum Etkileşimleri

⁵¹ J.J. Rousseau, (Çev.Vedat Günyol), a.g.e., s:17

⁵² Sulhi Dönmezer, a.g.e. s:94

⁵³ Sulhi Dönmezer, a.g.e., s:95

⁵⁴ *Büyük Larousse*, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., 1986

⁵⁵ Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye*, Çev. Ali Coşkun, Rağbet Yay., İst.2000, s.37

Her din, bir toplum içinde ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Bilinen bütün insan toplumlarında bir dine rastlandığı gibi, sosyal bir olgu olması nedeniyle, sorunların, olayların ve çatışmaların olmadığı bir din de mevcut değildir. Çünkü dinin objektifleşip sosyalleştirici araç olması, bir topluma mal olması, bir cemaati ortaya çıkarması, dini olayların belli ölçülerde ve karşılıklı olarak öteki sosyal kurumsal ve kavramsal yapılara, coğrafi faktörlere ve çeşitli değişkenlere bağlı bulunduğunu göstermektedir. Bu da biz, din ve toplum ilişkilerine götürmektedir.⁵⁶

Din-toplum etkileşimini iki ayrı açıdan ele alabiliriz. Bunların birincisi “Dinin topluma etkisi” diğeri de “toplumun dine etkisi” şeklindedir. Bizde bunların birincisi ile yani dinin topluma etkileriyle başlayabiliriz.

Toplumları bir arada tutan en önemli dinamiklerden biride dindir. Din, bir ulusun oluşmasında önemli bir asabiyedir. Aynı dine mensup olan, aynı inancı paylaşanların duygu ve düşüncelerinde büyük ölçüde ortaklıklar bulunur⁵⁷ Dinler, bu dinleri kabul eden insan topluluğunun ictimai hayatına derinden nüfuz etmiştir. Dinlerin inançları, amel ve ahlak sistemleri yanında birde teşkilatları, cemaatleri ve içtimai önemleri vardır. Dinin bu içtimai yapısı ahlaki, manevi ideallerin hayata geçirilmesi ile ve bunların vazgeçilmez birer değer olarak kabul edilmesiyle gerçekleşir.⁵⁸ Her toplum nihayetinde teker teker fertlerden oluşmuş bir yapıdır. Onları bir araya getiren ve bir arada tutan çeşitli unsurlar vardır. Bu unsurların en önemlilerinden biri de dindir. Din, insanlar arasında inanç ortaklığı, duygu ortaklığı ve uygulama ortaklığı sağlayarak adeta bir tutkal vazifesi görmektedir. Nitekim tarihsel süreçte toplumları incelediğimizde pek çok toplumun din değiştirdiği andan itibaren benliklerini ve kimliklerini kaybettiklerini, başka bir kimliğe bürünerek adeta başkalaştıklarını görüyoruz. Hazarların Yahudiliği seçtikten sonra tarih sahnesinden silindikleri, Macarlar ve Bulgarların Hristiyanlığı

⁵⁶ Ünver Günay, a.g.e., s:211-212

⁵⁷ Fazlı Polat, *Kültürel Kimlikten Ulusal kimliğe (Kırgızistan Örneği)*, Bizim Büro Basımevi, Ankara,2007, s:39

⁵⁸ TDV *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s:316

seçtikten sonra kimliklerini kaybedip başka birer millet olarak ancak hayatlarını devam ettirebildikleri bilinen bazı örneklerdir.

Dinin en temel fonksiyonlarının başında, toplumlara belli bir 'zihniyet kazandırma' veya 'yeni bir dünya kurma vizyonu' sağlaması gelmektedir.⁵⁹ Yani din toplumu değiştirme amacı gütmekte ve onun için yeni bir gelecek planlaması yapmaktadır. Bunu bazen emrettikleri ile bazen yasakladıkları ile ve bazen de ibadetleri ile sağlama yoluna gitmektedir. Mesela İslam Dini 'oruç ibadeti' ile zengin ve fakir arasında empati yoluyla bir bağ kurmakta ve böylece toplum içerisinde yardımlaşma duygusunu teşvik ederek o toplumda bir bütünleşme sağlamaktadır. Yine Medine döneminde hicretten sonra yapılan ilk ve en önemli işlerden biri Ensar ile Muhacirin kardeş ilen edilmeleridir. Burada da o toplum için yeni ve farklı bir uygulama ile karşı karşıya bulunuyoruz. İşte bu durum o dönem Arap toplumu için yeni bir zihniyet edinme sürecinin bir aşamasıdır.

Dini inanç ve geleneklerin sağlam olduğu bir toplumda huzur, güven, birlik ve beraberliğin sağlanması da kolayca gerçekleştirilir. Değerlerin zayıfladığı ve kayb olduğu toplumlarda birçok sosyal kargaşanın varlığını gözlemlemek mümkündür.⁶⁰

Din tanımlarını ele aldığımız bölümde dinin işlevleri ile ilgili bir paragrafı konumuzla alakalı olduğundan ötürü burada da ayrıca hatırlamakta fayda vardır;

Dinin işlevlerinin ne olduğuna gelince, yine değişik bakış açılarından hareketle izafi bir şekilde telakki edilen birçok özelliğidir ki, onları da; sosyal sisteme bütünlük sağlamak, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı temin etmek, sosyal yapıya düzenlilik ve devamlılık sağlamak, bu yönde semboller oluşturmak, bireysel ve toplumsal eylemler için normatif kurallar koymak, kişilerin mana ve kimlik

⁵⁹ Mustafa, Keskin, Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV* (2004), Sayı:2, s:11

⁶⁰ Fazlı Polat, a.g.e.

arayışlarında onlara kaynak oluşturmak, -daha çok Marksist ve materyalist açıdan bakınca- sosyal sınıfların ve grupların çıkarlarını maskeleyen aracı olmak, yabancılaşma ve sosyal çatışmaları anlamada güçlü bir araç olmak, dini kökenli başkaldırıları açıklama işlevi görmek ve insanı özgürleştirmede sahip olduğu potansiyelden hareketle ideolojik etkenlerin başını çekmek şeklinde sıralayabiliriz.⁶¹

Durkheim dini, sosyal bütünleşme ve kontrolün tesisinde temel olarak görmekte ve onu, toplumu meydana getiren “temel unsurlar”dan biri olarak almaktadır.⁶² Yani Durkheim’e göre din toplum için sosyal bütünleşmeyi sağlayan bir unsur olmakla birlikte aynı zamanda o toplumu meydana getiren temel unsurlardan biridir.

Dinler getirdikleri çeşitli kavramlar ve uygulamalar vasıtasıyla toplumlara yeni yeni kavramsal unsurlar kazandırmışlardır. Mesela insan hakları ve eşitlik kavramları cemiyetlere dinler tarafından aşılanmıştır⁶³ Çünkü adalet kavramı, insanların tanrı katında eşit olduğu fikri dinlerin özünde yer alan kavram ve fikirlerdir.

Din-toplum etkileşiminin ikinci yönü de toplumun dine etkileridir. Hangi kültür düzeyinde olursa olsun, din ve dinden doğan gruplar çeşitli toplumsal faktörlerin etkisi altında kalır. Dinin kültürel hayatın bütün bölümleri ile sıkı ilişkileri vardır.⁶⁴ Bunun en güzel örneği hemen hemen bütün dinlerde bulunan mezheplerdir. Zira mezheplerin ortaya çıkış süreçleri ve birbirlerinden farklı uygulama ve inançları içinde buldukları toplum ve o toplumun değerlerinden ayrı düşünülemez. Mesela Hristiyanlık mezheplerinden Protestanlık’ın ortaya çıkış süreci büyük oranda o günün toplumsal ve ekonomik yapısı ile alakalıdır. Yine Yahudilikteki Reformist mezheplerin ortaya çıkışları, tamamen Yahudilerin tarihsel süreçte yaşadıkları baskılardan ve sürgünlerden kurtulup devletleşmeleri ve

⁶¹ Ali, Coşkun, *Din, Toplum ve Kültür*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s:14

⁶² Ünver Günay, a.g.e., s:201

⁶³ Bilgiseven, a.g.e. s:8

⁶⁴ Niyazi Akyüz- İhsan Çapçoğlu, a.g.e. s:50

dolayısıyla daha özgür, daha serbest bir toplumsal yapıya kavuşmaları sonucu ile yakından alakalıdır.

İslam'da da mezheplerin uygulama noktasında çeşitli farklılıklar ortaya koydukları herkesçe malumdur. Bunun altında yatan en önemli sebeplerden biride hiç şüphesiz ortaya çıktıkları dönem ve toplumun özellikleridir. Zaten İslam hukukçuları örf ve adetleri “şer’i delil” olarak saymaktadırlar. Nitekim Kur’an ve Sünnet’in hukuki düzenlemelerinde, sosyal realitenin ve insanların alışkanlıklarının göz ardı edilmediği, köklü değişikliklerde tedricilik metodunun uygulandığı, kendi ilkelerine ters düşmeyen kurum ve kuralların ise korunduğu görülür. Hz. Peygamber’in bu konuda ki tavrı ve uygulamaları ışığında fakihlerde, içtihatlarında ve kazai kararlarında örf ve âdeti olabildiğince dikkate alarak hüküm verme usulünü benimsemişlerdir.⁶⁵

Toplumların yaşadığı önemli olayların o toplumun dinin üzerinde önemli etkilerinin olduğuna en güzel örneklerden birisi de Sihizm’in geçirdiği evrimdir. Çünkü İslam ve Hindu medeniyetleri arasındaki düelloda, üstün dinlerin kitabını, herkesin anlayabileceği tabirlerle bütün insanlara tebliğ ederek Hindularla Müslümanlar arasında ki aşmak gayesiyle kurulmuş olan Sihizm –yıkılıp harap oldukça gitgide daha müsamahasız bir hal alan Moğol İmparatorluğunun tahrikleri altında- şekil değiştirerek, İslam’ın faaliyetine karşı koymayı hedef edinen mücadelecı bir Hindu aksülamelinin eline alet oldu.⁶⁶

⁶⁵ *İman ve İbadetler*, Komisyon, TDV Yayınları, S:152

⁶⁶ Arnold j. Toynbee, (Çev. İbrahim CANAN) *Tarihçi Açısından Din*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1978, s:160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Nitelikleri

Tablo 3 Öğrencilerin okul ve cinsiyetlerine göre dağılımı

	Okul						
	Pasinler İHL		Yakutiye AİHL		İspir İHL		
	N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Erkek	64	27,2	130	55,3	41	17,4
	Kız	36	21,8	100	60,6	29	17,6
	Toplam	100	25,00	230	57,5	70	12,5

Araştırmamıza katılan öğrencilerin okullara göre dağılımına baktığımızda yüz tanesi Pasinler İmam Hatip Lisesi, iki yüz otuz tanesi Yakutiye Anadolu İmam Hatip Lisesi ve yetmiş tanesi de İspir İmam Hatip Lisesi öğrencisidirler. Oran olarak değerlendirdiğimizde %25 'i İmam Hatip Lisesi, %57,5'i Yakutiye Anadolu İmam Hatip Lisesi ve %12,5'i de İspir İmam Hatip Lisesi'nde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır.

Cinsiyet açısından ankete katılanların genel dağılımına bakılınca öğrencilerin %58,8'inin erkek öğrencilerden %41,3'ünün de kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Okullara göre dağılımına gelince kız öğrencilerin %21,8 Pasinler İmam Hatip Lisesi, %60,6'sı Yakutiye Anadolu İmam Hatip Lisesi ve %17,6'sı da İspir İmam Hatip Lisesi öğrencisidirler. Erkek öğrencilerin ise %27,2'si Pasinler İmam Hatip Lisesi öğrencisi, %55,3'ü Yakutiye Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencisi ve %17,4'ü de İspir İmam hatip Lisesi öğrencisidirler.

3.2. Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Ankete cevap veren öğrencileri sınıf seviyeleri açısından değerlendirdiğimizde katılımcıların iki yüz kırk altı tanesi yani %61,5'inin dokuzuncu sınıf, atmış bir tanesinin yani%15,3'ünün onuncu sınıf, elli dört tanesinin yani %13,5'inin on birinci sınıf ve otuz dokuz tanesinin yani %9,8'inin de son sınıf öğrencisi olduklarını görüyoruz

Tablo 4 Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Bağımsız Değişkenler	Cinsiyet	Toplam
-----------------------------	-----------------	---------------

		ERKEK	KADIN		
Sınıf	9	Sayı	149	97	246
		%	60,6%	39,4%	100,0%
	10	Sayı	39	22	61
		%	63,9%	36,1%	100,0%
	11	Sayı	23	31	54
		%	42,6%	57,4%	100,0%
	12	Sayı	24	15	39
		%	61,5%	38,5%	100,0%

Sınıf seviyelerini cinsiyet açısından dağılımına baktığımızda dokuzuncu sınıfların %60,6'sı onuncu sınıfların %63,9'u on birinci sınıfların %42,6'sı ve son sınıfların %61,5'i erkek öğrenci oldukları görünüyorlar. Kız öğrenciler ise dokuzuncu sınıfların %39,4'ünü onuncu sınıfları %36,1'ini on birinci sınıfların %57,4 ve son sınıflarında %38,5'ini oluşturmaktadır.

3.3. Öğrencilerin Sahip Oldukları Dini İnançların Oluşumuna Etki Eden Kurumlar

3.3.1. Aile

Aile, evrensel ve daimi bir gruptur. Semavi dinlerdeki sosyolojik yapı aile sosyolojisine dayanır. Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışından beri aile ele alınmıştır. Ailenin evrensel ve temel bir grup olduğu üzerinde, sosyoloji müellifleri, pek azı müstesna, ittifak halindedirler.⁶⁷

A-Sınıf Seviyeleri Açısından Ailenin Dini İnançların Oluşumuna Etkisi

Ailenin öğrencilerinin dini inançlarının oluşumuna etkisini

⁶⁷ Yünni Sezen, *Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1997, s:136

incelediğimiz aşağıdaki Tabloya bakıldığında; bu etkinin çok fazla olduğunu söyleyenlerin oranı %81,1 fazla olduğunu söyleyenlerin oranı %13,8 az olduğunu söyleyenlerin oranı %2,8 hiç etkisi olmadığını söyleyenlerin oranı %2,0 ve diğer seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %0,3 olarak görünüyor

Tablo 5 Sınıf Seviyeleri Açısından Ailenin Dini İnançların Oluşumuna Etkisi

		Şu anda sahip olduğunuz dini inançlarınızın oluşmasında ailenizin ne kadar etkisi oldu?					
		ÇOK FAZLA	FAZLA	AZ	HİÇ	DİĞER	TOPLAM
9	Sayı	190	41	4	6	0	241
	%	78,8%	17,0%	1,7%	2,5%	,0%	100,0%
10	Sayı	49	4	4	1	1	59
	%	83,1%	6,8%	6,8%	1,7%	1,7%	100,0%
11	Sayı	44	5	2	1	0	52
	%	84,6%	9,6%	3,8%	1,9%	,0%	100,0%
12	Sayı	34	4	1	0	0	39
	%	87,2%	10,3%	2,6%	,0%	,0%	100,0%
TOPLAM	Sayı	317	54	11	8	1	391
	%	81,1%	13,8%	2,8%	2,0%	,3%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=16,698$

Sd.=12

P= ,161

Tablo 10'da yer alan verilere bakıldığında sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=16,698$, Sd. =12, P= ,161) görülmektedir. Sınıf seviyeleri açısından daha detaylı değerlendirildiğinde ise öğrencilerin, aile etkisini “çok fazla” bulanların oranını dokuzuncu sınıflarda %78,8 onuncu sınıflarda %83,1 on birinci sınıflarda %84,6 ve son sınıflarda da %87,2 olarak görmekteyiz. Bu etki için “fazla” diyenlerin oranını dokuzuncu sınıflarda %17,0 onuncu sınıflarda %6,8 on birinci sınıflarda %9,6 ve son sınıflarda da %10,3 olduğunu

görüyoruz. Ailenin etkisini “az” bulanların oranı dokuzuncu sınıflarda %1,7 onuncu sınıflarda %6,8 on birinci sınıflarda %3,8 ve son sınıflarda da %2,6 iken ailenin etkisinin “hiç” olmadığını savunanların oranı dokuzuncu sınıflarda %2,5 onuncu sınıflarda %1,7 on birinci sınıflarda %1,9 ve son sınıflarda da %0,0 çıkmaktadır.

Verileri topluca değerlendirdiğimizde ailenin dini inançların oluşumunda etkisinin olduğunu söyleyenlerin oranı %94,9 gibi oldukça yüksek bir oran çıkmaktadır. Bu sonuç, ailenin insan kişiliği, dini inançları ve düşünce yapısı üzerinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar ailede öğretilen veya görme yoluyla öğrenilen dini inançlar bilgi ve bilinçten yoksun yani daha çok geleneksel ve yüzeysel olsa da çocuk üzerinde kalıcı bir etki bırakmaktadır. Bu etkiyi de insan, hayatı boyunca hep fark etmektedir. Nitekim ülkemizde dine en uzak olarak gördüğümüz insanlar bile çocukluklarını anlatırlarken dedeleriyle veya babalarıyla beraber gittikleri bir bayram namazından hep bahsederler. Aile, dinin ilk olarak anlatıldığı ve yaşandığı yer olması hasebiyle insanların geleceğinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü o yaşlarda öğrenilen ve özellikle yaşanan inanış ve davranış şekillerinin terk edilmesi veya değiştirilmesi oldukça zor olmaktadır.

B-Cinsiyet açısından Ailenin dini inançların oluşumuna etkisi

Tablo 6 Cinsiyet açısından Ailenin dini inançların oluşumuna etkisi

		Şu anda sahip olduğunuz dini inançlarınızın oluşmasında ailenizin ne kadar etkisi oldu?					Topla m
		ÇOK FAZLA	FAZLA	AZ	HİÇ	DİĞER	
ERKE K	Sayı	181	34	5	6	1	227
	%	79,7%	15,0%	2,2%	2,6%	,4%	100,0%
KIZ	Sayı	136	20	6	2	0	164
	%	82,9%	12,2%	3,7%	1,2%	,0%	100,0%

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

Toplam	Sayı	317	54	11	8	1	391
	%	81,1%	13,8%	2,8%	2,0%	,3%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=3,036$

Sd.=4

P= ,552

Ailenin dini inançların oluşumuna etkisinin cinsiyet açısından ele alındığı Tabloya baktığımızda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=3,036$, Sd. =4, P= ,552) görülmektedir. Detaylı olarak değerlendirildiğinde ise erkek öğrencilerin %79,7' si “çok fazla” seçeneğini işaretlerken, kız öğrencilerde bu oran %82,9'a çıkmaktadır. “Fazla” seçeneğini işaretleyenlerin oranları ise erkek öğrencilerde %15,0 ve kız öğrencilerde de %12,2'dir. Bu iki oranı birlikte değerlendirdiğimizde erkek öğrencilerde ailenin etkinin fazla olduğunu düşünenlerin oranı erkek öğrencilerde %94,7 ve kız öğrencilerde de %95,1 olmaktadır. Bu oranlar bize ailenin etkisinin kız öğrenciler üzerinde erkek öğrencilere göre biraz daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu sonuçta gayet normal bir sonuçtur. Çünkü kız çocukları erkek çocuklara göre daha çok ailelerinin yanında kalmaktalar ve bunun sonucu olarak da ailelerine daha çok bağlı olabilmektedirler. Ailenin etkisi “az” diyenlerin oranı da erkek öğrencilerde %2,2 kız öğrencilerde de %3,7 ve “hiç” seçeneğini işaretleyenlerin oranı da erkek öğrencilerde %2,6 iken kız öğrencilerde %1,2 olarak çıkmaktadır.

3.3.2. Okul

Hiç şüphesiz insanların sahip oldukları dini inançları etkileyen önemli faktörlerden birisi de okuldur. Daha yedi yaşından itibaren çocuklar okula gitmeye başlarlar ve dolayısıyla çok küçük yaşlardan itibaren bu kurumun etkisi altına girerler. Okula başladıkları andan itibaren zamanlarının çok büyük bir kısmını bu kurumlarda geçirirler. Öyle ki bu süre zaman zaman ailelerinin yanında geçirdikleri zamandan daha çok olabilmektedir.

A-Sınıf seviyeleri açısından okulun dini inançların oluşumuna etkisi

Tablo 7 Sınıf seviyeleri açısından okulun dini inançların oluşumuna etkisi

Bağımsız Değişkenler		Şu anda sahip olduğunuz dini inançlarınızın oluşmasında okulun ne kadar etkisi oldu?						Toplam
		ÇOK FAZLA	FAZLA	AZ	ÇOK AZ	HİÇ	DİĞER	
9	Sayı	84	83	28	19	22	0	236
	%	35,6%	35,2%	11,9%	8,1%	9,3%	,0%	100,0%
10	Sayı	17	22	5	4	4	0	52
	%	32,7%	42,3%	9,6%	7,7%	7,7%	,0%	100,0%
11	Sayı	17	17	6	3	4	1	48
	%	35,4%	35,4%	12,5%	6,3%	8,3%	2,1%	100,0%
12	Sayı	7	23	2	3	2	0	37
	%	18,9%	62,2%	5,4%	8,1%	5,4%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	125	145	41	29	32	1	373
	%	33,5%	38,9%	11,0%	7,8%	8,6%	,3%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=18,002$

Sd.=15

P= ,263

Öğrenciler üzerinde dini inançların oluşması açısından okulun etkisi nedir diye baktığımızda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=18,002$, Sd. =15, P= ,263) görülmektedir. Bu soruya verilen cevapları detaylı olarak ele aldığımızda ise dini inançların oluşumuna okulun etki düzeyi için “çok fazla” diyenlerin oranının %33,5, “fazla” diyenlerin oranının

%38,9 “az” diyenlerin oranının %11,0 “Çok az” diyenlerin oranının 7,8 “hiç” diyenlerin oranının %8,6 ve “diğer” diyenlerin oranının da %0,3 olduğunu görüyoruz.

Veriler sınıf seviyeleri açısından incelediğimizde dokuzuncu sınıflarda “çok fazla” diyenlerin oranının %35,6 “fazla” diyenlerin oranının %35,2 “az” diyenlerin oranının %11,9 “Çok az” diyenlerin oranının %8,1 “hiç” diyenlerin oranının %9,3 olduğunu görmekteyiz. Onuncu sınıflarda “çok fazla” diyenlerin oranı %32,7 “fazla” diyenlerin oranı %42,3 “az” diyenlerin oranı %9,6 “Çok az” diyenlerin oranı %7,7 “hiç” diyenlerin oranı da %7,7 ‘dir. On birinci sınıflarda okulun etkisi için “çok fazla” diyenlerin oranı %35,4 “fazla” diyenlerin oranı %35,4 “az” diyenlerin oranı %12,5 “Çok az” diyenlerin oranı %6,3 “hiç” diyenlerin oranı da %8,3 ve “diğer” diyenlerin oranı da %2,1’dir. Son sınıflarda ise bu oranlar şu şekilde çıkmaktadır: “çok fazla” diyenlerin oranı %18,9 “fazla” diyenlerin oranı %62,2 “az” diyenlerin oranı %5,4 “Çok az” diyenlerin oranı %8,1 “hiç” diyenlerin oranı da %5,4.

Bu verilerde dikkati çeken nokta okulun etkisi için “çok fazla” ve “fazla” diyenlerin oranının dokuzuncu sınıflarda %70,8 iken son sınıflarda bu oranın %81,1’e çıkmasıdır. Okulda geçen dört yıllık eğitim ve öğretim sürecinde oranın sadece %10 civarında artmış olması üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Hatta “çok fazla” diyenlerin oranında son sınıflarda dokuzuncu sınıflara göre %17 kadar bir düşüşün var olduğu da görülmektedir.

B-Cinsiyet açısından okulun dini inançların oluşumuna etkisi

Tablo 8 Cinsiyet açısından okulun dini inançların oluşumuna etkisi

		Şu anda sahip olduğunuz dini inançlarınızın oluşmasında okulun ne kadar etkisi oldu?							
			ÇOK FAZLA	FAZLA	AZ	ÇOK AZ	HİÇ	DİĞER	Toplam
S2	ERKEK	Sayı	69	77	28	20	20	0	214
		%	32,2%	36,0%	13,1 %	9,3%	9,3%	,0%	100,0%
	KIZ	Sayı	56	68	13	9	12	1	159
		%	35,2%	42,8%	8,2%	5,7%	7,5%	,6%	100,0%
Toplam		Sayı	125	145	41	29	32	1	373
		%	33,5%	38,9%	11,0 %	7,8%	8,6%	,3%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=6,605$

Sd.=5

P= ,252

Okulun dini inançlar üzerindeki etkisine cinsiyet açısından baktığımızda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=6,605$, Sd.=5, P= ,252) görülmektedir. Verilere daha detaylı baktığımızda ise erkek öğrencilerin %32,2'sinin “çok fazla” seçeneğini işaretlediğini, %36,0'ının “fazla” seçeneğini, %13,1'inin “az” seçeneğini, %9,3'ünün “çok az” seçeneğini, %9,3'ünün ise “hiç” seçeneğini işaretlediklerini görüyoruz. Kız öğrenciler de ise “çok fazla” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %35,2, “fazla” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %42,8, “az” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %8,2, “çok az” seçeneğini işaretleyenlerin oranı 5,7, “hiç” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %7,5 ve “diğer” seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %0,6 görünmektedir.

“Çok fazla” ve “fazla” seçeneklerini bir arada değerlendirdiğimizde erkek öğrencilerde etkilenme oranı %68,2 iken kız öğrencilerde etkilenme oranı %78 olmaktadır. Bu oranlar da bize kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre okuldan daha çok etkilendiklerini göstermektedir. Kız öğrencilerin okul içerisinde ve ders esnasında ki tutum ve davranışlarını, derslere katılma ve takip durumlarını ve tabii ki aldıkları notları ve başarı durumlarını göz önüne aldığımızda bu sonuçların aslında normal olduklarını düşünebiliriz.

3.3.3. Cemaatler

Bir toplumsal münasebette mensuplar birbirine karşı subjektif bir (afektif veya geleneksel) aidiyet hissi duyuyorlarsa ve toplumsal davranışlarını da (gerek ferdi, gerek kitlesel-ortalama gerek saf bir tip halinde olsun) bu aidiyet hissi üzerine bina ediyorlarsa bu toplumsal münasebete “cemaatleşme” adı verilir.⁶⁸ Bizim burada ele aldığımız cemaat yukarıda tanımlanan cemaatleşmeye uygun olan dini cemaatlerdir.

Dini cemaatler bugün toplumumuzda etkinliklerini ve dolayısıyla da etkilerini iyice artırmış ve varlıkları yadsınamaz duruma gelmişlerdir. Cemaatler sayıları ve çeşitlilikleri itibariyle oldukça çoğalmışlardır. Dini cemaatlerin etkilerini bugün eğitimden siyasete, ulusal meselelerin tartışılmasından uluslararası ilişkiler ve hatta medyadan spora kadar pek çok alanda görmemiz mümkündür. Dolayısıyla İmam Hatip Liseleri ve bunların öğrencilerinin de böylesi bir gerçeklikten kaçmaları mümkün değildir. Özellikle İlköğretimde lise ve ortaöğretimde de üniversite giriş sınavlarına hazırlanan öğrencilerin gittikleri dershaneler vasıtasıyla cemaatlerle ilişkiye girdikleri ve bu yolla başlayan ilişkinin zamanla daha farklı boyutlar kazandığını, sonuçta ise bu öğrencilerden bir kısmının cemaatin aktif elemanları içerisinde yer aldıklarını görmekteyiz. Pek çok yerleşim yerinde, özellikle de küçük yerleşim yerlerinde, cemaatlere ait dershaneler dışında

⁶⁸ Max Weber, (Terc: Medeni Beyaztaş) Sosyoloji'nin Temel Kavramları, Bakış Yayınları, İstanbul, 2002, s:79

öğrencilerin gidebilecekleri başka bir dershanenin olmayışı da bu süreci hızlandırmaktadır.

A-Sınıf seviyeleri açısından cemaatlerin dini inançların oluşumuna etkisi

Yukarıda ki açıklamalar dolayısıyla öğrencilerin dini inançlarının oluşumuna cemaatlerin etki derecesini ölçmek için sorduğumuz bu soruya verilen cevaplar aşağıdaki Tabloda yer almaktadır.

Tablo 9 Sınıf seviyeleri açısından cemaatlerin dini inançların oluşumuna etkisi

Bağımsız Değişkenler	Şu anda sahip olduğunuz dini inançlarınızın oluşmasında dini cemaatlerin ne kadar etkisi oldu?							Toplam
	ÇOK FAZLA	FAZLA A	AZ	ÇOK AZ	HİÇ	DİĞE R		
9	Sayı	100	59	32	12	26	1	230
	%	43,5%	25,7%	13,9%	5,2%	11,3%	,4%	100,0%
10	Sayı	26	10	8	7	3	0	54
	%	48,1%	18,5%	14,8%	13,0%	5,6%	,0%	100,0%
11	Sayı	17	10	8	6	5	1	47
	%	36,2%	21,3%	17,0%	12,8%	10,6%	2,1%	100,0%
12	Sayı	10	8	6	8	4	0	36
	%	27,8%	22,2%	16,7%	22,2%	11,1%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	153	87	54	33	38	2	367
	%	41,7%	23,7%	14,7%	9,0%	10,4%	,6%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=25,399$

Sd.=18

P= ,235

Genel olarak Tabloda ki verilere baktığımızda sınıf seviyeleri açısından cemaatlerin dini inançların oluşumuna etkisi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=25,399$, Sd. =18, P= ,235) görülmektedir. Veriler detaylı olarak değerlendirildiğinde ise öğrencilerin %41,7'sinin cemaat etkisi için “çok fazla” şikkını, %23,7'sinin “fazla” şikkını, %14,7'sinin “az” şikkını, %9,0'ının “çok az” şikkını, %10,4'ünün “hiç” şikkını ve %0,6'sının da “diğer” şikkını işaretlediklerini görmekteyiz. “Çok fazla” ve “fazla” şıklarını birlikte değerlendirdiğimizde cemaatlerin dini inançların oluşumuna katkısını %65,4 olarak görmekteyiz. Bu sonuç cemaatlerin toplumumuzda ki yeri konusunda söylediğimiz cümleleri teyit eder durumdadır. Çünkü sonuçlar, aynı öğrencilerin “okulun dini inançların oluşumuna katkısı” sorusuna verdikleri cevaplara yakın bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Verileri sınıf seviyeleri açısından incelediğimizde; dini cemaatlerin etkisi için “çok fazla” cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %43,5 onuncu sınıflarda %48,1 on birinci sınıflarda %36,2 ve son sınıflarda da %27,8 olarak çıkmaktadır. “Fazla” cevabını verenlerin oranı ise dokuzuncu sınıflarda %25,7 onuncu sınıflarda %18,5 on birinci sınıflarda %21,3 ve son sınıflarda da %22,2 iken “az” cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %13,9 onuncu sınıflarda %14,8 on birinci sınıflarda %17,0 ve son sınıflarda da %16,7 çıkmaktadır. Aynı soruya “Çok az” cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %5,2 onuncu sınıflarda %13,9 on birinci sınıflarda %12,8 ve son sınıflarda da %22,2'dir. “Hiç” cevabını verenlerin oranı da dokuzuncu sınıflarda %11,3 onuncu sınıflarda %5,6 on birinci sınıflarda %10,6 ve son sınıflarda da %11,1 görünmektedir. “Diğer” cevabını verenler ise sadece dokuzuncu sınıflarda %0,4 ve on birinci sınıflarda da %2,1 oranındadır.

Sınıflar seviyesinde verilen “çok fazla” ve “fazla” cevaplarını birlikte değerlendirdiğimizde cemaatlerin etkisinin fazla olduğunu ifade edenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %69,2 iken bu oranın sınıf seviyesi yükseldikçe kademeli olarak azaldığını ve özellikle son sınıflarda %50,0'a

düşüğünü görmekteyiz. Bu düşüşün sebebi olarak sınıf seviyesi yükseldikçe öğrencilerin daha çok kendileri için belirledikleri hedeflere odaklanmalarını yani daha çok, girecekleri sınavı düşünüp o sınava yönelik çalışmaları artırmalarını gösterebiliriz. Dolayısıyla cemaat evlerinde veya yurtlarında öğrencilere yönelik olarak düzenlenen faaliyetlerin içeriği ve sayısı da sınıf seviyesi yükseldikçe değişmektedir.

B-Cinsiyet açısından cemaatlerin dini inançların oluşumuna etkisi

Tablo 10 Cinsiyet açısından cemaatlerin dini inançların oluşumuna etkisi

		Şu anda sahip olduğunuz dini inançlarınızın oluşmasında dini cemaatlerin ne kadar etkisi oldu?						
		ÇOK FAZLA	FAZLA	AZ	ÇOK AZ	HİÇ	DIĞER	Toplam
ERKEK	Sayı	92	56	27	17	20	1	213
	%	43,2%	26,3%	12,7%	8,0%	9,4%	0,4%	100,0%
KIZ	Sayı	61	31	27	16	18	1	154
	%	39,6%	20,1%	17,5%	10,4%	11,7%	0,6%	100,0%
Total	Sayı	153	87	54	33	38	2	367
	%	41,7%	23,7%	14,7%	9,0%	10,4%	0,5%	100,0%

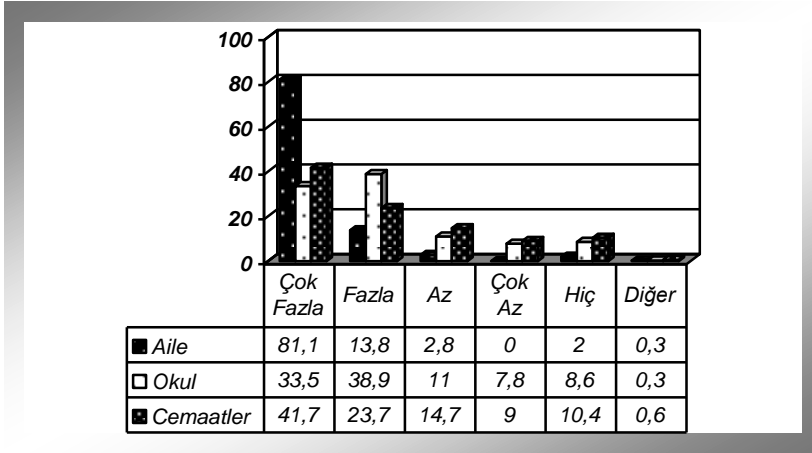
Ki-Kare: $X^2=6,278$

Sd.=6

P= ,393

Cemaatlerin dini inançlara etkisi cinsiyet açısından değerlendirdiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=6,278$, Sd. =6, P= ,393) görülmektedir.; Verilere daha detaylı olarak

bakıldığında erkek öğrencilerde “çok fazla” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %43,2, “fazla” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %26,3, “az” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %12,7, “çok az” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %8,0, “hiç” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %9,4 ve “diğer” seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %0,4 olarak çıkmaktadır. Kız öğrencilerde ise “çok fazla” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %39,6 “fazla” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %20,1 “az” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %17,5 “çok az” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %10,4 ve “hiç” seçeneğini tercih edenlerin oranı da %11,7 ve “diğer” seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %0,6 olarak çıkmaktadır. “Çok fazla” ve “fazla” seçeneklerini birlikte değerlendirdiğimizde erkek öğrencilerde cemaatten etkilenme oranı %69,2, kız öğrencilerde ise %59,7 çıkmaktadır.

Şekil 1. Öğrencilerin Sahip Oldukları Dini İnançların Oluşumuna Etki Eden Kurumlar

Araştırmamızın varsayımlarından birisi de öğrencilerin düşünce ve zihin yapılarının oluşumlarında sadece okulun belirleyici bir etken olmadığı,

onun yanında daha pek çok faktörün rol oynadığı iddiası idi. Bu bölümde elde ettiğimiz sonuçlar bu varsayımımızın doğru olduğunu göstermektedir. Zira öğrencilerin aile, okul ve cemaatlerin etkisi konusunda ki görüşlerini birlikte ve dikkatle incelediğimizde bu üç kurumun etki olarak aile, cemaat ve okul şeklinde sıralandığını görebiliriz. Yukarıda ki grafik ve verilere bakılınca ailenin etkisi için çok fazla diyenlerin oranı %81,1, cemaatlerin etkisi için çok fazla diyenlerin oranı %41,7 ve okulun etkisi için çok fazla diyenlerin oranı da %33,5 olarak görünmektedir. Ailenin etkisinin en üst seviyede çıkması normal olarak karşılanabilir. Fakat cemaatlerin dini inançlar üzerindeki etkisinin okulun etkisinden daha yüksek çıkması ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bu durma sebep olarak öğrencilerin din eğitimi veren bir okulla ancak lise düzeyine gelince karşılaşmaları buna karşın cemaatlerle daha küçük yaşlarda tanışmaları ve onlarla içli dışlı olmalarını gösterebiliriz. İmam Hatip Lisesine gelen bir öğrenci en az on beş yaşındadır. Yani pek çok konuda olduğu gibi dini konularda da bir biraz olsun fikir sahibi olmuş durumdadırlar. Aynı öğrencilerin cemaatlerle ise çok daha önce yani ilköğretimde tanışmış olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Çünkü günümüzde aileler çok daha küçük yaşlarda çocuklarını dershanelere göndermekteler. Bu dershanelerin pek çoğunun da dini cemaatlerin elinde veya etkisinde olduğu herkesçe bilinen bir olgudur. Mesela anket çalışması yaptığımız Pasinler ve İspir ilçelerinde sadece birer tane dershane vardır. Bu dershaneler de bir dini cemaat etkisindedir. Bu durum da onları cemaatlerle erken yaşlarda tanışmaya devamında onlardan her anlamda etkilenmeye ve sonuçta belki de öğrencileri onlardan biri olmaya kadar götürmektedir.

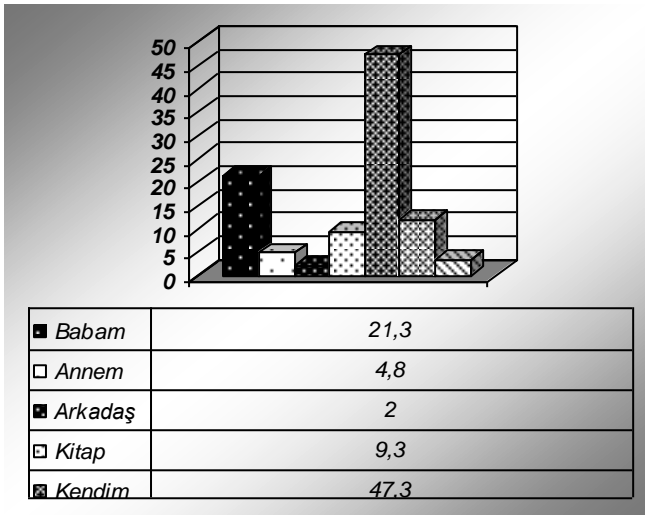
3.4. Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri

Orta öğretimde öğrencilerin gidebilecekleri çok sayıda ve çeşitlilikte okul bulunmaktadır. İmam Hatip Liseleri de bu okullardan biridir. Bunun yanında Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, Spor Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri ve Meslek Liseleri öğrencilerin İlköğretimden sonra tercih edebilecekleri okullardan bazılarıdır. Bu kadar çok çeşitlilikte okul alternatifi varken İmam

Hatip Liselerinde okuyan çok sayıda ki öğrencinin bu okulları neden tercih ettikleri önemlidir. Bizde bu soruda öğrencilerin bu okulları tercih etmelerindeki en önemli etkeni öğrenmek istedik. Zira bir şeyi tercih sebebi o şeyden etkilenme derecesini önemli ölçüde etkilemektedir. Aşağıdaki Tabloda bu etkenlerin neler olduğunu ortaya koyan öğrenci cevaplarının bir dökümü yer almaktadır.

3.4.1. Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini seçmelerindeki etkenler

Verileri öncelikle genel olarak değerlendirdiğimizde İmam Hatip Lisesini seçmelerinde ki en önemli etken olarak öğrencilerin %21,3'ü “Babam” seçeneğini, %4,8'i “Annem” seçeneğini, %2,0'ı “Arkadaş” seçeneğini, %9,3'ü “Okuduklarım” seçeneğini, %47,3'ü “Kendim” seçeneğini, %12,0'ı “Çevre” seçeneğini ve %3,3'ü de “Diğer” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu oranlardan anladığımız kadarıyla öğrencilerin yarısına yakını bu okullarda okumayı kendileri seçmiş ve istemişlerdir. Etkenler sıralamasında ikinci sırayı Tablodan da gördüğümüz gibi %21,3 ile babam seçeneği almaktadır. Bu durum günümüz dünyası ve yaşadığımız toplum ile örtüşmektedir. Çünkü günümüzde ailenin çocuklar üzerinde ki etkisi gitgide azalmakta ve daha çok kendi kararlarını kendi veren bir nesil ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin neredeyse yarısının kararı kendilerinin vermesi olağan bir durumdur. Bu seçimin kendi tercihleri olduğunu söyleyen öğrenciler için şunu da rahatlıkla söyleyebiliriz; zaten bu okullara gelen öğrenciler sınavla girilecek okulları kazanamamış, dolayısıyla alternatifleri de oldukça azalmış öğrencilerdir. Bunun yanında gidebilecekleri okullar içerisinde ailelerinin de rahatlıkla onaylayacaklarını bildikleri okulları seçmeleri de bu durumu kolaylaştırmıştır.

Şekil 2 Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini seçmelerindeki etkenler

Babalarının etkisi ile bu okulları tercih ettiklerini söyleyenlerin de ikinci sırada çıkması normaldir. Hatta belki daha yüksek çıkmalıydı. Çünkü yaşanan her şeye ve değişmeye rağmen toplumumuzun ataerkil ve erkek egemen yapısı hala bir şekilde etkisini devam ettirmektedir. Dolayısıyla çocuklarının hangi okulda okuyacağına –hele bu çocuk başka bir yeri kazanamamışsa- karar vermek bir baba için yetkisi dâhilinde bir olaydır. Anne tercihinin çok düşük çıkması da bunun bir göstergesidir.

A-Cinsiyet açısından öğrencilerin İmam Hatip Liselerini seçmelerindeki etkenler

Tablo 11 Cinsiyet açısından öğrencilerin İmam Hatip Liselerini seçmelerindeki etkenler

Bağımsız Değişkenler	İmam Hatip Lisesini seçmenizdeki en önemli etken neydi?								
	BAB AM	ANN EM	ARKA DAŞ	KİT AP	KEND İM	ÇEV RE	DİĞ ER	TOPL AM	
E	Sayı	59	9	4	28	101	28	6	235
	%	25,1%	3,8%	1,7%	11,9%	43,0%	11,9%	2,6%	100,0%
K	Sayı	26	10	4	9	88	20	8	165
	%	15,8%	6,1%	2,4%	5,5%	53,3%	12,1%	4,8%	100,0%
TOPLAM	Sayı	85	19	8	37	189	48	14	400
	%	21,3%	4,8%	2,0%	9,3%	47,3%	12,0%	3,3%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=21,937$

Sd.=14

P= ,080

Tablo 11’de ki verilere bakıldığında cinsiyet ile okul seçimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=21,937$, Sd. =14, P= ,080) görülmektedir. Veriler daha detaylı bir şekilde incelendiğinde ise erkek öğrencilere göre bu okulları tercihlerindeki en önemli etkenler sırasıyla %43,0 ile kendileri, %25,1 ile babaları, %11,9 ile ayrı ayrı okudukları ve çevreleri, %3,8 ile anneleri, %1,7 ile arkadaşları ve son olarak %2,6 ile de diğer etkenler gelmektedir. Kız öğrencilerde ise bu etkenler %53,3 ile kendileri, %15,8 ile babaları, %12,1 ile çevreleri, %6,1 ile anneleri, %5,5 ile okudukları, %4,8 ile diğer etkenler ve %2,4 ile de arkadaşları şeklinde sıralanmaktadır. Burada dikkati çeken nokta kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre karar vermede daha özgür oldukları ve babanın etkisinin de

erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha yüksek olduğudur. Her iki grupta da annenin etkisinin, çevrenin etkisinin gerisinde kalması oldukça düşündürücüdür. Yani öğrenciler, kız-erkek fark etmez- çevrelerinden annelerine göre daha çok etkileniyorlar.

3.5. Öğrencilerin Aile Yapıları ve Bu Aile Yapıları İçerisinde ki Durumları

Bu bölümde, öğrencilerin yaşadıkları ailelerin özellikle karar alma süreçlerinde ki tavırları, bu süreçte baskın gücün ne olduğu, aile bireylerinin özgürlüklerine bakışları gibi özelliklerini ele almaya çalıştık. Çünkü ailelerin yukarıda saydığımız konularda ki tutumları öğrencilerin kişiliklerinin oluşmasına ve onların maddi ve manevi gelişimlerine oldukça önemli derecede etki ettikleri açıktır. Bu konuyu üç ayrı soru ile ele almaya çalıştık. Bu sorular ‘Ailenizde herkesi ilgilendiren kararlar nasıl alınır?’, ‘Sizinle ilgili olan bir kararda etkili olan kimdir?’ ve ‘Aldığınız kararda ailenizde bir baskı görüyor musunuz?’ soruları idi.

3.5.1. Ailelerde karar alma süreci

Tablo 12 Ailelerde karar alma süreci

	Ailenizde herkesi ilgilendiren kararlar nasıl alınır?				Toplam
	Babam Karar Verir	Annem Karar Verir	Annem Babam Ortak Karar Verirler	Ailede Herkes Söz Sahibidir	
Sayı	66	5	163	166	400
%	16,5%	1,3%	40,8%	41,5%	100,0%

Ailelerde kararların nasıl alındığına verilen cevaplara baktığımızda öğrencilerin %16,5’inin “Babam karar verir” seçeneğini, %1,3’ünün “Annem karar verir” seçeneğini, %40,8’inin “Annem babam ortak karar verirler” seçeneğini ve %41,5’inin de “Ailede herkes söz sahibidir” seçeneğini işaretlediğini görüyoruz. Bu oranlar bize ailelerde karar alma sürecinde başta anne baba birlikteliği olmak üzere genelde bütün bireylerin

rol aldığını gösteriyor. Fakat anne seçeneğinin %1,3 gibi çok düşük seviyede çıkması ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Aslında bu durum, yukarıda detaylı olarak incelediğimiz “İmam hatip Lisesini tercih etmenizdeki en önemli etken neydi?” sorusuna verilen cevaplarla örtüşen bir durumdur. Orada da annenin etkisi en alt seviyede kalmıştı.

A-Cinsiyet açısından ailede karar alma süreci

Tablo 13 Cinsiyet açısından ailede karar alma süreci

Bağımsız Değişkenler	Ailenizde herkesi ilgilendiren kararlar nasıl alınır?				Toplam	
	Babam Karar Verir	Annem Karar Verir	Annem Babam Ortak Karar Verirler	Ailede Herkes Söz Sahibidir		
E	Sayı	45	3	94	93	235
	%	19,1%	1,3%	40,0%	39,6%	100,0%
K	Sayı	21	2	69	73	165
	%	12,7%	1,2%	41,8%	44,2%	100,0%
Toplam	Sayı	66	5	163	166	400
	%	16,5%	1,3%	40,8%	41,5%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=3,014$

Sd.=3

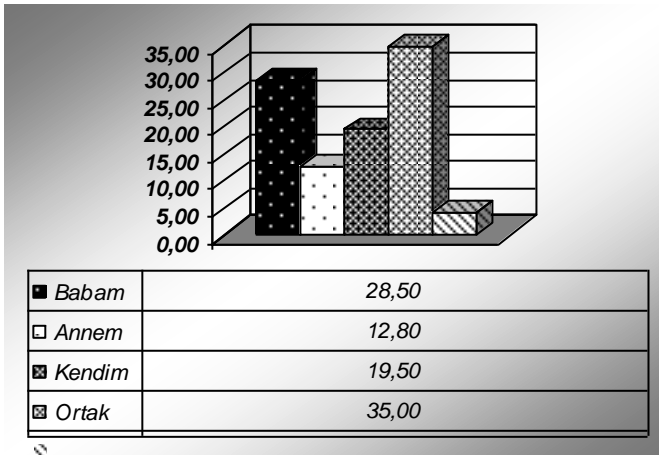
P= ,390

Cinsiyet ve ailede karar alma süreci arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($X^2=3,014$, Sd. =3, P= ,390) görülmektedir. Tablo 13’de ki verileri cinsiyet açısından detaylı olarak ele aldığımızda ise; erkek öğrencilerin %19,1’inin “Babam karar verir” seçeneğini, %1,3’ünün “Annem karar verir” seçeneğini, %40,0’ünün “Annem babam ortak karar verirler” seçeneğini ve %39,6’sının da “Ailede herkes söz sahibidir” seçeneğini işaretlediğini görüyoruz. Kız öğrencilerin ise %12,7’sinin “Babam karar verir” seçeneğini, %1,2’sinin “Annem karar verir” seçeneğini, %41,8’inin “Annem babam ortak karar verirler” seçeneğini ve %44,2’sinin de “Ailede herkes söz sahibidir” seçeneğini işaretledikleri görülüyor.

Bu verilerde dikkati çeken nokta babam karar verir diyenlerin oranının kız öğrencilerde erkek öğrenciler göre düşmüş olması buna karşılık ortak karar alındığını söyleyenlerin oranının da yine erkek öğrenciler göre artmış olmasıdır. Bu durumu diğer verilerle karşılaştırdığımızda ailelerin kız çocukları için daha demokratik davrandığını görüyoruz. Bu durumun sebebi olarak, kız çocukları ile ilgili konularda annenin daha çok devreye girmesi ve bir şekilde kız çocuğunun görüşlerinin de anne vasıtasıyla dile getirilmesi ve böylece onların görüşlerinin de zaman zaman dikkate alınmasını gösterebiliriz. Diğer bir sebep olarak ta kız öğrencilerin okullarda daha başarılı olmaları ve dolayısıyla bu şekilde ailelerinin güvenlerini kazanmalarını gösterebiliriz. Çünkü kendisine güvenilen bir kişiye verdiği karardan dolayı gösterilen tepki daha müsamahalı ve daha pozitif olacaktır.

3.5.2. Öğrencilerin kendileriyle ilgili kararlarda etkin olan faktörler

Belirli bir yaşa gelmiş, okuyan, düşünen bireyler olarak öğrencilerin kendi kararlarını kendilerinin özgürce vermeleri beklenir. Fakat bu öğrencilerin gerek maddi bağımsızlıklarını kazanmamış olmaları, yani maddi açıdan hala ailelerine bağımlı olmaları gerek aile yapıları ve gerekse yaşanan toplumun gelenek görenekleri ve örf ve adetleri dolayısıyla bu özgürce karar verme durumu değişik oranlarda gerçekleşebilmektedir.

Şekil 3 Sizinle ilgili olan bir kararda etkili olan kimdir?

Yukarıda ki Tabloda öğrencilerin kendileri ile ilgili bir kararda nelerin hangi oranlarda etkili oldukları yer almaktadır. Bu Tabloyu dikkatle incelediğimizde öğrencilerin %28,5'ine göre bu kararlarda etkili olan faktörün “Baba”, %12,8'ine göre “Anne”, %19,5'ine göre “Öğrencinin kendisi”, %35,0'ına göre “Tüm aile bireyleri” ve %4,2'sine göre de “Diğer” etkenler olduğunu görmekteyiz. Oranlara baktığımızda öğrencinin kendisi ile ilgili bir konuda karar verme durumunun zayıf olduğunu böyle bir karar sürecinde asıl etkenin baba olduğunu görüyoruz. Bu durumda içinde yaşadığımız toplum ve aile yapısına uygun bir durumdur. Çünkü toplumumuz erkek otoritesinin hala geçerli olduğu bir toplumdur.

A-Cinsiyet açısından öğrencilerin kendileriyle ilgili kararlarda etkin olan faktörler

Tablo 14. Cinsiyet açısından öğrencilerin kendileriyle ilgili kararlarda etkin olan faktörler

		Sizinle ilgili olan bir kararda etkili olan kimdir?						
		Babam	Annem	Kendim	Ortak	Diğer	TOPLAM	
CİNSİYET	ERKEK	Sayı	71	21	62	75	6	235
		%	30,2%	8,9%	26,4%	31,9%	2,6%	100,0%
	KADIN	Sayı	43	30	16	65	11	165
		%	26,1%	18,2%	9,7%	39,4%	6,6%	100,0%
TOPLAM		Sayı	114	51	78	140	17	400
		%	28,5%	12,8%	19,5%	35,0%	4,2%	100,0%

Ki-Kare: $X^2=28,257$

Sd.=7

P= , 000

Cinsiyet ve öğrencilerin kendileriyle ilgili kararlarda etkin olan faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu ($X^2=28,257$,

Sd. =7, P= ,000) görülmektedir. Bu Tabloya göre erkek öğrencilerin %30,2'si “Babam”, %8,9'u “Annem”, %26,4'ü “Kendim”, %31,4'ü “Ortak” ve %2,6'sı ise “diğer” seçeneklerini işaretlemişlerdir. Yani erkek öğrencilere göre böyle bir kararda asıl söz sahibi “baba”dır. Bununla beraber öğrencinin kendisinde belli bir oranda söz sahibidir. Kız öğrenciler de ise “Babam” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %26,1, “Annem” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %18,2, “Kendim” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %9,7, “ortak” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %39,4 ve “Diğer” seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %6,6'dır. Burada dikkat çeken nokta kız öğrenciler için karar vermede babanın etki oranının erkek öğrencilere göre düşmesi buna karşılık annenin etki oranının ise yine erkek öğrencilere göre yükselmesidir. Bunu kız öğrencilerin çeşitli nedenlerle babalarına duyurmadıkları bazı konularda annelerine rahtça açılmaları ve onların kararlarını dikkate almaları ile açıklayabiliriz. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kendilerinin karar verme oranı da oldukça yüksektir. Yani erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha özgürce karar verebilmektedirler. Kız öğrenciler için ortak karar verme oranının erkek öğrencilere göre yüksek çıkması da babaların kızları ile ilgili durumlarda anneye danışma eğilimi içinde olduklarını gösterir.

3.5.3. Öğrencilerin aldıkları kararlara ailelerin yaklaşımı

Tablo 15 Aldığınız kararda ailenizde bir baskı görüyor musunuz?

	Aldığınız kararda ailenizde bir baskı görüyor musunuz?			TOPLAM
	<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Bazen</i>	
Sayı	35	146	218	399
%	8,8%	36,6%	54,6%	100,0%

Öğrencilere göre kendilerinin aldıkları kararlara ailelerinin tepkisini yansıtan bu Tabloya dikkatle baktığımızda “Aldığınız kararda ailenizde bir baskı görüyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %8,8 “evet”, %36,6’sı “hayır” ve %54,6’sı da “Bazen” yanıtını vermişlerdir. Bu oranlar bize öğrencilerin çoklukla verdiği kararların aileleri tarafından onaylanmadığını göstermektedir. Böyle bir sonuç daha önce verdiğimiz “ailelerin karar verme süreçleri” ile ilgili verilere uygun bir sonuç olarak görünüyor.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.İHL ÖĞRENCİLERİNİN DİN İLE BİREY, TOPLUM VE DEVLET ARASINDAKİ İLİŞKİLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Pratiklere Bakışı

4.1.1. Kendini Dindar Görme

Tablo 16 Kendimi dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum

Bağımsız Değişkenler		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Erkek	127	54,0	29	12,3	79	33,6	X ² =10,981 Sd.=2 P=,004
	Kız	64	38,8	36	21,8	65	39,4	
SINIF	9	130	52,8	34	13,8	82	33,3	X ² =12,482 Sd.=6 P=,052
	10	22	36,1	9	14,8	30	49,2	
	11	21	39,6	11	20,8	21	39,6	
	12	18	46,2	10	25,6	11	28,2	
	Toplam	191	47,8	65	16,3	144	36,0	

Tablo 16'daki veriler dikkatle incelendiğinde kendini dindar görenlerin oranı %47,8 olarak görünüyor. Bu düşünceye katılmayanların oranı %16,3 ve kararsız olanların oranı da %36 görünmektedir. Burada dikkat çeken asıl veri kararsızların oranıdır. Çünkü dindarlık gibi bir konuda öğrencilerin üçte birinden fazlasının kararsız olması şaşırtıcıdır. Kararsızların bu kadar yüksek çıkması öğrencilerin net bir dindarlık tanımı konusunda sıkıntı yaşadıkları ihtimalini akla getiriyor. Çünkü dindarlıklarını neye göre ve nasıl ölçeceklerini bilmediklerinden dolayı kararsız kalma durumunu seçmiş olabilirler.

Verileri cinsiyet ve sınıf olarak ayrı ayrı değerlendirdiğimizde ise daha ilginç bir durum ortaya çıkıyor. Çünkü cinsiyet ile kendini dindar

görme düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=10,981$, $Sd.=2$, $p;.004$) var iken sınıf seviyeleri ile kendini dindar görme düzeyi arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=12,482$, $Sd.=6$, $p;.052$) bulunmamaktadır. Verilere göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kendilerini dindar görme oranı daha yüksek. Kendini dindar görenlerin oranı erkek öğrencilerde %54,0 iken kız öğrencilerde bu oran %38,8'e düşmektedir. Dindar olduklarını düşünmeyenlerin oranı erkek öğrencilerde %12,3 kız öğrencilerde %21,8 ve bu konuda kararsız olduklarını söyleyenlerin oranı da erkek öğrencilerde %33,6 iken kız öğrencilerde bu oran %39,4'tür. Bu durumu İmam Hatip Liselerindeki öğrenci profili hakkında bilgi vererek açıklayabiliriz. İmam Hatip Liselerinde özellikle son zamanlarda çalışan, başarılı ve bilgiye ve araştırmaya daha çok düşkün olan öğrenci grubu kız öğrencilerdir. Dolayısıyla kız öğrenciler yaşadıkları dini hayatın, öğrendikleri ve okudukları -olması gereken- dini hayattan farklı olduğunu görüyorlar. Bunun sonucu olarak ta kız öğrencilerde kendilerini dindar görme oranı düşüyor. Bunu destekleyen diğer oranda kız öğrencilerde kararsızların oranının daha yüksek çıkmasıdır.

Sınıf açısından verileri incelediğimizde kendini dindar olarak görme oranının okula yeni başlayanlarda %52,8 iken onuncu sınıfta keskin bir düşüşle bu oranın %36,1'e düştüğünü, on birinci sınıfta %39,6'a yükseldiğini ve son sınıflarda da %46,2'ye yükseldiğini görüyoruz. Kendini dindar görmeyenlerin oranları ise dokuzuncu sınıflarda %13,8 onuncu sınıflarda %14,8 on birinci sınıflarda %20,8 ve son sınıflarda ise %25,6 olarak görünüyor. Bu konuda kararsız olanların oranları ise dokuzuncu sınıflarda %33,3 onuncu sınıflarda %49,2 on birinci sınıflarda %39,6 ve son sınıflarda da %28,2'dir. Bu durumun sebebi, öğrencilerin ilkönce kendilerini dini yaşantı olarak yeterli görmeleri, fakat okulda yeni öğrendikleri bilgilerle yetersizliklerinin farkına varmaları ve öğrendiklerini uygulamaya geçirerek dini yaşantılarında değişikliğe gitmeleri olabilir. Ayrıca dokuzuncu sınıflarda en yüksek seviyede olan kararsız olanların oranı son sınıflarda en düşük seviyeye inmiş olması da dikkat çekicidir. Bu da öğrencilerin sınıf seviyeleri

yükseldikçe, yaşları büyüdükçe ve aldıkları dersler vesilesiyle din hakkında ki bilgi düzeyleri arttıkça düşüncelerinin netleştiğini gösteriyor.

4.1.2. Namazı Sürekli Kılma

Tablo 17 Namazımı sürekli kılarım.

Bağımsız Değişkenler		Katlıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Erkek	136	57,9	32	13,6	67	28,5	X ² =3,854 Sd.=2 P=,146
	Kız	81	49,1	22	13,3	62	37,6	
SINIF	9	131	53,3	31	12,6	84	34,1	X ² =17,277 Sd.=6 P=,008
	10	46	75,4	5	8,2	10	16,4	
	11	24	44,4	11	20,4	19	35,2	
	12	16	41,2	7	17,9	16	41,0	
	<i>Toplam</i>	<i>217</i>	<i>54,3</i>	<i>54</i>	<i>13,5</i>	<i>129</i>	<i>32,3</i>	

Namaz İslam'ın beş temel şartından biridir. Hem bireysel olarak hem de toplu olarak yapılabilen bir ibadet olması da ayrıca önemlidir.

Tablo verilerine göre cinsiyet ile sürekli namaz kılma durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki (X²=3,854, Sd. = 2, p:146) yok iken sınıf seviyeleri ile kendini dindar görme düzeyi arasında anlamlı bir ilişki (X²=17,277, Sd. = 6, p:008) bulunmaktadır.

Verileri daha detaylı değerlendirdiğimizde ise namazımı sürekli kılarım diyen öğrencilerin oranının %54,3, sürekli kılmam diyenlerin oranının %13,5 ve kararsızım diyenlerin oranının da %32,3 çıktığını görüyoruz. Din eğitimi veren bir eğitim kurumunda İslam'ın beş şartından biri olan namazı sürekli kılanların oranının %54'lerde kalması üzerinde düşünülmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkıyor. Dikkat çeken diğer

bir nokta da kararsızların oranının öğrencilerin üçte biri olmasıdır. Bu kararsızların bir kısmının namazlarını bazen kılmadıkları ve dolayısıyla sürekli kılıyorum demek istemedikleri düşünülse de bir kısmının da hiç kılmadıkları ve bunu ifade etmek yerine kararsız olduklarını söylemiş olmaları düşünülebilir. Her halükârda sürekli namaz kılma oranı, öğrencilerin bir kısmının bu okulların yurtlarında kaldıkları da düşünüldüğünde oldukça düşük kalmaktadır. Bunun sebebi olarak imam hatip Liselerinde uygulanan eğitim öğretimini görebiliriz. Çünkü bu okullarda eğitim öğretim daha ziyade dini anlamda bilgilendirmek ve öğrencileri üniversite sınavına hazırlamak amacıyla yapılmaktadır. Verilen dini eğitimin uygulama yönünün eksik kaldığını bu sonuçlardan da görebiliriz. Meslek derslerinin işlenişinde kullanılan yöntemin daha ziyade ders kitabını takip etmek, işlenen konulardan sınavlar yapmak ve dolayısıyla bu sınavlardan geçerli not alanları başarılı saymak şeklinde olduğu düşünülürse öğrencilerin dini pratikler hakkında bir bilinç edinmeleri oldukça zor görünmektedir. Ayrıca diğer bir ihtimalde eğitimin sevgi yönünün ihmal edilmesi olabilir.

Fakat bu durumdan sadece okulu sorumlu tutmak yeterince açıklayıcı ve aydınlatıcı olmayacaktır. Bu aynı zamanda bu okullara haksızlık etmek olacaktır. Çünkü bu okul hangi düzeyde ve kalitede eğitim verirse versin hiçbir zaman öğrenciye davranış kazandırmada tek başına yeterli değildir. Çocukların yetiştiği ve yaşadığı ortam olarak ailelere bu konuda büyük sorumluluklar düşmektedir. Fakat maalesef bu kurumlarda da sadece işi okula bırakma ve yüzeysel bilgilendirme şeklinde bir eğilim mevcut olduğundan olayın sevgi ve duygu boyutu eksik kalmaktadır.

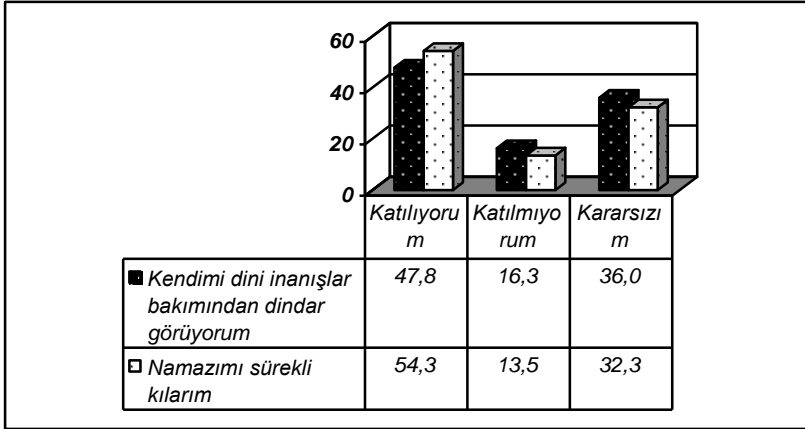
Veriler cinsiyet açısından incelendiğinde daha dikkat çekici oranlarla karşılaşılmaktadır. Erkek öğrencilerde namazını sürekli kıldığını söyleyenlerin oranı %57,9, sürekli kılmadığını söyleyenlerin oranı %13,6 ve kararsızların oranı da %28,5 görünmektedir. Kız öğrencilerde ise namazını sürekli kıldığını söyleyenlerin oranı %49,1, namazını sürekli kılmadıklarını söyleyenlerin oranı %13,3 ve kararsız olduklarını söyleyenlerin oranı da

%37,6 olarak görünüyor. Aslında erkek öğrencilerin özellikle yaşları gereği daha çok dışarıda vakit geçirdikleri, oyun oynamaya daha çok vakit ayırdıkları düşünülürse sonuçların da daha farklı olması gerekirdi. Oysaki burada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre namazlarını sürekli olarak kılma konusunda önde oldukları görülüyor. Bu durumun sebebini kararsızların oranına dikkat ederek bulabiliriz. Zira kız öğrencilerde kararsızların oranı erkeklere göre daha yüksektir. Bu da kız öğrencilerin daha titiz davranarak ihtiyatlı bir yaklaşım içerisine girmiş olmaları ihtimalini güçlendirir. Ayrıca okul saatine denk gelen öğle ve ikinci namazlarını kılma konusunda erkek öğrencilere sağlanan olanakların kız öğrencilere göre daha fazla olduğunu da dikkate almak gerekmektedir. Diğer bir sebepte kız öğrencilerin dinen mazur sayıldıkları özürlerini dikkate alarak cevap vermiş olabilecekleri ihtimalidir.

Sınıflar açısından verileri incelediğimizde; katılım oranının dokuzuncu sınıflarda %53,3, onuncu sınıflarda %75,4, on birinci sınıflarda %44,4 ve son sınıflarda da %41,2 katılmama oranının dokuzuncu sınıflarda %12,6, onuncu sınıflarda %8,2, on birinci sınıflarda %20,4 ve son sınıflarda da %17,9 olduğunu görüyoruz. Kararsızların oranlarının ise dokuzuncu sınıflarda %34,1, onuncu sınıflarda %16,4, on birinci sınıflarda %35,2 ve son sınıflarda da %41,0 olduğu görülmektedir. Bu verilerde dikkati çeken nokta son sınıf öğrencilerinin katılma oranının tüm öğrenciler içinde en düşük seviyede olduğudur. Bunun yanında yine son sınıf öğrencilerinin kararsızlıklarının oranının da %41'ulaştığı dikkatten kaçmamalıdır. Bu durum için iki ihtimalden bahsedebiliriz: birincisi, öğrencilerin sürekli namaz kılma konusunda kesin konuşmaktan kaçındıkları ve çok az dahi namazlarını kaçırmış olsalar bile bunu olumsuz olarak ifade etmek yerine kararsızlık şeklinde anlatma yoluna gitmiş olabilme ihtimalidir. İkincisi ise namazını sürekli kılmadığı halde bu durumu kararsızlık şeklinde ifade etmiş olmaları ihtimalidir.

Sonuç olarak öğrencilerin dini pratiklere bakışı ve onların dindarlık düzeylerini ortaya koymayı amaçlayan bu bölümde en dikkat çekici nokta,

“kendimi dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum” diyenlerin oranı %47,8 iken namazlarını sürekli kıldıklarını söyleyenlerin oranının %54,3 çıkmasıdır. Bu da bize öğrencilerin dindarlığı sadece namaz gibi ibadetlerle ölçmediklerini tam aksine daha başka faktörleri de dikkate aldıklarını gösteriyor. Bu durum da aslında o yaşta çocuklar için önemli bir hassasiyetin varlığını ortaya koyuyor. Bunun sebebini de aldıkları dini eğitimin etkisi ile açıklayabiliriz. Verileri karşılaştırmalı olarak aşağıdaki şekilde görüyoruz.

Şekil 4 İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini Pratiklere Bakışı (kıyaslama)

4.2. İHL Öğrencileri ve Dinin Hayatlarına Etkisi

4.2.1. Dinin, Yaşantı, tutum ve Davranışlara Etkisi

Tablo 18 Dini kurallar sizin yaşayışınızı, tutum ve davranışlarınızı etkiliyor mu?

Bağımsız Değişkenler	Dini kurallar sizin yaşayışınızı, tutum ve davranışlarınızı etkiliyor mu?	Ki-Kare						
		Evet		Hayır		Bazen		
		N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	ERKEK	113	68,5	16	9,7	36	21,8	X ² =10,926 Sd.=2 P=, 004
	KIZ	154	65,8	48	20,5	32	13,7	
Sınıf	9	164	66,7	41	16,7	41	16,7	X ² =2,495 Sd.=6 P=, 869
	10	40	65,6	11	18,0	10	16,4	
	11	34	64,2	9	17,0	10	18,9	
	12	29	74,4	3	7,7	7	17,9	
	TOPLAM	267	66,9	64	16,0	68	17,0	

Dini kurallar sizin yaşayışınızı, tutum ve davranışlarınızı etkiliyor mu? Sorusuna Öğrencilerin %66,9'u "evet" cevabını verirken, %16,0'ı "Hayır" cevabını ve %17,0'ı da "Bazen" cevabını vermişlerdir. Bu oranlar bize öğrencilerin yaşamlarında dini hassasiyetlere çoğunlukla sahip olduklarını göstermektedir. Çünkü bu soruya hayır cevabını verenlerin oranı %16,0'da kalmaktadır. Çıkan bu sonuç yaşanan toplum ve aile yapısı, okunulan eğitim kurumu ve beraber olunan çevre dikkate alındığında aslında normal bir sonuç gibi görünüyor. Fakat hayatta, bu yaştaki öğrencilerin aklını çelebilecek sınırsız sayıda ki, yani yazılı ve görsel medyada yer alan cinsellik, şiddet, şan, şöhret, maddiyat ve benzeri daha pek çok çeldiriciye rağmen öğrencilerin hala bu oranda bir dini bilince sahip olmaları önemlidir.

Tablo verilerine göre cinsiyet ile dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışları etkileme durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=10,926$, Sd. = 2, p:004) var iken sınıf seviyeleri ile dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışları etkileme durumu arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=2,495$, Sd. = 6, p:869) bulunmamaktadır.

Tablodaki verileri öğrencilerin cinsiyeti açısından ele aldığımızda kız öğrencilerin %65,8'inin "evet", %20,5'inin "hayır" ve %13,7'sinin de "Bazen" cevabını verdiklerini görüyoruz. Erkek öğrencilerde ise "evet" cevabını verenlerin oranı %68,5, "hayır" cevabını verenlerin oranı %9,7 ve "Bazen" cevabını verenlerin oranı da %21,8 olarak görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta kız öğrencilerde ki hayır cevabını erkek öğrencilere göre daha yüksek olmasıdır. Aslında erkek öğrencilerin hayır cevaplarının kız öğrencilere göre daha yüksek çıkması beklenirdi. Çünkü ailelerin ve toplumun her türlü ahlaki övgüleri ve yergileri bir şekilde din kılıfı giymiş şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu övgü ve yergiler de en çok o toplumda ki kadınları hedef almaktadır. Zira yaşadığımız toplumda günahkâr bir erkek ile günahkâr bir kadına bakış birbirinden farklıdır. Kadınlara karşı erkeklere göre daha müsamahasız ve bazen de daha acımasız yergiler yapılmaktadır. Mesela argo konuşan, sokakta bağırın, çağırın, kavga eden bir erkek ile bir kadın için çevredekilerin kanaati oldukça farklıdır. Erkek için pek fazla olumsuz tepki vermeyen insanların aynı durumda ki bir kadın için rahatlıkla ahlaksız ve edepsiz damgasını vuracakları açıktır.

Aynı soruya verilen cevapları öğrencilerin sınıf seviyeleri açısından değerlendirdiğimizde "Evet" cevabını verenlerin oranını dokuzuncu sınıflarda %66,7, onuncu sınıflarda %65,6, on birinci sınıflarda %64,2 ve son sınıflarda da %74,4 olarak görmekteyiz. "Hayır" cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %16,7, onuncu sınıflarda %18,0, on birinci sınıflarda %17,0 ve son sınıflarda da %7,7'dir. "Bazen" cevabını verenlerin oranı ise dokuzuncu sınıflarda %16,7, onuncu sınıflarda %16,4, on birinci sınıflarda %18,9 ve son sınıflarda da %17,9 olarak görünmektedir. Sınıf seviyeleri açısından dikkati çeken en önemli nokta dini kuralların yaşantı, tutum ve

davranışları etkileme oranının son sınıflarda en üst seviyeye çıkmış olması ve “hayır” cevabının oranının da en düşük seviyeye inmiş olmasıdır.

4.2.2. Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Etkisi

İnsan sosyal bir varlıktır. Dolayısıyla tek başına bir yaşam sürmesi düşünülemez. Eğer toplumda tek başına yaşayan, kimse ile dostluğu, arkadaşlığı olmayan kimseler varsa bile onlara genellikle asosyal tipler olarak bakılır. Bu yüzden insanların her zaman kendilerine ait bir çevre edinmeleri, dostluklar, arkadaşlıklar kurmaları beklenir. Arkadaş seçiminde insanların dikkate aldığı pek çok kıstas vardır. Her insan kendine göre oluşturduğu önceliklere göre bu kıstasların birine veya birkaçına göre kendine toplumda arkadaşlar edinir. Bu kıstaslardan birisi belki de en önemlilerinden birisi de dindarlık kıstasıdır.

Tablo 19 Arkadaş seçiminizde dindarlığın herhangi bir rolü var mı?

Bağımsız Değişkenler	Evet		Hayır		Ki- Kare
	N	%	N	%	
SINIF	9	174	71,0	71	29,0
	10	37	60,7	24	29,3
	11	36	66,7	18	33,3
	12	32	82,1	7	17,9
TOPLAM	279	69,9	120	30,1	

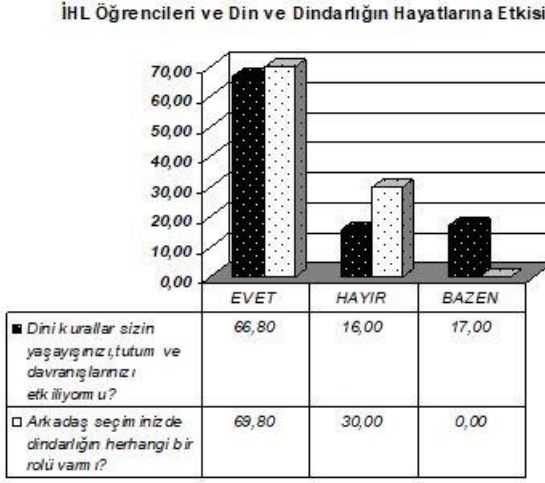
Tablo verilerine göre sınıf seviyeleri ile arkadaş seçiminde dindarlığın herhangi bir rolün varlığı arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=5,632$, Sd. = 3, p:,131) bulunmamaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin %68,9’una göre arkadaş seçiminde dindarlığın etkisi var iken %31,1’de dinin böyle bir etkisinin olmadığını söylemektedir. Günümüzde insanlar arası ilişkileri yönlendiren pek çok etken vardır. Maddi menfaatler, çıkar beklentisi, şan, şöhret, makam ve

mevki sahibi olmak gibi pek çok faktör insanların birbirleriyle iyi veya kötü, dost ya da düşman olmalarının sebepleri olabilmektedir. Bu yaştaki öğrencilerin arkadaş seçiminde dindarlığın bu kadar önemli bir faktör olarak görmeleri dikkat çekicidir.

Verileri öğrencilerin sınıf seviyeleri açısından değerlendirdiğimizde “Arkadaş seçiminizde dindarlığın herhangi bir rolü” için evet diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %71,0, onuncu sınıflarda %60,7, on birinci sınıflarda %66,7 ve son sınıflarda da %82,1 olarak çıkmaktadır. Bu soruya hayır cevabı verenler ise dokuzuncu sınıflarda %29,0, onuncu sınıflarda %29,3, on birinci sınıflarda %33,3 ve son sınıflarda da %17,9’dur.

Sınıf seviyeleri açısından verilerde dikkati çeken en önemli nokta dindarlığın arkadaş seçiminde etkisinin son sınıf öğrencilerinde en yüksek seviyeye ulaşması ve buna paralel olarak hayır cevabı verenlerinde en düşük seviyeye inmiş olmasıdır. Yukarıdaki Tabloda ki verileri bu sonuçla birlikte değerlendirdiğimizde oranların birbiriyle uyumlu olduğu gözükmektedir. O Tabloda dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışlara etkisi için evet diyenlerin oranı %66,9 iken bu Tabloda dindarlığın arkadaş seçimine etkisi ile ilgili olarak evet diyenlerin oranı da %69,9’dur. Öğrencilerin son sınıfa kadar geçen süreçte aldıkları dini eğitimin etkisi ile bu iki soruya da yüksek oranda evet cevabı vermeleri arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir.

Şekil 5 İHL Öğrencileri ve Din ve Dindarlığın Hayatlarına Etkisi

Bu bölümde öğrencilere sorduğumuz iki soru ile dinin ve dindarlığın onların hayatlarında özellikle tutum ve davranışlarının oluşmasında veya değişmesinde ve arkadaş seçimlerinde etkisinin ne olduğunu belirlemeyi amaçladık. Daha sonraki bölümde aynı öğrencilere din-birey ilişkilerinin düzeyinin ve yönünün ne olması gerektiği hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkaracak sorular sorduk. Bu iki bölümün sonuçlarının karşılaştırılması bize daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

Yukarıdaki tablo ve grafiğe baktığımızda öğrencilerin %66,8'i dini kuralların tutum ve davranışlarını etkilediğini söylerken %69,80'i de dindarlığın arkadaş seçimlerinde etkisinin olduğunu söylemektedirler. Bu iki veri bize dinin pratik hayatta öğrenciler için oldukça önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Günümüzde eğlence, spor, müzik, televizyon ve daha pek çok etkenin olgun insanları bile etkilediği ve onların tutum ve davranışlarına yön verdiği düşünülürse en hareketli ve etkilenmeye en açık dönemlerini yaşayan gençlerin hayatlarında dinin ve dindarlığın etkisinin bu kadar yüksek çıkması önemlidir.

4.3. İHL Öğrencilerinin Din-Birey İlişkilerine Bakışı

Bireyi kendisi yapan, ona gerçek bir varlık olma kimliğini veren ve onun şahsiyetinin temel değerlerini oluşturan dindir.⁶⁹

⁶⁹ Şaban Ali, Düzgün, *Din, Birey ve Toplum*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.29

4.3.1. Birey Hayatında Din-Dünya İlişkisi

Tablo 20 Birey, hayatında inanç dünyası ile günlük yaşamını birbirinden ayırmalı, inancının dünya yaşamını etkilemesine izin vermemelidir?

Bağımsız Değişkenler		Katılıyor		Katılmıyor		Kararsız		Diğer		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	N	%	
		Erkek	81	34,5	77	32,8	76	32,3	1	
Kız	46	27,9	64	38,8	55	33,3	0	0		
Toplam	127	31,8	141	35,3	131	32,8	1	0,3		
SINIF	9	91	37,0	75	30,5	79	32,1	1	0,4	X ² =18,717 Sd.=9 P=,028
	10	19	31,1	19	31,1	23	37,7	0	0	
	11	8	14,8	26	48,1	20	37,0	0	0	
	12	9	23,1	21	53,8	9	23,1	0	0	
	Toplam	127	31,8	141	35,3	131	32,8	1	0,3	

Tabloyu incelediğimizde “Birey, hayatında inanç dünyası ile günlük yaşamını birbirinden ayırmalı, inancının dünya yaşamını etkilemesine izin vermemelidir” diyenlerin oranı %31,8, katılmayanların oranı %35,3 ve bu konuda kararsız olduğunu söyleyenlerin oranı ise %32,8 olarak görünüyor. Burada dikkat çeken nokta öğrencilerin neredeyse üç eşit gruba bölünmüş olmalarıdır. Kararsızların bu kadar yüksek çıkması öğrencilerinde dinin etki sınırının neresi olduğu konusunda kafalarının karışık olduğunu gösteriyor.

Tablo verilerine göre cinsiyet ile gündelik hayat- inanç ilişkisine bakış arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=3,054$, Sd. = 3, p:;383) yok iken sınıf seviyeleri ile gündelik hayat- inanç ilişkisine bakış arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=18,717$, Sd. = 9, p:028) bulunmaktadır.

Verileri cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde katılım oranı erkek öğrencilerde %34,5, katılmama oranı %32,8 ve kararsız oranı %32,3 olarak görülüyor. Kız öğrencilerini verdikleri cevapların dağılımı ise şöyle; katılıyorum diyenlerin oranı %27,9, katılmıyorum diyenlerin oranı %38,8 ve kararsızım diyenlerin oranı da %33,3'tür.Yukarıda bahsettiğimiz kafa karışıklığının kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha az olduğunu görüyoruz. Buna karşılık katılmama oranının ise daha yüksek olduğunu görüyoruz.

Sınıflar açısından Tabloya baktığımızda katılım oranı dokuzuncu sınıflarda %37,0, onuncu sınıflarda %31,1, on birinci sınıflarda %14,8 ve son sınıflarda da %23,1 olarak görüyoruz. Katılmayanların oranı da dokuzuncu sınıflarda %30,5, onuncu sınıflarda %31,1, on birinci sınıflarda %48,2 ve son sınıflarda %53,8'dir.Kararsızlara gelince dokuzuncu sınıflarda oran %32,1, onuncu sınıflarda %37,7, on birinci sınıflarda %37 ve son sınıflarda ise %23,1'dir. Burada dikkat çeken nokta katılmayanların oranının düzenli olarak arttığı ve nihayet %53'e ulaştığıdır. Bunun sebebi olarak öğrencilerin dinin önemini daha iyi kavradıkları ve yaşananları daha iyi değerlendirdikleri dolayısıyla inancın etki alanını daha geniş tuttukları gösterilebilir.

4.3.2. Dini inançlar ve mutlu yaşam ilişkisi

Tablo 21 Sağlam dini inançları olmadan da insan mutlu bir hayat yaşayabilir

Bağımsız Değişkenler	Sağlam dini inançları olmadan da insan mutlu bir hayat yaşayabilir							
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare	
	N	%	N	%	N	%		
CİNSİYET	Erkek	48	20,4	165	70,2	22	9,4	$X^2=9,911$ Sd.=2 P=,007
	Kız	15	9,1	136	82,4	14	8,5	
	Toplam	63	15,8	301	75,3	36	9,0	

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

	9	37	15,0	184	74,8	25	10,2	
	10	15	24,6	43	70,5	3	4,9	$X^2=8,097$
SINIF	11	8	15,1	39	73,6	6	11,3	Sd.=6
	12	3	7,9	33	86,8	2	5,3	P=,231
	Toplam	63	15,8	301	75,3	36	9,0	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile sağlam dini inanç- mutlu hayat ilişkisine bakış arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=9,911$, Sd. = 2, p:,007) var iken sınıf seviyeleri ile sağlam dini inanç- mutlu hayat ilişkisine bakış arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=8,097$, Sd. = 6, p:231) bulunmamaktadır.

Verileri incelediğimizde genel olarak “Sağlam dini inançları olmadan da insan mutlu bir hayat yaşayabilir” sorusuna katılıyorum cevabını veren öğrencilerin oranı %15,8 gibi oldukça düşük bir orandır. Bu yargıya katılmadığını söyleyenlerin oranı %75,3 ve kararsız olduklarını söyleyenlerin oranı da %8,5’tir. Bu veriler bize öğrencilerin çok büyük bir kesiminin dini insanın mutluluğu için önemli bir etken olarak değerlendirdiklerini gösteriyor. Özellikle günümüzde maddiyatçılığın ön plana çıktığını, insanların mutluluğu parada, eğlencede ve kafasına göre yaşamakta aradığını düşündüğümüzde öğrencilerin dörtte üçünün mutluluk için sağlam dini inançların gerekliliğini savunmaları dinin İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin hayatındaki yerini göstermesi açısından önemli bir sonuçtur.

Oranlara cinsiyet açısından baktığımızda kız öğrencilerde bu oranın daha da düşüğünü ve %9 düzeyinde kaldığını görüyoruz. Sağlam dini inançları olmadan insanların mutlu olabileceğine inananların oranı erkek öğrencilerde %20,4 kız öğrencilerde %9,1’dir. Bu düşünceye inananların oranı erkek öğrencilerde %70,2 kız öğrencilerde ise %82,4 iken kararsızların oranı da erkek öğrencilerde %9,4 ve kız öğrencilerde de %8,5’tir. Bu durum daha önceki Tabloda açıkladığımız gibi daha çok okuyan, araştıran ve bilgi sahibi olan kız öğrencilerin, dinin insan hayatındaki yeri ve önemi hakkında daha farklı düşünmelerinin bir sonucudur.

Sınıf açısında verilere baktığımızda da yine aynı durumu görüyoruz. Zira son sınıf öğrencilerinin okulda geçirdikleri dört yıl boyunca dinin önemi hakkında edindikleri bilgiler onların, dini insanların mutluluğunda ki en önemli unsur olarak görmeleri sonucunu çıkarıyor. Dokuzuncu sınıflarda bu yargıya katılım oranı %15,0 onuncu sınıflarda %24,6 on birinci sınıflarda %15,4 ve son sınıflarda da %7,9'dur. Katılmıyorum cevabını verenler dokuzuncu sınıflarda %74,8 onuncu sınıflarda %70,5 on birinci sınıflarda %73,6 ve son sınıflarda da 86,8'dir. Bu konuda kararsız olduklarını söyleyenlerin oranları ise dokuzuncu sınıflarda %10,2 onuncu sınıflarda %4,9 on birinci sınıflarda %11,3 ve son sınıflarda da %5,3 görünmektedir.

4.3.3. Dindarlık ve Ticari Hayat İlişkisi

Tablo 22 Dindar insanın ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir olduğunu kabul ediyorum

Bağımsız										
Değişkenler	Dindar insanın ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir olduğunu kabul ediyorum.									
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Diğer	Ki-					
	N	%	N	%	N	%	N	%	Kare	
CİNSİYET	Erkek	167	71,1	34	14,5	34	14,5	0	0	X ² =1,444
	Kız	117	70,9	23	13,9	24	14,5	1	0,6	Sd.=3
	Toplam	284	71,0	57	14,3	58	14,5	1	0,3	P=,695
SINIF	9	166	67,5	39	15,4	40	16,3	1	0,4	
	10	43	70,5	8	13,1	10	16,4	0	0	
	11	42	79,2	6	11,3	5	9,4	0	0	X ² =6,550
	12	32	84,2	4	10,5	2	5,3	0	0	Sd.=9
	Toplam	284	71,0	57	14,3	58	14,5	1	0,3	P=,684

Tablo verilerine göre cinsiyet ile dindarlık- ticarete dürüstlük ilişkisine bakış arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki (X²=9,911, Sd. = 2, p:007) var iken sınıf seviyeleri ile dindarlık- ticarete dürüstlük ilişkisine bakış arasında anlamlı bir ilişki (X²=8,097, Sd. = 6, p:231) bulunmamaktadır.

Tablo 22’de ki verilere baktığımızda öğrencilerin %71,1’i dindar insanın ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir olduğunu kabul ettiklerini görüyoruz. Bu oran İHL öğrencilerinin daha önce verdiğimiz din hakkındaki görüşlerine uygun bir sonuç olarak görünüyor. Bu soruya “Katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı %14,3 ve “kararsızım” cevabını verenlerin oranı da %14,5’tir.

Cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde her iki grubunda genel ortalamaya yakın bir görüş içerisinde oldukları anlaşılıyor. Erkek öğrencilerde katılım oranı %71,1 kız öğrencilerde ise bu oran %70,9 çıkmaktadır. Katılmıyorum diyenlerin oranı erkek öğrencilerde %14,5 kız öğrencilerde ise %13,9 ve kararsızım diyenlerin oranları da erkek öğrencilerde %14,5 kız öğrencilerde de %14,5 olarak görünmektedir.

Bu Tabloda dikkati çeken nokta, veriler sınıflar açısından ele alındığında ortaya çıkıyor. Zira üst sınıflara doğru çıktıkça öğrencilerde dindar insanın ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha dürüst ve güvenilir olduğuna dair kanaat oranı artmaktadır. Yalnız bu kanaate varırken öğrencilerin realiteyi mi dikkate aldıkları yoksa olması gerekeni mi düşündüklerini bilemiyoruz. Soruya verilen cevapların dağılımı ise şöyle:” Katılıyorum” diyenler dokuzuncu sınıflarda %67,5 onuncu sınıflarda %70,5 on birinci sınıflarda %79,2 ve son sınıflarda da 84,2, “katılmıyorum” diyenler dokuzuncu sınıflarda %15,4 onuncu sınıflarda %13,1 on birinci sınıflarda %11,3 ve son sınıflarda da %10,3, tür. “Kararsızım” diyenler ise dokuzuncu sınıflarda %16,3 onuncu sınıflarda %16,4 on birinci sınıflarda %9,4 ve son sınıflarda da %5,3’tür.

4.3.4. Din ve insan hayatının amaç ve anlamı

Tablo 23 Din insanın hayatına bir amaç ve anlam kazandırır

Bağımsız	Din insanın hayatına bir amaç ve anlam kazandırır				
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Diğer	Ki-Kare
z					

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

Değişkenler		N	%	N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Erkek	189	80,	36	15,4	9	3,8	0	0,0	X ² =3,7 33
	Kız	141	85,	20	12,1	3	1,8	1	0,6	
	Toplam	330	82,	56	14,	12	3,0	1	0,3	Sd.=3
SINIF	9	212	86,	26	10,6	7	2,9	0	0	X ² =73, 558
	10	30	49,	28	45,9	3	4,9	0	0	
	11	49	92,	2	3,8	1	1,9	1	1,9	
	12	37	97,	0	0,0	1	2,6	0	0	
	Toplam	330	82,	56	14,	12	3,0	1	0,3	Sd.=9 P=,000

Tablo verilerine göre cinsiyet ile dinin insan hayatına anlam ve amaç katması düşüncesine katılım arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=3,733$, Sd. = 3, p:;292) yok iken sınıf seviyeleri ile dinin insan hayatına anlam ve amaç katması düşüncesine katılım arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=73,558$, Sd. = 9, p:000) bulunmaktadır.

Tabloya dikkatle bakıldığında dinin insanın hayatına bir amaç ve anlam kazandırdığına inananların oranı %82,7 olduğu görülmektedir. Bu oran günümüz dünyasında her şeyin magazinleştiği ve ağırlığını kaybettiği bir ortamda yüksek bir oran olarak gözükmemektedir. Özellikle internet, televizyon ve yazılı basının oldukça yaygınlaştığı ve hemen hemen her eve girdiği düşünülürse ergenlikten gençliğe geçiş döneminde ki öğrencilerin çok farklı akımların ve düşüncelerin etkisi altına girmeleri normaldir. Yine televizyonlarda yayınlanan ve okul hayatını konu alan diziler, filmler bu çağdaki insanlar tarafından daha dikkatle ve hayranlıkla takip edilmektedir. Bu soruya “Katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı %14,0 ve “Kararsızım” cevabını verenlerin oranı da %3,0’dır.

Verileri ayrıntılı olarak incelediğimizde; ‘Din insanın hayatına bir amaç ve anlam kazandırır’ cümlesine cinsiyet açısından katılım oranı kız öğrencilerde %85,5 iken bu oran erkek öğrencilerde %80’dır. Bu farkın sebebi bu okullarda ki kız öğrencilerin derslere daha dikkatli ve devamlı katılmaları ve dolayısıyla eğitimden daha fazla etkilenmeleri olabilir. Bu soruya “Katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı erkek öğrencilerde %15,4

kız öğrencilerde de %12,1'dir. "Kararsızım" diye cevap verenlerin oranı erkek öğrencilerde %3,8 kız öğrencilerde de %1,8'dir.

Verilere sınıf bazında baktığımızda 'Din insanın hayatına bir amaç ve anlam kazandırır' cümlesine katılım oranının sınıf yükseldikçe düzenli olarak arttığını görüyoruz. Yalnız onuncu sınıfta keskin bir düşüş yaşandığı görülüyor. Dokuzuncu sınıflarda "katılıyorum" cevabını verenlerin oranı %86,5 onuncu sınıflarda %49,2 on birinci sınıflarda %92,5 ve son sınıflarda da %97,4'tür. "Katılmıyorum" cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %10,6 onuncu sınıflarda %45,9 on birinci sınıflarda %3,8 ve son sınıflarda da %0,0'dır. "Kararsızım" cevabını verenlerin oranı ise dokuzuncu sınıflarda %2,9 onuncu sınıflarda %4,9 on birinci sınıflarda %1,9 ve son sınıflarda da %2,6'dır. Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde öğrencilerin dini, insan hayatı için böyle önemli görmeleri onların, aldıkları eğitimden etkilendikleri anlamına gelmektedir. Özellikle son sınıflarda okutulan meslek derslerinin saat ve çeşitlilik olarak artması da bu durumu kolaylaştırmaktadır. Çünkü dokuzuncu sınıflarda sadece K. Kerim, Arapça ve Temel Dini Bilgiler dersleri okutulurken, son sınıfta Arapça ve K. Kerim derslerine ilaveten K. Dinler Tarihi, İslam Tarihi, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama ve Tefsir dersleri de okutulmaktadır.

4.3.5. Dini yasaklar ve yaşam alanının kısıtlanması

Tablo 24 Dinin bazı yasakları insanları hayatın güzelliklerinden alıkoymaz

Bağımsız Değişkenler		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Diğer		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	N	%	
		CİNSİYET	Erkek	73	31,1	124	52,8	37	15,7	
	Kız	35	21,2	107	64,8	23	13,9	0	0	Sd.=3 P=,077

Toplam	108	27,	231	57,	60	15,	1	0,3
		0		8		0		

Tablo verilerine göre cinsiyet ile bazı dini yasakların insanları hayatın güzelliklerinden alıkoyduğu düşüncesine katılım arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=6,848$, Sd. = 3, p:077) bulunmamaktadır.

Tablodaki veriler detaylı olarak incelendiğinde ise dinin bazı yasaklarının insanları hayatın güzelliklerinden alıkoyduğu fikrine katılanların oranı %27,0 katılmayanların oranı %57,8 ve kararsız olduklarını söyleyenlerin oranı da %15,0'dır. Bu verilerde gösteriyor ki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu dinin emir ve yasaklarına karşı olumsuz bir bakış açısına sahip değiller. Dinin yasaklarının bir mahrumiyet yarattığına inanmıyorlar. Din eğitimi veren okullarda okumaları ve geleneksel bir şekilde de olsa dini hassasiyeti olan ailelerde yetişmeleri ve halen oralarda yaşamaları dikkate alındığında çıkan sonuç gayet normal bir sonuçtur. Ancak bütün bunlara rağmen dinin bazı yasaklarının insanları hayatın güzelliklerinden alıkoyduğu fikrine katılanların oranının %27,0 çıkması da önemlidir. Özellikle yukarıda belirttiğimiz gibi din eğitimi verilen bir okulda öğrencilerin yaklaşık dörtte birinin dini yasaklar karşısında olumsuz görüş sahibi olmaları sebepleriyle beraber üzerinde durulması gereken bir sonuçtur.

Cinsiyet açısından sonuçları incelediğimizde erkek öğrencilerde katılım oranı %31,1 katılmama oranı %52,8 ve kararsız oranı da %15,7 olarak görünüyor. Kız öğrencilerde ise katılım oranı %21,2 katılmama oranı %64,8 ve kararsızların oranı da %13,9 'dur. Bu sonucu karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre dini yasaklar hakkında daha olumlu bir tutum takınmaktadırlar. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek çıkan dinin bazı yasaklarının insanı hayatın güzelliklerinden alıkoyduğuna dair düşüncelerinin sebebi olarak onların kız

öğrencilere göre bu dini yasaklarla günlük yaşamlarında daha sık karşılaşılıyor olmalarını gösterebiliriz. Zira erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre zamanlarını daha çok dışarıda geçirmekteler. Bu da onların daha serbest hareket etmelerine ve dolayısıyla daha kuralsız davranma eğilimi içerisine girmelerine yol açmaktadır. Dini yasaklar ise onların bu serbestlik isteğine nerede, kimlerle olurlarsa olsunlar bir sınır koymaktadır. Aslında bu konuda kız öğrencilerin daha şikâyetçi bir tavır takınmaları gerekirdi. Çünkü toplumumuzda hem aile baskısını hem çevre baskısını ve hem de din baskısını daha çok hisseden taraf kadınlardır. Hatta aile ve toplum baskısı bile bir şekilde din elbisesi giydirilerek, dini terminoloji kullanılarak yapılır. Mesela yapılmaması gereken bir şey anlatıldığı zaman en çok kullanılan kavram günah kavramıdır. Bunun yanında haram, cehennem, ateş gibi tamamı dinin günahkârları cezalandırma için kullandığı terimler sıklıkla kullanılır. Tek başına dışarı çıkan bir kıza dışarı çıkmaması gerektiği, başını açan bir kıza başını açmaması gerektiği, bir erkekle konuşan bir kıza bunu yapmaması gerektiği, bir oyuna veya eğlenceye gitmek isteyen bir kıza bunu yapmaması gerektiği yine yukarıda bahsettiğimiz dini terminoloji kullanılarak söylenmektedir. Bütün bunlara rağmen kız öğrencilerinin erkek öğrencilere göre durumdan daha az şikâyetçi olması onların aldıkları eğitimden etkilenmelerine ve belki bilinçli bir dini hassasiyete sahip olmalarına bağlanabilir.

4.3.6. Din ve özgürlüklerin sınırlandırılması

Tablo 25 Bence özgürlükleri din dahil hiçbir kurum sınırlamamalıdır

Bağımsız	Bence özgürlükleri din dahil hiçbir kurum sınırlamamalıdır
----------	--

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

Değişkenler	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare	
	N	%	N	%	N	%		
CİNSİYET	Erkek	74	31,5	115	48,9	46	19,6	$X^2=9,359$ Sd.=2 P=,009
	Kız	30	18,2	101	61,2	34	20,6	
	Toplam	104	26,0	216	54,0	80	20,0	
SINIF	9	71	28,9	119	48,4	56	22,8	$X^2=11,313$ Sd.=6 P=,079
	10	11	18,0	43	70,5	7	11,5	
	11	11	20,4	33	61,1	10	18,5	
	12	11	28,2	21	53,8	7	17,9	
	Toplam	104	26,0	216	54,0	80	20,0	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile özgürlüklerin din dahil hiçbir faktör tarafından sınırlandırılmaması gerektiği düşüncesine katılım arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=9,359$, Sd. = 2, p:009) var iken sınıf seviyeleri ile özgürlüklerin din dahil hiçbir faktör tarafından sınırlandırılmaması gerektiği düşüncesine katılım arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=11,313$, Sd. = 6, p:079) bulunmamaktadır.

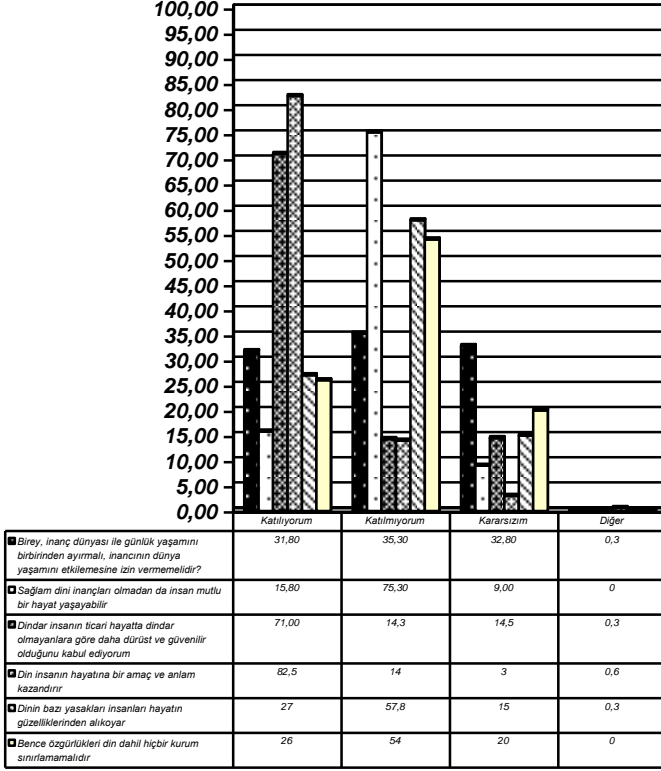
Din ve özgürlükler ilişkisini sorguladığımız bu soruya öğrencilerin verdikleri cevapları detaylı olarak değerlendirdiğimizde; öğrencilerden din dahil hiçbir kurum özgürlükleri sınırlamamalıdır diyenlerin oranının %26,0 bu düşünceye katılmıyorum diyenlerin oranının %54,0 ve bu konuda kararsızım diyenlerin oranının da %20,0 olarak çıktığını görüyoruz. Bu oranlar bize öğrencilerin dine ve onun sınırlamalarına müsamaha ile yaklaştıklarını gösteriyor. Bu yüzden öğrencilerin dini yasaklamaların özgürlükleri sınırlamasını olumlu bulduğunu düşünebiliriz. Tabii bu aynı zamanda öğrencilerin özgürlük meselesine yaklaşımlarında ortaya koyuyor. Bu Tablodan anladığımız kadarıyla insanın özgürlüklerinin sınırlandırılması özellikle de bu sınırlandırmanın din tarafından yapılması öğrencilerin yarısı tarafından kabul görmüş durumdadır. Aslında bu Tabloyu bir önceki Tablodaki verilerle birlikte değerlendirmememiz gerekir. Çünkü o Tablo dinin bazı yasaklarının insanı hayatın güzelliklerinden alıkoyduğu yargısına verilen cevapları yansıtan bir Tablo idi. Bu iki konu birbiri ile alakalı olduğu için bir karşılaştırma yapmamız mümkündür. O Tabloya baktığımızda dinin

yasaklarla insanı hayatın güzelliklerinden alıkoyduğunu kabul edenlerin oranı da bu Tablodakine benzer bir oran (%27,0) çıkmıştı. Bu da bize bu cevapları bilinçli bir şekilde verildiğini gösteriyor.

Verileri cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde “özgürlükleri din dahil hiçbir kurum sınırlamamalıdır” diyenlerin oranı erkek öğrencilerde %31,5 kız öğrencilerde ise %18,2’dir. Bu veriyi bir önceki Tabloda ‘Dinin bazı yasakları insanları hayatın güzelliklerinden alıkoyar’ cümlesi ile ilgili verilerle karşılaştırdığımızda erkek öğrencilerin o cümleye katılım oranının da %31,1 olarak çıktığını ve dolayısıyla erkek öğrencilerle ilgili bu iki verinin birbirleriyle uyumlu çıktığını görüyoruz. Bu cümlede geçen yargıya katılmadıklarını söyleyenlerin oranı erkek öğrencilerde %48,9 ve kız öğrencilerde de %61,2 olarak görünüyor. Bu konuda kararsız olduklarını söyleyenlerin oranına gelince erkek öğrencilerde bu oran %19,6 kız öğrencilerde de %20,6’dır.

Aynı verileri sınıflar açısından değerlendirdiğimizde “katılıyorum” cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %28,9 onuncu sınıflarda %18,0 on birinci sınıflarda %20,4 ve son sınıflarda da %28,2 olduğunu görüyoruz. “Katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %48,4 onuncu sınıflarda %70,5 on birinci sınıflarda %61,1 ve son sınıflarda da %53,8’dir. “Kararsızım” diyenlerin oranı ise dokuzuncu sınıflarda %22,8 onuncu sınıflarda %11,5 on birinci sınıflarda %18,5 ve son sınıflarda da %17,9’dur,

Din-Birey İlişkilerine Toplu Bakış

Şekil 6 Din-Birey İlişkilerine Toplu Bakış

Yukarıdaki grafik ve Tabloya dikkatli baktığımızda öğrencilerin genel olarak %70'inin dinin bireylerin hayatı için önemli olduğunu düşündüklerini görmekteyiz. Gerek insan hayatına bir anlam ve amaç kazandırmada gerek ticari hayatta, gerekse mutlu bir hayat yaşamada din İHL öğrencileri için önemli bir etkidir. Yine dini yasaklar ve dinin özgürlükleri sınırlandırması hususunda dine karşı olumlu bir tavır takınıldığı da görülüyor. Öğrencilerin bu düşüncelerinin temelinde kanaatimizce iki ana unsur yatmaktadır. Bunlardan birincisi doğup,

büyüyüp ve halen yaşadıkları aile ve tabii ki çevre ve ikincisi de kaynağından doğru bir şekilde dini eğitim aldıkları İmam Hatip Liseleridir. Yaşadıkları aile ve dolayısıyla toplum muhafazakâr ve en azından büyüklerinden gördüklerini yaşamaya çalışacak kadar dindar olduğu için öğrencilerin bu yapıdan etkilenmeleri ve düşüncelerine bu istikamette yön vermeleri doğaldır. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim, Arapça, Tefsir, Hadis, Siyer, Fıkıh, Kelam, Temel Dini Bilgiler, Hitabet ve Mesleki Uygulama gibi daha pek çok meslek dersinin okutulduğu bir okulda okudukları için dine bu şekilde bir ayrıcalık vermeleri de herhalde normal karşılanmalıdır.

Öğrencilerin hayatlarında dinin ne kadar etkili olduğunu sorgulayan bir önceki bölümde dinin etkisi için evet cevabı verenlerin oranı %69'lar seviyesindeydi. Uygulamada dinin etkisini gösteren o veriler ile teoride dinin etkisinin ne olması gerektiğini ortaya koyan bu bölümdeki verilerin birbiriyle uyumlu çıktıkları görülmektedir. Bu da çalışmamıza katılan öğrencilerin sözleri ile davranışlarının örtüştüğünü göstermektedir.

4.4. İHL Öğrencilerinin Din-Toplum İlişkilerine Bakışı

4.4.1. Dini Kurallarda Değişme ve Toplumsal Fayda

Tablo 26 Toplum açısından faydası olacaksa bazı dini kuralların değiştirilmesini onaylıyorum

Bağımsız Değişkenler	Toplum açısından faydası olacaksa bazı dini kuralların değiştirilmesini onaylıyorum							Ki-Kare
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Karasızım		Ki-Kare	
	N	%	N	%	N	%		
CİNSİYET	Erkek	72	30,6	117	49,8	46	19,6	X ² =1,392 Sd.=2 P=,499
	Kız	45	27,3	92	55,8	28	17,0	
	<i>Toplam</i>	<i>117</i>	<i>29,3</i>	<i>209</i>	<i>52,3</i>	<i>74</i>	<i>18,5</i>	
	9	82	33,3	114	46,3	50	20,3	
SINIF	10	20	32,8	30	49,2	11	18,0	X ² =17,991 Sd.=6 P=,006
	11	9	16,7	35	64,8	10	18,5	
	12	6	15,4	30	76,9	3	7,7	
	<i>Toplam</i>	<i>117</i>	<i>29,3</i>	<i>209</i>	<i>52,3</i>	<i>74</i>	<i>18,5</i>	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile toplumsal fayda için bazı dini kuralların değiştirilmesini uygun bulma düşüncesine katılım arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=1,392$, Sd. = 2, p:499) yok iken sınıf seviyeleri ile toplumsal fayda için bazı dini kuralların değiştirilmesini uygun bulma düşüncesine katılım arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=17,991$, Sd. = 6, p:006) bulunmaktadır.

Tablodaki verilere daha detaylı olarak baktığımızda genel olarak bu yargıya katılıyorum diyenlerin oranının %29,3 gibi oldukça düşük olduğunu görüyoruz. Bu oran bize, yaşadığımız bölgeye, aile yapısına ve alınan eğitime paralel bir sonuç olarak görünüyor. Çünkü muhafazakâr bir bölgede

yaşayan, muhafazakâr ailelerin kontrolünde büyüyen ve daha çok metot üzerinde durulan klasik bir eğitim anlayışı içerisinde yetiştirilen insanların değişim karşısında pek fazla olumlu tutum takınmayacakları açıktır. Bu soruya “katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı %29,3 ve “kararsızım” cevabını verenlerin oranı da %18,5’dir.

Cinsiyet açısından aynı verileri değerlendirdiğimizde erkek öğrencilerin %30,6’sı kız öğrencilerin ise %27,3’ü “katılıyorum” cevabını verirken erkek öğrencilerin %49,8’i ve kız öğrencilerinde %55,8’i “katılmıyorum” cevabını vermişlerdir. “Kararsızım” cevabını verenlerin oranı da erkek öğrencilerde %19,6 iken kız öğrencilerde de yakın bir oran olarak %17,0 görünüyor. Verilerden kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha muhafazakâr bir tutum takındıklarını görüyoruz. Bu durum da yukarıda yaptığımız yorumu destekler mahiyettedir.

Bu Tabloda asıl dikkat çekici olan taraf verilerin sınıflara göre incelenmesi sonucunda ortaya çıkıyor. Çünkü normalde eğitim seviyesi yükseldikçe insanlar yeniliğe ve değişikliğe daha çok açık ve taraftar olurlar. Fakat burada durum tam tersi bir şekilde cereyan ediyor. Dokuzuncu sınıfta değişimi onaylayanların oranı %33,3 iken bu oran on ikinci sınıflarda %15,4 gibi yarıdan daha aşağıya düşüyor. Bu da bize bu okullarda muhafazakar bir eğitim anlayışının hakim olduğunu, dolayısıyla öğrencileri serbest düşünmeye sevk etmek, söylenen ve okunan şeyleri sorgulamak yerine bunları olduğu gibi kabul etme anlayışının aşılandığını göstermektedir. Yine sınıflar açısından dikkat çeken diğer bir durum da kararsızların oranının sınıflar ilerledikçe düşmesi ve nihayetinde %7,7 gibi düşük bir seviyede kalmasıdır. Soruya verilen cevapların sınıflara göre dağılımı şu şekildedir: “Katılıyorum” cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %33,3 onuncu sınıflarda %32,8 on birinci sınıflarda %16,7 ve son sınıflarda da %15,4’tür. “Katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %46,3 onuncu sınıflarda %49,2 on birinci sınıflarda %64,8 ve son sınıflarda da %76,9’dur. “Kararsızım” cevabın verenlerin oranları ise dokuzuncu sınıflarda

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

%20,3 onuncu sınıflarda %18,0 on birinci sınıflarda %18,5 ve son sınıflarda da %7,7'dir.

4.4.2. Din ve Toplumsal Bütünleşme

Tablo 27 Din kurumunun toplum üzerinde birleştirici bir rolü vardır.

Bağımsız Değişkenler	Din kurumunun toplum üzerinde birleştirici bir rolü vardır							Ki-Kare
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Karasızım			
	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	185	78,7	20	8,5	30	12,8	$X^2=0,028$
	Kız	129	78,2	14	8,5	22	13,3	Sd.=2
	<i>Toplam</i>	<i>314</i>	<i>78,5</i>	<i>34</i>	<i>8,5</i>	<i>52</i>	<i>13,0</i>	$P=,986$
Sınıf	9	188	76,4	25	10,2	33	13,4	
	10	47	77,0	5	8,2	9	14,8	$X^2=5,803$
	11	44	81,5	2	3,7	8	14,8	Sd.=6
	12	35	89,7	2	5,1	2	5,1	$P=,446$
	<i>Toplam</i>	<i>314</i>	<i>78,5</i>	<i>34</i>	<i>8,5</i>	<i>52</i>	<i>13,0</i>	

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf seviyeleri ile dinin toplum üzerinde birleştirici bir rolünün olduğu düşüncesine katılım arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=0,028$, Sd. = 2, p:,986/ $X^2=5,803$, Sd. = 6, p:,446) bulunmaktadır.

Din kurumunun toplum üzerinde birleştirici bir rolü vardır sorusuna verilen cevapların detaylı dağılımına baktığımızda bu cümlede geçen yargıya katılıyorum diyenlerin oranı %78,5 katılmıyorum diyenlerin oranı %8,5 ve bu konuda karasızım diyenlerin oranı da %13,0 olarak görünüyor. Yani öğrencilerin çok büyük bir kısmı dinin toplum üzerinde ki etkisinin olumlu olduğuna inanmaktadır. Bu düşüncelerini neye dayandırdıkları hususunda elimizde kesin veriler bulunmamaktadır. Ancak bu durumu şöyle değerlendirebiliriz; gündelik hayatta özellikle aile ve toplum açısından karşılan büyük sıkıntıları aşmada dinin bu birleştirici gücünden çokça faydalanıldığını görebiliriz. Mesela bir ölüm olayında veya

bir afet yaşandığında insanlar birbirlerini hep dini terminoloji ile teselli ederler ve birbirlerine bu şekilde destek olurlar. Ayrıca topluca yapılan ibadetler, bayram günleri birbirlerini uzun zamandan beri görmeyen insanların bir araya geldiği ender günlerdendir. Fakat burada dikkat çeken bir sonuçta dinin bu işlevini onaylayanların yanında onaylamayanların da olmasıdır. Bunun sebebi olarak toplumda var olan tarikat ve cemaatlerin çokluğunu ve çeşitliliğini ve öğrencilerin bunları insanları ayrıştıran kurumlar olarak görmelerini düşünebiliriz. Ayrıca görsel ve yazılı medyada din adına yazan ve konuşan ilahiyatçıların, yazarların ve düşünürlerin aynı konularda farklı şeyler hatta birbirine zıt şeyler söylemeleri de öğrenciler için kafa karışıklığına yol açmış olabilir.

Tablodaki verileri cinsiyet açısından incelediğimizde erkek öğrencilerin %78,7'sinin dinin toplum üzerinde birleştirici bir etkisi olduğuna inandığını, %8,5'inin düşünceye katılmadığını, %12,8'inin ise bu konuda kararsız olduklarını görüyoruz. Kız öğrencilerde ise %78,2 oranında katılıyorum cevabı çıkarken, %8,5 oranında katılıyorum cevabı ve %13,3 oranında da kararsızım cevabının çıktığı görülüyor. Dikkat çekici olan nokta erkek ve kız öğrencilerde oranların birbirine çok yakın olduğudur.

Aynı verileri sınıf seviyeleri açısından incelediğimizde sınıf seviyesi yükseldikçe soruda geçen yargıya katılım oranının arttığını görüyoruz. Cevapların oransal dağılımına gelince; 'Katılıyorum' diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %76,4, onuncu sınıflarda %77,0, on birinci sınıflarda %81,5, son sınıflarda ise %89,7'dir. 'Katılmıyorum' diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %10,2, onuncu sınıflarda %8,2, on birinci sınıflarda %3,7 ve son sınıflarda da %5,1 iken 'Kararsızım' diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %13,4, onuncu sınıflarda %14,8, on birinci sınıflarda %14,8 ve son sınıflarda da %5,1'dir. Açıkça görülüyor ki öğrenciler dinin toplum üzerindeki etkisi konusunda yaş ve sınıf olarak büyüdükçe aldıkları eğitimin etkisi ve toplumu daha iyi gözlemlene yeteneklerinin artması ile bağlantılı olarak daha olumlu düşünmeye başlamışlardır.

4.4.3. Dini Tarikatlar ve Toplumsal Birlik ve Kardeşlik

Tablo 28 Dini tarikatlar toplum üzerinde kardeşlik ve bütünlüğe sebep olurlar.

		Dini Tarikatlar Toplum Üzerinde Kardeşlik ve Bütünlüğe Sebep Olurlar						Ki-Kare
		Katılıyorum		Katılmıyorum		Karasızım		
Bağımsız Değişkenler		N	%	N	%	N	%	
	CİNSİYET	Erkek	144	61,3	35	14,9	56	23,8
Kız		91	55,2	27	16,4	47	28,5	Sd.=2
<i>Toplam</i>		235	58,8	62	15,5	103	25,8	P=456
SINIF	9	149	60,6	37	15,0	60	24,4	
	10	38	62,3	8	13,1	15	24,6	X ² =8,335
	11	23	42,6	10	18,5	21	38,9	Sd.=6
	12	25	64,1	7	17,9	7	17,9	P=,215
	<i>Toplam</i>	235	58,8	62	15,5	103	25,8	

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf seviyeleri ile tarikatların toplum açısından olumlu işlevlere sahip olduğu düşüncesine katılım arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=1,570$, Sd. = 2, p:456/ $X^2=8,335$, Sd. = 6, p:215) bulunmamaktadır.

“Dini tarikatlar toplum üzerinde kardeşlik ve bütünlüğe sebep olurlar” görüşüne katılım oranı % 58,8 olarak gözüküyor. Yani İHL öğrencilerinin yarıdan fazlası tarikatların toplumda birleştirici ve bütünleştirici bir rol oynadığına inanıyorlar. Fakat bu görüşe katılım oranının %58’lerde kalmasının üç farklı sebebi olabilir: Birincisi, tarikatların toplumda yeterince bilinmediği, sadece kulaktan dolma bilgilerle tanındığı dolayısıyla karar vermede bir sıkıntı yaşandığıdır. Karasızların oranının % 25,8 çıkması da bunun bir göstergesidir. İkinci neden ise okulda özellikle İnkılâp tarihi derslerinde tekke ve zaviyelerin kapatılması konusunun işlenmesi öğrencilerin zihinlerinde bazı soru işaretlerinin oluşmasına sebep

olmuş olabilir. Diğer bir nedende tarikatların birleştirici rolünün yanında ayırıştırıcı rolünün de olduğunu düşünmeleri olabilir.

Verileri detaylı olarak incelediğimizde soruda ki yargıya katılma oranının erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu görüyoruz. Oranlar kız öğrencilerde %55,2 iken erkek öğrencilerde %61,3'e çıkıyor. İstatistikî sonuç olarak her ne kadar anlamlı bir sonuç çıkmasa da sonucun önemli olduğuna inandığımız için değerlendirmeye aldık.

4.4.4. Dini Grup ve Cemaatlerin Varlığı

Tablo 29 Toplumda dini grup ve cemaatlerin olmasını onaylıyorum

Bağımsız Değişkenler	Toplumda dini grup ve cemaatlerin olmasını onaylıyorum									
	Katılıyor m		Katılmıyo rum		Kararsız m		Diğer		Ki- Kare	
	N	%	N	%	N	%	N	%		
CİNSİYET	Erkek	181	77,0	25	10,6	28	11,9	0	0	X ² =4,3
	Kız	131	79,4	17	10,3	15	9,1	2	1,2	50
	Topla	312	78,	42	10,	43	10,	2	0,6	Sd.=5
	m	0	5	8						P=500
SINIF	9	197	80,1	20	8,1	27	11,0	2	0,8	
	10	52	85,2	5	8,2	4	6,6	0	0	X ² =18,
	11	38	70,4	9	16,7	6	11,1	1	1,9	674
	12	25	64,1	8	20,5	6	15,4	0	0	Sd.=15
	Topla	312	78,	42	10,	43	10,	3	0,9	P=,229
m	0	5	8							

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf seviyeleri ile toplumda dini grup ve cemaatlerin bulunmasını destekleme arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=4,350$, Sd. = 5, p:;500/ $X^2=18,674$, Sd. = 15, p:229) bulunmamaktadır.

Tarikatlarla ilgili soru ile beraber değerlendirmemiz gereken bir soru olduğunu düşündüğümüz için hemen onun ardından ele aldık. Çünkü sonuç

itibariyle tarikatlarda bir çeşit dini gruptur. Fakat iki soruda katılım oranlarının farklı oluşu oldukça dikkat çekici görünüyor. Tarikatlarının bütünleştirici rolüne katılım %58,8 iken dini grup ve cemaatlerin toplumda bulunmasına katılım oranı %78 çıkmaktadır. Bu farkın sebebi ne olabilir? Kanaatimizce bu farkın sebebi cemaatlerin tarikatlara oranla toplum tarafından daha fazla tanınan ve bilinen bir yapı olmasıdır. Ayrıca öğrenciler cemaatleri sadece tanımakla kalmıyorlar, aynı zamanda onların içerisine giriyorlar, faaliyetlerine katılıyorlar ve hatta fanatik derecesinde taraftarı olabiliyorlar. Dolayısıyla cemaatleri onaylama noktasında daha rahat ve olumlu davranabiliyorlar. Tarikatlar konusunda %25’lerde olan kararsızlar oranının cemaatlere gelince %10’lara düşmesi de bunu bir göstergesidir. Bu soruya verilen cevapların genel dağılımı şöyle: “Katılıyorum” cevabını verenlerin oranı %78,0 “katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı %10,5 ve “kararsızım” cevabını verenlerin oranı da %10,8’dir.

Veriler cinsiyet açısından baktığımızda “Toplumda dini grup ve cemaatlerin olmasını onaylıyorum” sorusuna katılım oranı erkek öğrencilerde %77,0 kız öğrencilerde %79,4, bu cümleye katılmama oranı erkek öğrencilerde %10,6 kız öğrencilerde ise %10,3 ve kararsızlık oranı da erkek öğrencilerde %11,9 iken kız öğrencilerde %9,1 olmuştur. Bu veriler bize kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre cemaat ve dini gruplara bakışlarının biraz daha olumlu olduğunu gösteriyor. Bu da kız öğrencilerin cemaatlerle daha içli dışlı oldukları dikkate alındığında normal bir sonuç olarak görünüyor. Çünkü daha çok okulla ilgili, daha çok derslere çalışan kız öğrencileri bu konularda gerek dersane gerekse cemaat evleri vasıtasıyla yardım almakta ve dolayısıyla onlarla yakın ilişkiye girmektedir.

Sınıflar açısından Tabloyu değerlendirdiğimizde “katılıyorum” diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %80,1, onuncu sınıflarda %85,2, on birinci sınıflarda %70,4 ve son sınıflarda da %64,1’dir. “Katılmıyorum” diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %8,1, onuncu sınıflarda %8,2, on birinci sınıflarda %16,7 ve son sınıflarda da %20,5’tir. “Kararsızım” seçeneğini tercih edenlerin oranları ise şöyle: dokuzuncu sınıflarda %11,0,

onuncu sınıflarda %6,6, on birinci sınıflarda %11,1 ve son sınıflarda da %15,4'tür. Verileri dikkatle incelediğimizde sınıf seviyesinin yükselmesi ile birlikte dini grup ve cemaatlere verilen destek azalmaktadır. Bu durumun sebebi olarak öğrencilerin sınıf ve yaş olarak büyüdükçe bilgi ve birikimlerinin artması, olgunlaşmaları bunlarla paralel olarak söylenen sözleri ve karşılaştıkları davranış ve tutumları daha eleştirel bir gözle değerlendirmeleri ve sorgulamalarını gösterebiliriz. Çünkü belirli seviyede eleştiri yeteneği ve sorgulama gücü elde ettikleri için artık eskisi gibi kendilerine her söyleneni dini bir emir gibi algılamayıp doğruluğu ve yanlışlığı üzerinde düşünmeleri bir süre sonra bizzat söyleyenlerin ve içinde buldukları cemaatlerin durumunu da sorgulanır hale getirecektir.

4.4.5. Kadın –Erkek Tokalaşması

Tablo 30 Kadın erkek tokalaşmasını doğru bulmuyorum

		Kadın Erkek Tokalaşmasını Doğru Bulmuyorum						Ki-Kare	
		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım			
Bağımsız		N	%	N	%	N	%		
Değişkenler	Erkek	133	56,6	71	30,2	31	13,2	X ² =1,451 Sd.=2 P=,484	
	CİNSİYET	Kız	85	51,5	52	31,5	28		17,0
	Toplam	218	54,4	123	30,8	59	14,8		
SINIF	9	125	50,8	80	32,5	41	16,7	X ² =14,121 Sd.=6 P=,028	
	10	36	59,0	12	19,7	13	21,3		
	11	31	57,4	18	33,3	5	9,3		
	12	26	66,7	13	33,3	0	0		
	Toplam	218	54,4	123	30,8	59	14,8		

Tablo verilerine göre cinsiyet ile kadın erkek tokalaşmasını onaylama arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=1,451$, Sd. = 2, p:484) yok iken sınıf seviyeleri ile kadın erkek tokalaşmasını onaylama arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=14,121$, Sd. = 6, p:028) bulunmaktadır.

Verilere daha detaylı olarak bakıldığında ise kadın erkek tokalaşmasını doğru bulduklarını söyleyenlerin oranı %54,4, buna

katılmayanların oranı %30,8 ve kararsızların oranı da %14,8 olarak görülüyor. Öğrencilerin neredeyse yarısı kadın erkek tokalaşmasını doğru buluyor. Bu oranın muhafazakâr aile yapısının hakim olduğu bir bölgede ve din eğitimi verilen bir okulda gerçekleştiği düşünülürse önemli bir oran olarak görülecektir. Demek ki şartlar ne olursa olsun insanlar günün gereklerinden kaçamıyor. Gerek televizyon film ve dizileri gerekse sinema filmleri ve internet insanların evlerine girmiş ve onlara modern dünyanın her türlü alışkanlığını ve davranış şekillerini empoze ediyor. Öyle ki artık izlenen film ve sinema kahramanlarıyla özdeşleşen çocuklar ve gençler onlar gibi davranmaya ve onlar gibi yaşamaya başlıyorlar. Bunun yanında bu sonuç için ileri sürebileceğimiz diğer bir sebepte pek çok din âliminin tokalaşmanın dinen mahsuru olmadığına ve modern yaşamın gereği olduğuna ilişkin dini yorumlarının olmasıdır.

Verileri cinsiyet açısından ele aldığımızda; erkek öğrencilerin katılma oranı %56,6, katılmama oranı %30,2 ve kararsız oranı da %13,2 olarak görünüyor. Kız öğrencilerinde ise bu oranlar şöyle: katılıyorum diyenler %51,5, katılıyorum %31,5 ve kararsızım diyenler de %17 olarak görünüyor. Yani kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre kadın erkek tokalaşmasına bakışlarındaki farklılık katılma oranının düşmesi buna karşılık kararsızlığın artmasıdır. Bu da muhafazakarlık ile modernlik arasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok kafa karışıklığı yaşadıklarını gösteriyor.

Sınıflar açısından Tabloyu incelediğimizde katılıyorum diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %50,8, onuncu sınıflarda %59, on birinci sınıflarda %57,4 ve son sınıflarda da %66,7 olarak çıkıyor. Katılmıyorum diyenlerin oranlarına baktığımızda dokuzuncu sınıflarda %32,5, onuncu sınıflarda %19,7, on birinci sınıflarda %33,3 ve son sınıflarda da %33,3 görünüyor. Kararsızların dağılımı ise dokuzuncu sınıflarda %16,7, onuncu sınıflarda %21,3, on birinci sınıflarda %9,3 ve son sınıflarda da %0 olarak çıkmaktadır. Burada dikkat çeken nokta kadın erkek tokalaşmasını doğru bulmayanların oranının son sınıflarda oldukça artması ve %66,7'ye çıkması buna karşın kararsızlık oranının ise tamamen ortadan kalkması ve %0

olmasıdır. Bu durumun en önemli sebebi olarak öğrencilerin yaşları ilerledikçe ve sınıf seviyesi yükseldikçe toplum içerisinde daha çok bulunmalarına, olaylara daha gerçekçi bakmaya başlamaları ve günün gerçeklerinden kaçmanın zor olduğu kanısına varmalarını gösterebiliriz.

4.4.6. Lise Çağında Flört

Tablo 31 Lise çağındaki öğrenciler arasında flörtü normal karşılama

Bağımsız Değişkenler		Lise Çağındaki Öğrenciler Arasında Flörtü Normal Karşılama								Ki-Kare
		Katılıyor		Katılmıyo		Kararsız		Diğer		
		N	%	N	%	N	%	N	%	
CİNSİYET	Erkek	13	55,3	66	28,1	38	16,2	1	0,4	X ² =21,8 98 Sd.=3 P=,000
	Kız	57	34,5	82	49,7	26	15,8	0	0	
	Topla	18	46,	148	37,	64	16,	1	0,3	
	m	7	8	0	0	0	0	0	0	
SINIF	9	12	50,0	82	33,3	40	16,3	1	0,4	X ² =8,00 4 Sd.=9 P=,534
	10	25	41,0	24	39,3	12	19,7	0	0	
	11	25	47,2	20	37,7	8	15,1	0	0	
	12	14	36,8	20	52,6	4	10,5	0	0	
	Topla	18	46,	148	37,	64	16,	1	0,3	
	m	7	8	0	0	0	0	0	0	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile lise çağında flörtü normal karşılama arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki (X²=21,898, Sd. = 3, p:000) var iken sınıf seviyeleri ile lise çağında flörtü normal karşılama arasında istatistiksel açıdan anlamlı (X²=8,004, Sd. = 6, p:534) bulunmamaktadır.

Verilere detaylı olarak baktığımızda lise çağındaki öğrencilerin flörtü normal karşılıyorum diyenlerin oranı %46,8'dir. Bu oran ankete katılanların yarısından da azdır. Günümüzde özellikle televizyon dizi ve filmlerinde her saniye adeta övgüler dizilerek anlatılan flört olayına, en hareketli ve aynı zamanda ergenlikten çıkış çağlarını yaşayan öğrencilerin yarısından fazlasının hemen evet dememesi dikkate değer bir durumdur. Bunun sebepleri olarak muhafazakâr bir bölgede, muhafazakâr ailelerde yaşanması ve alınan dini eğitimin etkisi olarak değerlendirilebilir. Burada onaylama oranının böyle çıkmasının bir diğer sebebi de öğrencilerin bu soruyu değerlendirirken

ailesel, toplumsal ve dinsel baskıyı dikkate almış olma ihtimalidir. Çünkü flörte yaşadığımız bölgede ailelerin ve toplumun bakışı çok ta olumlu değildir. Ancak bütün bu etkenlere rağmen katılımcıların yarıya yakınının bu soruya katılıyorum cevabını vermeleri de ayrıca üzerinde durulması gereken bir sonuçtur. Bu soruya verilen cevaplarla ilgili diğer seçeneklere gelince, “Katılmıyorum” diyenlerin oranı %37,0, “Kararsızım” diyenlerin oranı %16,0 ve diğer seçeneğini işaretleyenlerin oranı da %0,3’tür.

Flörtü onaylama oranlarına cinsiyet açısından baktığımızda erkek öğrencilerin %55,3 olan onaylama oranı kız öğrencilerde %34,5’e düşüyor. Bu da yine kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre toplumsal baskıyı daha fazla hissetmelerinden dolayıdır. Çünkü ailelerin flört olayına karışmış çocukları karşısında farklı tepki göstereceği çok açıktır. Erkek çocuğu için bir kız arkadaşını normal karşılarken ve hatta birazda espri katraak onu zamane çocuğu ve yaptığını da zamana uymak olarak nitelerken aynı şeyleri erkek arkadaşı edinen kızı için asla söylemeyecektir. Oğlunun yaptıklarına ahlak açısından bakmayan yani aile kızı için tam tersini yapacak ve onu ahlaksız davranmakla itham edecektir. Tabi kız öğrenciler ailelerinin göstereceği tepkileri gayet iyi bilmektedirler. Dolayısıyla kolay kolay olumlu yanıt vermeleri mümkün değildir. Bu konuda “Katılmıyorum” diyenlerin oranı erkek öğrencilerde %%28,1, kız öğrencilerde %49,7 ve “Kararsızım” diyenlerin oranı da erkek öğrencilerde %16,2 iken bu oran kız öğrencilerde ise %15,8’dir.

Sınıflar açısından meseleye baktığımızda flörte olumlu bakma oranı sınıf seviyesi arttıkça azalmaktadır. Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin daha henüz ilköğretim alışkanlıklarından ve psikolojisinden kurtulamadıkları dolayısıyla böyle bir duruma daha çok onay verdikleri görülmektedir. Ama sınıf seviyesi yükseldikçe onlarda hem aldıkları dini eğitimin etkilerini anlamaları, hem olayın ciddiyetini ve ailelerinin ve tabi okulun bu tür olaylara bakış açılarını ve verecekleri tepkileri fark etmeleri sonrasında onaylama oranı gitgide düşmektedir. Yüzdesel olarak verilerin dağılımı şöyle; “Katılıyorum” cevabını verenler dokuzuncu sınıflarda %50,0, onuncu

sınıflarda %41,0, on birinci sınıflarda %47,2 ve son sınıflarda da %36,8'dir. "Katılmıyorum" cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %33,3, onuncu sınıflarda %39,3, on birinci sınıflarda %37,7 ve son sınıflarda %52,6 iken "Kararsızım" cevabını verenlerin oranları dokuzuncu sınıflarda %16,3, onuncu sınıflarda %19,7, on birinci sınıflarda %15,1 ve son sınıflarda da %10,5 olarak gözükmektedir.

4.4.7.Cinsel Açıdan Evlilik Öncesi Kız Erkek İlişkisi

Tablo 32 Cinsel açıdan evlilik öncesi kız-erkek ilişkisini normal karşılıyorum

		Cinsel açıdan evlilik öncesi kız-erkek ilişkisini normal karşılıyorum									
		Katılıyorm		Katılmıyorm		Kararsızım		Diğer		Ki-Kare	
Bağımsız Değişkenler		N	%	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	76	32,3	132	56,2	26	11,1	1	0,4	$X^2=30,984$ Sd.=3 P=,000	
	Kız	15	9,1	128	77,6	22	13,3	0	0		
	<i>Toplam</i>	91	22,8	260	65,0	48	12,0	1	0,3		
Sınıf	9	70	28,5	144	58,5	32	13,0	0	0	$X^2=30,240$ Sd.=9 P=,000	
	10	13	21,3	40	65,6	8	13,1	0	0		
	11	5	9,3	40	74,1	8	14,8	1	1,9		
	12	3	7,7	36	92,3	0	0	0	0		
	<i>Toplam</i>	91	22,8	260	65,0	48	12,0	1	0,3		

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf düzeyleri ile cinsel açıdan evlilik öncesi kız-erkek ilişkisini normal karşılama tutumu arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=30,984$, Sd. = 3, p:,000/ $X^2=30,240$, Sd. = 9, p:000) bulunmaktadır.

Bir önceki Tabloda sorduğumuz sorunun biraz daha ileri seviyesi olarak algılanabilecek bu soruda cinsel açıdan evlilik öncesi bir kız-erkek ilişkisine öğrencilerin bakışını öğrenmek istedik. Böyle bir ilişkiyi normal bulanların oranı %22,8 buna katılmayanların oranı %65,0 ve bu meselede

kararsız olduklarını söyleyenlerin oranı da %12,0 görünüyor. Bu oranlar bize öğrencilerin çok büyük bir kısmının böylesi bir ilişkiyi onaylamadıklarını gösteriyor. Bu soru ile yakından alakalı sorduğumuz diğer iki soruya verilen cevaplarla bu oranları karşılaştırdığımızda ilginç bir sonuçla karşılaşırız. Kadın erkek tokalaşmasına verilen “katılıyorum” cevabının oranı %54,4 lise çağındaki flörte verilen “katılıyorum” cevabının oranı %46,8 ve son olarak evlilik öncesi cinsel açıdan kız-erkek ilişkisi sorusuna verilen “katılıyorum” cevabının oranı ise sadece %22,8’dir. Bu karşılaştırma sonucu bize öğrencilerin, durum ciddileştikçe, ailelerin ve toplumun göstereceği tepkinin artacağı düşünüldükçe onaylama oranlarının düştüğünü gösteriyor. Tabi ki bu da öğrencilerin aile, okul ve toplum hassasiyetlerini dikkate aldıklarını gösteriyor. Ancak bütün bu faktörlere rağmen öğrencilerin beşte birinin böyle bir ilişkiyi onaylamaları da ayrıca üzerinde durulması gereken bir sonuçtur. Zira daha 13–18 arası yaşlarda olan bu öğrencilerin hangi saiklerle bu düşüncede oldukları tarafımızdan net olarak bilinmemekle beraber, özellikle medya tarafından cinselliğin dizilerde, gazete sayfalarında, filmlerde ve hatta reklâmlarda çokça kullanılması ve hayranlık uyandıracak şekilde anlatılması beraberinde öğrencilerinde bunları bir şekilde takip etmeleri bir sebep olarak gösterilebilir.

Verileri cinsiyet açısından incelediğimizde böylesi bir ilişkiyi onaylayanların oranı erkek öğrencilerde %32,3 iken kız öğrencilerde bu oran %9,1’e düşmektedir. “Katılmıyorum” cevabını verenler erkek öğrencilerde %56,2 ve kız öğrencilerde de %77,6, “Kararsızım” cevabını verenler ise erkek öğrencilerde %11,1 iken bu oran kız öğrencilerde %13,3 çıkmaktadır.

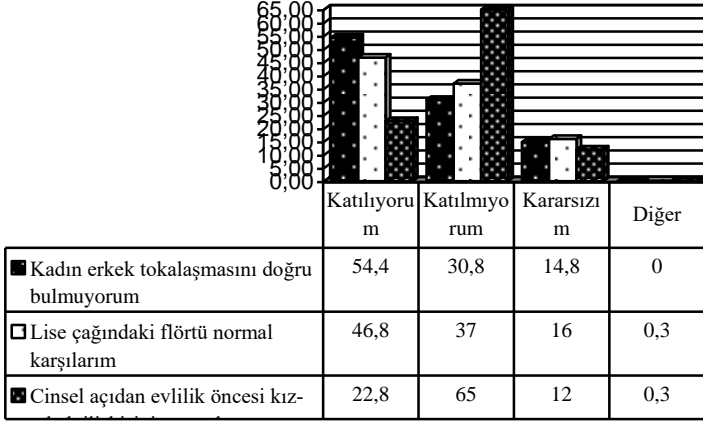
Erkek ve kız öğrenciler arasında onaylama açısından %23’lük bir fark meydana gelmektedir. Bu farkın sebebi olarak böyle bir ilişkinin sonuçlarının kadınlar açısından daha ağır ve kalıcı olmasında yatmaktadır. Çünkü toplumumuzun bu durumlarda kadın ve erkekler arasında eşit tepki verdiğini söylemek zordur. Hatta bazı bölgelerde töre kurallarının halen

uygulandığını ve bu kuralların da kadınlar ve erkekler açısından aynı şekilde işlemediğini düşünürsek bu sonucun fazla şaşırtıcı olmadığını anlayabiliriz. Ayrıca yukarıda karşılaştırmasını yaptığımız üç sorunun cevaplarını yine cinsiyet açısından karşılaştırdığımızda erkek öğrencilerin kadın erkek tokalaşmasını onaylama oranının %56,6 kız öğrencilerin %51,5, lise çağında flörtü onaylama oranının erkek öğrencilerde %55,3 kız öğrencilerde ise %34,5 olduğunu görüyoruz. Ayrıca evlilik öncesi kız erkek ilişkisini onaylama oranı da erkek öğrencilerde %32,3 iken bu oran kız öğrencilerde %9,1 idi. Görüldüğü gibi erkek öğrencilerde bu üç soruya verilen cevaplarda ki değişim %24 civarında iken bu fark kız öğrencilerde %42'lere çıkmaktadır. Bütün bu karşılaştırmalı oranlar bize kız öğrencilerin işin ciddiyeti ve sonuçlarının ağırlığı arttıkça görüşlerinde büyük ölçüde değişiklik yaşandığını göstermektedir. Yalnız, bir yanlış anlamaya meydan vermemek için şu açıklamayı yapmakta fayda var; Bu üç sorunun birlikte değerlendirilmesi sadece farklı seviyelerde ki aynı olguyu ele almış olmalarıdır. Yine bu üç sorunun değerlendirme aşamasında ki sıralanması bunların birbirlerini düz bir çizgide takip eden bir süreç olmalarından değil, sadece sonuçları itibariyle ortaya çıkacak sorunlar ve sorumlulukların ağırlığıyla ilgilidir. Zaten öğrencilere uygulanan ankette bu sorular aynı sıra ile değil, farklı yerlerde yer almışlardır.

Yukarıdaki Tabloyu sınıflar açısından ele aldığımızda 'katılıyorum' diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %28,5 onuncu sınıflarda %21,3 on birinci sınıflarda %9,3 ve son sınıflarda %7,7 olarak gerçekleşmiştir. "Katılmıyorum" cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %58,5 onuncu sınıflarda %65,6 on birinci sınıflarda %74,1 ve son sınıflarda %92,3 olmuştur. Kararsızların oranı ise dokuzuncu sınıflarda %13,0 onuncu sınıflarda %13,1 on birinci sınıflarda %14,8 ve son sınıflarda %0 çıkmıştır. Burada dikkati çeken katılıyorum cevabını verenlerin oranının sınıf seviyesi yükseldikçe düşmesi buna karşılık katılmıyorum cevabını verenlerin oranının ise aynı oranda artmasıdır. Yani dini açıdan bilgilenme oranı ve

yaş açısından olgunlaşma süreci ilerledikçe öğrencilerin daha sağlıklı kararlar verme ihtimali artmaktadır.

Şekil 7.Kadın Erkek İlişkilerine Toplu Bakış

Şekil 7 Kadın erkek ilişkilerine toplu bakış

Şekil 7’de ki grafik ve oranlara baktığımızda öğrencilerde kadın-erkek arasında ki ilişkinin ciddiyeti ve sorumluluğu arttıkça o ilişkiyi onaylama oranları düşüyor. Bu düşüşün diğer bir nedeni de bu tür ilişkileri toplumun ve ailelerin hoş karşılamayacağı düşüncesi olabilir. Çünkü toplum içerisinde yaşamının kaçınılmaz sonucu olarak sürekli karşılaşılacak olan kadın erkek tokalaşmasına ailelerin ve tabii ki toplumun bakışı ile basit ve sıradan bir arkadaşlığa bakışı aynı değildir. Yine basit ve sıradan bir arkadaşlığa bakış ile cinsel açıdan bir ilişkiye bakış tamamen farklı olacaktır. Çünkü cinsel açıdan bir ilişkinin sonuçları çok farklı olabilir. Böyle bir ilişki ailelerin toplum içerisinde ki algılanışlarını temelden sarsacak bir durumdur.

4.4.8. Toplumsal Problemler ve İHL öğrencileri

Tablo 33 Toplumsal problemlerle ilgilenirim

Bağımsız Değişkenler	Toplumsal problemlerle ilgilenirim							
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare	
	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	145	62,0	36	15,4	53	22,6	X ² =3,001 Sd.=2 P=.223
	Kız	91	55,2	24	14,5	50	30,3	
	<i>Toplam</i>	236	59,1	60	15,0	103	25,8	
Sınıf	9	142	58,0	40	16,3	63	25,7	X ² =14,240 Sd.=6 P=.027
	10	48	78,7	3	4,9	10	16,4	
	11	26	48,1	10	18,5	18	33,3	
	12	20	51,3	7	17,9	12	30,8	
	<i>Toplam</i>	236	59,1	60	15,0	103	25,8	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile toplumsal problemlerle ilgilenme arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=3,001$, Sd. = 2, p:223) yok iken sınıf seviyeleri ile toplumsal problemlerle ilgilenme arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($X^2=14,0240$, Sd. = 6, p:027) bulunmaktadır.

Toplumsal problemlerle ilgilenme oranı %59,1 olarak görünüyor. Bu da demektir ki öğrencilerin yarısına yakını (%40,9) toplumsal problemlerle ya ilgilenmiyor ya da bu konuda kararsız kalmaktadırlar. Bu ilgisizliğin sebebi olarak buldukları yaş gruplarını ve buna bağlı olarak derslerin yarattığı baskıyı, oyuna ve eğlenceye ayrılan zamanı ve daha çok bireyselliği özendirilen yazılı ve görsel basının etkisini gösterebiliriz. Ayrıca dikkati çeken diğer bir önemli nokta kararsızların oranının katılımcıların dörtte biri olmasıdır.

Tabloyu cinsiyet bağlamında yorumladığımızda, erkeklerin %62 oranı ile kızlara göre (%55,2) toplumsal problemlerle daha çok ilgilendiklerini görüyoruz. Erkek öğrencilerde 'katılmıyorum' diyenlerin oranı %15,4, kız öğrencilerde %14,5 ve 'kararsızım' diyenlerin oranı da erkek

öğrencilerde %22,6 iken bu oran kız öğrencilerde %30,3'e çıkmaktadır. Kanaatimizce erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha toplumsal problemlerle daha çok ilgilenmesi ve kız öğrencilerde kararsızların oranının yüksek olmasının diğer verilerle de uygun düşen bir tek açıklaması olabilir. O da kız öğrencilerin derslere daha çok çalışın, ilgi duyan ve bunlara paralel olarak daha başarılı olan öğrenciler olduğu açıktır. Dolayısıyla kız öğrenciler toplumsal problemlerle ilgilenmekten çok okul bittiğinde girecekleri üniversite sınavı ve bu sınava hazırlık çalışmaları ile ilgilenmektedirler.

Aynı durumu verileri sınıflar açısından değerlendirdiğimizde de görüyoruz. Çünkü on ikinci sınıflarla onuncu sınıfları karşılaştırdığımızda katılım oranında %27 gibi oldukça yüksek bir azalma ortaya çıkıyor. Bu da son sınıfların artık kendi sıkıntıları, problemleri, girecekleri sınav ve bununla bağlantılı olarak gelecek kaygıları ile ilgilendiklerini ve dolayısıyla kendileri dışındaki problemlere ilgilerinin azaldığını gösteriyor.

Verilere göre sınıflar açısından diğer tüm oranlar ise şöyle; 'Katılıyorum' diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %58,0, onuncu sınıflarda %78,7, on birinci sınıflarda %48,1 ve son sınıflarda da %51,3'tür. 'Katılmıyorum' cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %16,3, onuncu sınıflarda %4,9, on birinci sınıflarda %18,5 ve son sınıflarda %17,9'dur. Bu soruya 'kararsızım' cevabını verenler ise dokuzuncu sınıflarda %25,7, onuncu sınıflarda %16,4, on birinci sınıflarda %33,3 ve son sınıflarda da %30,8'dir.

4.4.9. Toplumun Dine Verdiği Önem

Tablo 34 Toplumun dine yeteri kadar önem verdiği inaniyorum

Bağımsız Değişkenler	Toplumun Dine Yeteri Kadar Önem Verdiğine İnaniyorum							Ki-Kare
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Karasızım			
	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	94	40,0	93	39,6	48	20,4	X ² =5,787 Sd.=2 P=,055
	Kız	48	29,1	83	50,3	34	20,6	
	<i>Toplam</i>	142	35,5	176	44,0	82	20,5	
Sınıf	9	97	39,4	98	39,8	51	20,7	X ² =9,840 Sd.=6 P=,132
	10	22	36,1	25	41,0	14	23,0	
	11	15	27,8	29	53,7	10	18,5	
	12	8	20,5	24	61,5	7	17,9	
	<i>Toplam</i>	142	35,5	176	44,0	82	20,5	

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf seviyeleri ile toplumun dine yeteri kadar önem verdiğini düşünme arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=5,787$, Sd. = 2, p:055/ $X^2=9,840$, Sd. = 6, p:132) bulunmamaktadır.

Dinin toplumsal problemlerin çözümündeki yeri ve bireyin mutluluğuna yaptığı katkı konusundaki görüşlere zıt bir durumla karşı karşıyayız. Çünkü o sorularda katılım oranı ortalama %80'ler civarında iken bu soruda katılım oranı %35,5'e düşmüş durumda. Bu da bize öğrencilerin önceki sorulara olması gerekenleri düşünerek yani idealistçe cevap verdiklerini fakat bu soru için olanları dikkate alarak yani realistçe cevap verdiklerini gösteriyor. Evet din gerçekten de gerek toplumsal hayatta gerekse bireysel hayatta çok önemli bir unsurdur. Aşağı yukarı bütün insanlar da bunun farkındadırlar ve buna inanırlar. Fakat buna gereken önemi verme hususunda maalesef çok kimse fazla bir gayret göstermez. Okul çağındaki insanların toplumdaki bu çelişkiyi fark etmeleri ve bunu açıkça ortaya koymaları dikkate değer bir durumdur.

Genel olarak verileri incelediğimizde öğrencilerin %35,5'inin 'katılıyorum' cevabını verirken %44,0'ının 'katılmıyorum' cevabını ve %20,5'inin de 'kararsızım' cevabını verdiklerini görüyoruz.

Cinsiyet açısından veriler değerlendirildiğinde erkek öğrencilerde 'katılıyorum' cevabını verenlerin oranı %40,0, 'katılmıyorum' cevabını verenlerin oranı %39,6 ve 'kararsızım' cevabını verenlerin oranı %20,4 iken kız öğrencilerde bu oranlar şu şekilde çıkmaktadır; 'Katılıyorum' %29,1, 'Katılmıyorum' %50,3 ve 'kararsızım' %20,5.

Sınıf seviyeleri açısından oranlar ise; dokuzuncu sınıflarda 'Katılıyorum' diyenler %39,4, 'Katılmıyorum' diyenler %39,8, 'Kararsızım' diyenler %20,7, onuncu sınıflarda 'Katılıyorum' diyenler %36,1, 'Katılmıyorum' diyenler %41,0, 'Kararsızım' diyenler %23,0, on birinci sınıflarda 'Katılıyorum' diyenler %27,8, 'Katılmıyorum' diyenler %53,7, 'Kararsızım' diyenler %18,5 ve son sınıflarda da 'Katılıyorum' diyenler %20,5, 'Katılmıyorum' diyenler %61,5, 'Kararsızım' diyenler %17,9 çıkmaktadır.

Verilere daha detaylı olarak baktığımızda daha önceki yorumlarımıza uygun sonuçları burada da görmemiz mümkün. Zira kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında yine katılım farkı var. Bu farkın kaynağı da daha önce belirttiğimiz gibi kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasındaki ilgi, okuma, bilgi ve dolayısıyla da yorumlama farkı olmaktadır. Yine aynı doğrultuda veriler sınıflar açısından baktığımızda, sınıf ilerledikçe soruda geçen yargıya katılım oranının azalmakta olduğu görülmektedir. Bu durum bize okulun öğrencilerin topluma bakışlarında önemli bir etki yarattığını göstermektedir.

4.4.10.İslami Değerler ve Toplumsal Problemlerin Çözümü

Tablo 35 İslami değerler toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebilir.

Bağımsız Değişkenler	İslami değerler toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebilir.									
	Katılıyor		Katılmıyo		Kararsız		Diğer		Ki-Kare	
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	196	83,8	19	8,1	18	7,7	1	0,4	$X^2=10,033$ Sd.=3 P=,018
	Kız	149	90,3	2	1,2	14	8,5	0	0	
	<i>Toplam</i>	345	86,5	21	5,3	32	8,0	1	0,3	
		9	208	84,9	16	6,5	21	8,6	0	
Sınıf	10	50	82,0	3	4,9	7	11,5	1	1,6	$X^2=12,032$ Sd.=9 P=,211
	11	50	92,6	2	3,7	2	3,7	0	0	
	12	37	94,9	0	0	2	5,1	0	0	
	<i>Toplam</i>	345	86,5	21	5,3	32	8,0	1	0,3	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile İslami değerlerin toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebileceğine inanma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=10,033$, Sd. = 3, p:018) var iken sınıf seviyeleri ile İslami değerlerin toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebileceğine inanma arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($X^2=12,032$, Sd. = 9, p:211) bulunmamaktadır.

İslami değerlerin toplumsal problemlerin çözümündeki rolü ile ilgili olarak öğrencilerin %86,5'i olumlu görüş bildirirken sadece %5'i olumsuz görüş bildirmektedir. Öğrencilerin %8,0'ı ise bu konuda kararsız olduklarını söylemektedirler. Bu veriler bize toplumun oldukça büyük bir kesiminin yaşanan problemlere çözüm ararken dini ön planda tuttıklarını göstermektedir. Çünkü ankete katılan öğrenciler her ne kadar dini eğitim veren bir okulda eğitim görseler de sonuçta halen ailelerinin yanında kalmaktalar ve büyük ölçüde ailelerinin olaylara ve problemlere bakış açısından etkilenmektedirler. Bu sebeple öğrencilerin görüşleri bir nebze de olsa ailelerinin görüşlerini yansıtmaktadır. Ayrıca dinin insanların vicdanlarına

hitabeden ve hem dünyevi hem de uhrevi cezalandırma ve ödüllendirme yönlerini dikkate almış olmaları ihtimali de düşünülebilir.

Verilere cinsiyet açısından baktığımızda diğer sorularda gördüğümüz Tablonun bir benzeri ile karşılaşırız. Zira diğer sorularda olduğu gibi burada da katılım oranı kızlarda %90,3 gerçekleşirken erkekler de katılım oranı %83,8 de kalmıştır. Bu farkın nedeni olarak daha önceki sorularda yaptığımız açıklamaları gösterebiliriz. Yani daha çok aile etkisi, daha çok okuma, daha çok yorumlama kız öğrencileri daha farklı düşünmeye yöneltmektedir. Diğer cevaplar ise şöyle; İslami değerler toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebilir cümlesine ‘Katılmıyorum’ diyenlerin oranı erkek öğrencilerde %8,1, kız öğrencilerde %1,2 ve ‘Kararsızım’ diyenlerin oranı da erkek öğrencilerde %7,7 iken kız öğrencilerde bu oran %8,5 olarak gerçekleşmiştir.

Sınıflar açısından ‘İslami değerler toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebilir’ cümlesine verilen yanıtlara baktığımızda yaş ve sınıf ilerledikçe katılım oranının –onuncu sınıfta hafif bir düşme olsa da-arttığını ve on ikinci sınıfta bu oranın %94,9 gibi oldukça yüksek bir seviyeye çıktığını görüyoruz. Verilere göre cevapların dağılımı şu şekildedir: ‘Katılıyorum’ diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %84,9, onuncu sınıflarda %82,0, on birinci sınıflarda %92,6 ve son sınıflarda da 94,6 iken ‘Katılmıyorum’ diyenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %6,5, onuncu sınıflarda %4,9, on birinci sınıflarda %3,7 ve son sınıflarda da %0,0’dır. ‘Kararsızım’ diyenlerin dağılımı ise onuncu sınıflarda %8,6, onuncu sınıflarda %11,5, on birinci sınıflarda %3,7 ve son sınıflarda da %5,1’dir.

4.4.11.Dini Duygular ve İnsanların Mutluluğu

Tablo 36 Toplumumuzda var olan birçok sıkıntılara rağmen insanların hala mutlu olmalarının temelinde dini duygular yatar

Bağımsız Değişkenler		Katılıyoru		Katılmıyoru		Kararsızım		Diğer		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	N	%	
		Cinsiyet	Erkek	169	72,2	25	10,7	40	17,1	
Kız	134		81,2	10	6,1	20	12,1	1	0,6	
<i>Toplam</i>	303		75,9	35	8,8	60	15,0	1	0,3	
Sınıf	9	181	73,9	24	9,8	39	15,9	1	0,4	X ² =18,2 00 Sd.=9 P=,033
	10	39	63,9	8	13,1	14	23,0	0	0	
	11	46	85,2	1	1,9	7	13,0	0	0	
	12	37	94,9	2	5,1	0	0	0	0	
	<i>Toplam</i>	303	75,9	35	8,8	60	15,0	1	0,3	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile Türk toplumun her şeye rağmen mutlu olabilmesinde dinin önemli bir rolü olduğuna inanma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=6,397$, Sd. = 3, p:094) yok iken sınıf seviyeleri ile Türk toplumun her şeye rağmen mutlu olabilmesinde dinin önemli bir rolü olduğuna inanma arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($X^2=18,200$, Sd. = 9, p:033) bir ilişki bulunmaktadır.

Yukarıda ki tablo verileri detaylı olarak incelendiğinde her şeye rağmen insanların mutlu olmalarının temelinde dinin olduğuna inananların genel oranı %75,9 olduğu görülüyor. 'Katılmıyorum' diyenler %75,9 iken 'Kararsızım' diyenlerin oranı da %15,0'dır. Bu durum bizlere maddi dünyanın insanlara sunduğu o kadar çok sayıda ve farklı çeşitlilikteki araçlara rağmen insanların hala mutluluğu manevi dünyada aradıklarını gösteriyor. Tabi ki özellikle bölgemizde yaşayan insanların maddi durumlarının çok iyi olmaması, bunun yanında hayat pahalılığı dolayısıyla istedikleri her şeyi elde edemiyor oluşları, karşılaştıkları adaletsizlikler gibi maddi dünyadan kaynaklanan etkenler insanları daha çok manevi tatmine yönlendirmektedir. Fakat aynı etkenlerin belirli oranda insanlar üzerinde

umutsuzluk, hayata ve kadere isyan gibi pek çok olumsuz etkilerinin olduğu da muhakkaktır. İşte böyle bir durumda İHL öğrencilerinin %75 gibi büyük bir bölümünün maneviyata sığınmaları -özellikle yaşları düşünüldüğünde - oldukça dikkat çekicidir.

‘Toplumumuzda var olan birçok sıkıntılara rağmen insanların hala mutlu olmalarının temelinde dini duygular yatar’ cümlesine verilen cevaplara Cinsiyet açısından yaklaşıldığında kız öğrencilerde katılım oranı erkeklere göre daha da yükselmektedir. Erkeklerde katılım oranı %72,2 iken kızlarda bu oran %82,2 olmaktadır. Bunun nedeni olarak ta kız öğrencilerin aileleri tarafından daha dikkatli takip edildiği ve ahlaki kaygılardan ötürü daha çok kontrol altında tutulduğu ve dolayısıyla dışarıdan etkilenme oranının buna paralel olarak azaldığı gösterilebilir. Aynı soruya verilen diğer cevapların oranları ise şöyle; ‘Katılmıyorum’ cevabı erkek öğrencilerde %10,7, kız öğrencilerde de %6,1’dir. ‘Kararsızım’ diyenlerin oranı da erkek öğrencilerde %17,1 ve kız öğrencilerde de %12,1’dir.

Sınıflar açısından verilere bakıldığında özellikle on bir ve on ikinci sınıflarda katılım oranının çok daha yükseklere çıktığını görüyoruz. Bu yüksek oranlara en büyük etken galiba okulda aldıkları dini eğitimin etkisi altında kalmaları ve ayrıca yaşları büyüdükçe olgunlaşıp olaylara daha ciddi bakmalarıdır. Verilen cevapların sınıflara göre oransal dağılımları şöyle; ‘Katılıyorum’ cevabını verenler dokuzuncu sınıflarda %73,9, onuncu sınıflarda %63,9, on birinci sınıflarda %85,2 ve son sınıflarda %94,9 iken ‘Katılmıyorum’ diyenler dokuzuncu sınıflarda %9,8, onuncu sınıflarda %13,1, on birinci sınıflarda %1,9 ve son sınıflarda da %5,1’dir. ‘Kararsızım’ diyenler ise dokuzuncu sınıflarda %15,9, onuncu sınıflarda %23,0, on birinci sınıflarda %13,0 ve son sınıflarda da %0,0’dır.

4.4.12.Dini Değerler ve Ahlaki Sorunların Çözümü

Tablo 37 Toplumdaki kapkaç, rüşvet, hortumculuk gibi birçok ahlaki sorun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebilir

Bağımsız Değişkenler	Katılıyorum		Katılmıyorum		Karasızım		Ki-Kare	
	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	176	74,9	24	10,2	35	14,9	X ² =6,397 Sd.=3 P=,094
	Kız	114	69,1	23	13,9	28	17,0	
	<i>Toplam</i>	290	72,5	47	11,8	63	15,8	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile toplumda yer alan birçok ahlaki sorunun çözümünde dini değerlerin yaygınlaştırılmasının önemli bir rol oynayacağına olan inanç arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki (X²=6,397, Sd. = 3, p:094) bulunmamaktadır.

Toplumumuzda ki kapkaç, rüşvet, hortumculuk gibi birçok ahlaki sorunun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebileceğine inanların oranı %72,5 iken buna katılmayanların oranı ise %11,8'dir. Bu konuda karasız olanların oranı da %15,8 olarak görünüyor. Bu oranları değerlendirdiğimizde öğrencilerin çok büyük bir kısmının dini, toplumda ki ahlaki problemlerin çözümü için önemli bir faktör olarak gördükleri ortaya çıkıyor. Bu sonucun çıkmasında öğrencilerin yaşadıkları aile ortamlarını ve okuldan aldıkları dini eğitimin etkisini göz ardı edemeyiz. Çünkü yaşadığımız bölgede muhafazakâr aile tipinin yaygın olduğu açıktır. Dolayısıyla bu ailelerin çocuklarını yetiştirirken dini terim ve kavramlarını kullanmaları kaçınılmazdır. Ayrıca okulda aldıkları dini eğitim esnasında dinin toplum ve birey üzerindeki etkileri konusu çok sıkça işlenmektedir. Bu da ister istemez onların dine ve dinin etkisine olan bakışlarını farklılaştırıyor. Ayrıca seküler düzenlemelerin bu tür problemlerin çözümünde etkisiz kaldığını gözlemlenmeleri de onları böyle bir düşünceye itmiş olabilir.

‘Toplumdaki kapkaç, rüşvet, hortumculuk gibi birçok ahlaki sorun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebilir’ yargısına verilen cevapları

cinsiyet açısından incelediğimizde erkek öğrencilerde katılım oranı %74,9, katılmama oranı %10,2 ve kararsız oranı ise %14,9'dur. Buna karşın kız öğrencilerinin katılım oranı %69,1, katılmama oranı %13,9 iken kararsız oranı %17'dir. Burada kız öğrencilerin katılım oranının erkeklerle göre daha düşük olduğunu görüyoruz. Bunun sebebi olarak daha çok okuyan kız öğrencilerin başka faktörlerin etkisini de dikkate almaları olabilir.

4.4.13. Doğum Kontrolüne Bakış

Tablo 38 Doğum kontrolünü doğru bulmuyorum

Bağımsız Değişkenler	Doğum kontrolünü doğru bulmuyorum							
	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare	
	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	77	32,9	101	43,2	56	23,9	$X^2=12,735$ Sd.=2 P=,002
	Kız	28	17,0	90	54,5	47	28,5	
	Toplam	105	26,3	191	47,9	103	25,8	
Sınıf	9	69	28,2	112	45,7	64	26,1	$X^2=2,413$ Sd.=6 P=,878
	10	15	24,6	31	50,8	15	24,6	
	11	13	24,1	29	53,7	12	22,2	
	12	8	20,5	19	48,7	12	30,8	
	Toplam	105	26,3	191	47,9	103	25,8	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile doğum kontrolüne olumsuz bakma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=12,735$, Sd. = 2, p:002) var iken sınıf seviyeleri ile Türk toplumun her şeye rağmen mutlu olabilmesinde dinin önemli bir rolü olduğuna inanma arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($X^2=2,413$, Sd. = 6, p:,878) bir ilişki bulunmamaktadır.

Tabloyu dikkatle okuduğumuzda toplamda katılanların %26,3'ü doğum kontrolünü doğru bulmadıklarını söylerken %47,9'u bu ifadeye katılmadığını yani doğum kontrolünü doğru bulduğunu söylüyor. Bu

konuda kararsızların oranı ise %25,8 olarak görünüyor. Doğum kontrolünü doğru bulanların oranının bu kadar yüksek çıkmasının sebebi ankete katılan öğrencilerin çoğunun çok çocuklu bir ailede yaşıyor olmaları olabilir. Çünkü yaşadığımız bölge itibariyle her ne kadar çekirdek aile tipi yaygınlaşmışsa da bu çekirdek ailelerin pek çoğu dört beş çocuk sahibidirler. Dolayısıyla beşkardeşli bir evde yaşamının her açıdan getirdiği sıkıntılar ve sınırlamalar muhakkak olacaktır. İşte bu sıkıntıları ve sınırlamaları yaşayan öğrencilerin az çocuklu bir aile yapısını savunmaları doğaldır.

Cinsiyet açısından verileri incelediğimizde erkek öğrencilerin %32,9'u doğum kontrolünü doğru bulmuyorum %43,2 si katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Erkeklerin %23,9'u ise karasızım seçeneğini işaretlemişlerdir. Buna karşılık kız öğrencilerin %17'si katılmıyorum seçeneğini işaretlerken %54,5'i katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Kız öğrencilerde kararsızların oranı ise %28,5 görünüyor. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre doğum kontrolünü daha çok desteklemelerinin sebebi kalabalık ailelerin sıkıntılarını erkeklere göre daha çok çekmeleridir. Çünkü kız öğrenciler erkek öğrencilere göre evde daha çok vakit geçiriyorlar. Temizlik ve işlerini de üstlenenlerin de kızlar olduğu düşünülürse doğum kontrolünü desteklemelerinin doğal bir sonuç olduğu ortaya çıkacaktır. Ayrıca bu kız öğrencilerin ileride birer anne, eş ve ev kadını olacakları, dolayısıyla doğum yapacakları, doğumdan sonra onların bebekliklerinden belli yaşa gelinceye kadar kendilerine bağımlı olacakları ve yine yaşanabilecek ekonomik sıkıntıları daha çok hissedebilecek olmaları unutulmamalıdır.

4.5. İHL Öğrencilerinin Din-Devlet ilişkilerine Bakışı

4.5.1. Oy Verilecek Parti-Din İlişkisi

Tablo 39 Seçim zamanların da herhangi bir partiye oy verirken, oy verdiğim partinin dini söylem kullanıp kullanmamasına dikkat ederim

Bağımsız Değişkenler		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Erkek	158	67,2	39	16,6	38	16,2	$X^2=5,104$ Sd.=2 P=,078
	Kız	125	75,8	15	9,1	25	15,2	
	<i>Toplam</i>	283	70,0	54	13,5	63	15,8	
Sınıf	9	173	70,3	34	13,8	39	15,9	$X^2=7,998$ Sd.=6 P=,238
	10	45	73,8	6	9,8	10	16,4	
	11	32	59,3	11	20,4	11	20,4	
	12	33	84,6	3	7,7	3	7,7	
	<i>Toplam</i>	283	70,0	54	13,5	63	15,8	

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf düzeyi ile oy tercihlerinde siyasi partilerin dini söylemlerde bulunmalarına dikkat etme arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=5,104$, Sd. = 2, p:,078/ $X^2=7,998$, Sd. = 6, p:,238) bulunmamaktadır.

Parti tercihleri ve bu tercihlerde din, söylem faktörünü sorgulayan anket sorumuza verilen cevapları değerlendirdiğimizde katılıyorum diyenlerin oranı %70,0 katılmıyorum diyenlerin oranı %13,5 ve kararsızım diyenlerin oranı da %15,8 olarak görüyoruz. Bu cevaplar bize öğrencilerin siyasi tercihlerini kullanırken dini önemli bir faktör olarak gördüklerini ortaya koyuyor. Çünkü günümüz dünyasında en önemli sorun olarak geçim derdi ve iş sahibi olma sıkıntısı gösterilirken ve insanlar siyasi tercihlerini belirlerken daha çok bu faktörleri dikkate alırken İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin onların yerine dini koymaları dikkate çekicidir.

Verileri detaylı olarak değerlendirdiğimizde erkek öğrencilerden “Seçim zamanların da herhangi bir partiye oy verirken, oy verdiğim partinin dini söylem kullanıp kullanmamasına dikkat ederim” diyenlerin oranı %67,2 kız öğrencilerde ise bu oran %75,8’e çıkıyor. Aradaki bu fark bu günkü İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin profillerine bakarak şu şekilde açıklanabilir; genelde bu okullarda okuyan kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha çok okuyan, çalışan, hedefleri olan yani daha idealist öğrencilerdir. Dolayısıyla üniversite giriş sınavına girecek olan öğrencilerde çoğunlukla bu kız öğrencilerdir. Fakat katsayı sorunu onların bu ideallerini gerçekleştirmelerinin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. İşte bu öğrenciler katsayı sorunu aşmada dini söylem kullanan partilerin daha etkili olabileceğini düşünmektedirler. Sorudaki ifadeye katılmayanların oranı erkek öğrencilerde %16,6 iken bu oran kız öğrencilerde %9,1’e düşmektedir. Bu konuda kararsız olduklarını söyleyenlerin oranı ise erkek öğrencilerde %16,2 iken kız öğrencilerde %15,2 olarak çıkıyor.

Sınıflar açısından din-siyaset ilişkisini sorgulayan bu soru için verilen cevapları incelediğimizde dokuzuncu sınıflarda ‘Katılıyorum’ cevabını verenler %70,3, onuncu sınıflarda %73,8, on birinci sınıflarda %59,3 ve son sınıflarda da %84,6’dır. Aynı soru için ‘Katılmıyorum’ cevabını verenler dokuzuncu sınıflarda %13,8, onuncu sınıflarda %9,8, on birinci sınıflarda %20,4 ve son sınıflarda da %7,7’dir. ‘Kararsızım’ cevabını verenlerin oranı ise dokuzuncu sınıflarda %15,9, onuncu sınıflarda %16,4, on birinci sınıflarda %20,4 ve son sınıflarda da %7,7 olarak çıkmaktadır. Son sınıflarda ‘katılıyorum’ oranının diğer sınıflara göre yüksek çıkmasının sebebi olarak son sınıf öğrencilerinin artık hayata atılma zamanlarının gelmesi, girecekleri üniversite sınavı ve bu süreçte karşılaştıkları katsayı probleminin çözümü ayrıca muhtemelen icra edecekleri imamlık mesleğine daha çok yaklaşmış olmalarını gösterebiliriz.

4.5.2.Dinin Devlet ve Siyaset Düzenini Yönlendirmesi

Tablo 40 . Dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı buluyorum

Bağımsız Değişkenler		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Erkek	78	33,2	99	42,1	58	24,7	X ² =7,740 Sd.=2
	Kız	35	21,2	75	45,5	55	33,3	
	<i>Toplam</i>	<i>113</i>	<i>28,3</i>	<i>174</i>	<i>43,5</i>	<i>113</i>	<i>28,3</i>	P=,021
Sınıf	9	77	31,3	94	38,2	75	30,5	X ² =21,992 Sd.=6
	10	21	34,4	23	37,7	17	27,9	
	11	6	11,1	31	57,4	17	31,5	
	12	9	23,1	26	66,7	4	10,3	P=,001
	<i>Toplam</i>	<i>113</i>	<i>28,3</i>	<i>174</i>	<i>43,5</i>	<i>113</i>	<i>28,3</i>	

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf düzeyi ile dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı bulma arasında anlamlı bir ilişki (X²=7,740, Sd. = 2, p:,021/ X²=21,992, Sd. = 6, p:,001) bulunmaktadır.

Din-Devlet ilişkileri bağlamında sorduğumuz “Dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı buluyorum” sorusuna verilen cevaplara baktığımızda öğrencilerin %28,3’ü bu ifadeye katıldığını %43,5’i katılmadığını ve %33,3’ü de kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Bu veriler bize öğrencilerin büyük bir kısmının dini devlet ve siyaset için bir tehlike unsuru olarak görmediklerini ortaya koyuyor. Özellikle katılmıyorum diyenlerin oranının neredeyse öğrencilerin yarısına yakın olması onların din hakkında ki olumlu görüşlerinin bir göstergesidir.

Daha detaylı bir inceleme ile verileri cinsiyet açısından ele aldığımızda soruda geçen ifadeye katılıyorum diyenlerin oranı erkek öğrencilerde %33,2,kız öğrencilerde %21,2,katılmıyorum diyenlerin oranı erkek öğrencilerde %42,1 kız öğrencilerde %45,5 ve kararsızım diyenlerin oranı erkek öğrencilerde %24,7 kız öğrencilerde ise %33,3’tür. Burada kız öğrencilerin dinin devlet ve siyaset düzenine müdahalesine daha az olumsuz

baktıklarını fakat bununla beraber bu kaymanın olumluya doğru değil de kararsızlığa doğru olduğunu görüyoruz.

Sınıflar açısından verilere baktığımızda dinin devlet ve siyaset düzenine müdahalesini zararlı bulanların oranı dokuzuncu sınıflarda %31,3 onuncu sınıflarda %34,4 on birinci sınıflarda %11,1 ve son sınıflarda da %23,1 olduğunu görüyoruz. Bu ifadeye katılmayanların oranı dokuzuncu sınıflarda %38,2 onuncu sınıflarda %37,7 on birinci sınıflarda %57,4 ve son sınıflarda da %66,7'dir. Kararsızların oranı ise dokuzuncu sınıflarda %30,5 onuncu sınıflarda %27,9 on birinci sınıflarda %31,5 ve son sınıflarda da %10,3 olarak görünüyor. Sınıflar açısından değerlendirmede dikkati çeken nokta dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı bulmayanların oranının düzenli olarak artması ve bununla paralel olarak kararsızların oranının da düşmesidir. Nitekim son sınıflarda katılmama oranı %66,7'ye çıkarken kararsızların oranı %10,3'e düşmüştür. Burada akla gelen sebepler öğrencilerin sınıf seviyesi yükseldikçe din hakkında ki düşüncelerinin olumluya doğru yöneldiği bununla beraber edindikleri bilgiler sebebiyle kafa karışıklığının gittikçe azaldığı ve bütün bunların yanında gündemi takip ederek hukuk sisteminin adaleti sağlama konusunda bazen yetersiz kalmasını görmüş olmaları ihtimalleridir.

4.5.3.Devletin İçki, Kumar gibi alışkanlıkları Yasaklaması

Devletin içki, kumar gibi alışkanlıkları yasaklamasını isterim diyenlerin oranı %88,0 istemiyorum diyenlerin oranı %6,8 ve bu konuda kararsızım diyenlerin oranı da %5,2'dir. Öğrencilerin çok büyük bir bölümü devletin özellikle bazı durumlarda yasaklayıcı olmasını ve bu yönde uygulamalar yapmasını destekledikleri açıkça görülüyor. Bu veriler bize ayrıca öğrencilerin aynı zamanda dininde yasakladığı davranışların engellenmesinde devletin devreye girmesini ve dolayısıyla bir din-devlet iş birliğinin ortaya çıkmasını istediklerini gösteriyor.

Tablo 41Devletin içki, kumar gibi alışkanlıkları yasaklamasını isterim

Bağımsız Değişkenler		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Erkek	186	83,4	19	8,5	18	8,1	$X^2=11,804$ Sd.=2 P=,003
	Kız	150	94,3	7	4,4	2	1,3	
	<i>Toplam</i>	336	88,0	26	6,8	20	5,2	
Sınıf	9	158	64,5	24	9,8	63	25,7	$X^2=3,885$ Sd.=6 P=,692
	10	40	65,6	5	8,2	16	26,2	
	11	31	57,4	6	11,1	17	31,5	
	12	35	89,7	0	0	4	10,3	
	<i>Toplam</i>	336	88,0	26	6,8	20	5,2	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile devletin içki ve kumar gibi zararlı alışkanlıkları yasaklamasını olumlu bulma arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=11,804$, Sd. = 2, p:003) var iken sınıf seviyeleri ile devletin içki ve kumar gibi zararlı alışkanlıkları yasaklamasını olumlu bulma arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($X^2=3,885$, Sd. = 6, p:,692) bir ilişki bulunmamaktadır.

Bu bölümde yer alan “Dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı buluyorum” sorusuna verilen cevapları tekrar burada hatırlamakta yarar var. Zira o soruya verilen cevaplarda dinin yönlendirmesini onaylayanları oranı kararsızlar hariç % 43,5 idi. Kararsızları yarı yarıya dağıtacak olursak oran yaklaşık olarak %57'lere çıkıyor. Fakat burada dinin yasaklarına devletin desteğini yani bir şekilde dinin haramlarının devletin kanunlarını yönlendirmesini onaylayanların oranı %88,0'dır. Bu da demek oluyor ki öğrenciler bu alışkanlıkları sadece dini açıdan sakıncalı bulmuyorlar. Aynı zamanda onları ahlaki, toplumsal, maddi

ve güvenlik açısından sakıncalı buluyorlar. Bu yüzden devletin yasaklarla olaya müdahale etmesini daha yüksek bir oranla destekliyorlar.

Aynı verilere cinsiyet açısından baktığımızda devletin bu konuda yasaklayıcı bir tutum takınmasını onaylayanların oranı erkek öğrencilerde %83 iken bu oran kız öğrencilerde %94,3'e çıkıyor. Onaylamayanların oranı erkek öğrencilerde %8,5 iken bu oran kız öğrencilerde %4,4 ile yarı yarıya azalıyor. Kararsızların oranları ise erkek öğrencilerde %8,1 iken kız öğrencilerde iyice azalarak %1,3'e düşüyor. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere kız öğrenciler bu konuda erkek öğrencilere göre daha net ve aynı zamanda daha olumlu fikirlere sahipler. Bu durumu, bahsedilen kötü alışkanlıklardan hem maddi hem de manevi anlamda en çok zarar görenlerin kadınlar olduğunu, erkeklerin ise bu konularda daha rahat ve daha özgür olduklarını dikkate alarak açıklayabiliriz. Özellikle yaşadığımız toplumda ev reisi olarak erkeklerin görüldüğü, çalışan, kazanan ve dolayısıyla her şeyi yapma hakkını kendinde gören bir anlayışa sahip olduklarını da burada hatırlatmak durumundayız. Kadınlar ise yaşanacak maddi ve manevi sıkıntıları çocuklarla beraber en fazla hissedecek gruptur.

Tabloyu sınıf seviyeleri açısından değerlendirdiğimizde devletin yasaklayıcı tavrını onaylayanların oranı dokuzuncu sınıflarda %64,5 onuncu sınıflarda %65,6 on birinci sınıflarda %57,4 ve son sınıflarda da %89,7 olarak ortaya çıkıyor. Bu durumu onaylamayanların oranı dokuzuncu sınıflarda %9,8 onuncu sınıflarda %8,2 on birinci sınıflarda %11,1 ve son sınıflarda ise %0'dır. Kararsızların oranlarına gelince dokuzuncu sınıfta oran %25,7 onuncu sınıflarda %26,2 on birinci sınıflarda %31,5 ve son sınıflarda %10,3 olarak gözüküyor. Burada dikkati çeken nokta on bir ve on ikinci sınıfların durumlarıdır. Çünkü bu durumu destekleyenlerin oranı on birinci sınıflarda en alt düzeydeyken son sınıflarda oran tam tersi en yüksek seviyeye çıkıyor. Ayrıca yine bu kez kararsızların oranı on birinci sınıflarda en yüksek seviyede iken son sınıflarda bu oran en düşük seviyeye düşüyor. Bu durumun sebebi olarak on birinci sınıflarda okutulan felsefe gurubu derslerini gösterebiliriz. Zira felsefe derslerinde daha sorgulayıcı ve eleştirel düşünmeyi

öğrenen öğrencilerin olaylara bakışı da ister istemez değişmektedir. Böylece din ve devlet kurumlarına ve dolayısıyla onların faaliyetlerine olan önceki geleneksel düşüncelerinde tereddüde düşmeleri mümkün hale geliyor. Bu durumu kararsızların oranı daha açık olarak göstermektedir. On ikinci sınıfta ise felsefe derslerinin yerini Hitabet ve Mesleki Uygulama gibi öğrencileri mesleğe hazırlayan bir dersin ve Kelam gibi dini savunan bir dersin almasıyla bu tereddütler tekrar ortadan kalkıyor ve hatta olumsuz düşünceler de yerini olumlu düşünceye bırakıyor olabilir.

4.5.4. Uluslararası İlişkilerde Din faktörü

Dünya üzerinde devletlerarasında her zaman çeşitli birliktelikler oluşmuş ve hala da oluşmaya devam etmektedir. Bu birliklerin birçoğunda ortak nokta olarak din gözükmektedir. Ayrıca sadece birlikteliklerde değil aynı zamanda ayrılıklarda ve savaşlarda da dinin çokça konuşulan bir faktör olduğu ortadadır. Geçmişte Bosna Hersek'te yaşananlar ve bugün İslam dünyasının daha pek çok bölgesinde hala yaşanmakta olanlar bunun göstergesidirler. İşte uluslararası alanda bütün bu olup bitenler üzerinde dinin önem derecesini sorguladığımız bu soruya verilen cevapların dağılımını aşağıda ki Tabloda görmekteyiz.

Tablo 42 Dünya devletleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde din çok önemli bir faktördür

Bağımsız Değişkenler		Katılıyor		Katılmıyor		Kararsız		Diğer		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Erkek	173	73,6	23	9,8	38	16,2	1	0,4	$X^2=7,4$
	Kız	102	61,8	22	13,3	41	24,8	0	0	45
	<i>Toplam</i>	275	68,8	45	11,3	79	19,8	1	0,3	Sd.=3
Sınıf	9	168	68,3	27	11,0	50	20,3	1	0,3	$X^2=7,0$
	10	43	70,3	8	13,1	10	16,4	0	0	87
	11	32	59,3	7	13,0	15	27,8	0	0	Sd.=9

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

12	32	82,1	3	7,7	4	10,3	0	0	P=,628
<i>Toplam</i>	275	68,8	45	11,3	79	19,8	1	0,3	

Tablo verilerine göre cinsiyet ve sınıf düzeyi uluslararası ilişkilerde dinin önemli bir faktör olduğunu düşünme arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=7,445$, Sd. = 3, p:,059/ $X^2=7,087$, Sd. = 9, p:628) bulunmamaktadır.

Bu veriler göre dinin uluslararası ilişkilerde çok önemli bir faktör olduğuna inananların oranı toplamda %68,8'dir. Ayrıca öğrencilerin %19,8 bu konuda kararsız olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu düşünceye katılmayanların oranı ise %11,3'tür. Bu oranlar öğrencilerin belirli seviyede dünyayı, dünyada olup bitenleri takip ettiklerini ve uluslararası arenada yaşananları kendilerince yorumladıklarını gösteriyor. Özellikle internet ve yazılı ve görsel medyayı kolayca takip etmeleri onların yaşanan her şey hakkında bilgi sahibi olmalarına yol açıyor. Ülkeler arasında yaşanan krizlerin, savaşların, dostlukların ve daha pek çok şeyin sebepleri hakkında çok farklı uzmanlardan çok farklı analizler ve yorumlar dinleme imkânına sahipler. Bu yorumların pek çoğunda da din konusunun önemli bir yer kapladığını görüyorlar. Dolayısıyla bütün bunlardan etkilenmektedirler.

Veriler cinsiyet açısından baktığımızda katılımın erkek öğrencilerde %73,6 iken kız öğrencilerde bu oranın %61,8'e düştüğünü görüyoruz. Kararsızların oranının ise kız öğrencilerde tersine erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülüyor. Cevapların oransal dağılımı şöyle; 'Katılıyorum' cevabını verenler erkek öğrencilerde %73,6 iken bu oran kız öğrencilerde %68,8, 'Katılmıyorum' cevabını verenler erkek öğrencilerde %13,3 iken bu oran kız öğrencilerde % 11,3 ve 'Kararsızım' cevabını verenler erkek öğrencilerde %16,2 iken kız öğrencilerde bu oran %24,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sebebi olarak belki kız öğrencilerin daha öncede belirttiğimiz özelliklerinde yatıyor. Yani okuyan, çalışan ve yorumlayan bireyler olarak olayları daha farklı açılardan ele alıyor olmaları kuvvetle muhtemeldir. Mesela Amerika-Irak savaşının sadece bir din savaşı olmadığı,

yine Afganistan’da yaşananların sebeplerinin oldukça farklı şeyler olabileceği gibi pek çok farklı düşünce içerisine girmeleri mümkündür.

Sınıf seviyeleri açısından Tabloya bakıldığında özellikle son sınıf öğrencilerinin katılım oranının %82'lere çıktığını görüyoruz. Genel ortalamanın %68,8 olduğu dikkate alınırsa ortada %14'lük bir artışın meydana geldiği görülüyor. Bu artışın nedeni olarak öğrencilerin yaşları büyüdükçe olaylara bakışlarının değişmesi ve yine dört yıl okudukları okulda aldıkları din ağırlıklı eğitimin etkisi sebebiyle olaylara daha çok dini açıdan bakmaları olabilir. Bütün cevapların sınıflara göre dağılımı ise şöyle; Dünya devletleri arsındaki ilişkilerin belirlenmesinde din çok önemli bir faktördür düşüncesine ‘Katılıyorum’ cevabını verenler dokuzuncu sınıflarda %68,3 onuncu sınıflarda %70,3 on birinci sınıflarda %59,3 ve son sınıflarda da %82,1 olarak ortaya çıkıyor. Bu cümleye ‘Katılmıyorum’ cevabını verenlerin oranı dokuzuncu sınıflarda %11,0 onuncu sınıflarda %13,1 on birinci sınıflarda %13,0 ve son sınıflarda ise %7,7’dir. ‘Kararsızım’ diyenlerin oranlarına gelince dokuzuncu sınıfta oran %20,3 onuncu sınıflarda %16,4 on birinci sınıflarda %27,8 ve son sınıflarda %10,3 olarak gözüküyor.

4.5.5. Demokrasî ve İslam

Tablo 43 Demokrasî rejimi yönetim şekli olarak İslam’la uzlaşır

Bağımsız Değişkenler	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Diğer		Ki- Kare	
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Cinsiyet	Erkek	124	52,8	38	16,2	73	31,1	0	0	X ² =20,5 24 Sd.=5 P=,001
	Kız	52	31,7	36	22,0	73	44,5	3	1,8	
	<i>Toplam</i>	176	44,1	74	18,5	146	36,6	3	0,9	

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

	9	111	45,1	51	20,7	82	33,3	2	0,4	$X^2=22,8$ 05 Sd.=15 P=,088
	10	27	45,0	10	16,7	23	38,3	0	0	
Sınıf	11	18	33,3	4	7,4	31	57,4	1	1,9	
	12	20	51,3	9	23,1	10	25,6	0	0	
Toplam	176	44,1	74	18,5	146	36,6	3	0,9		

Tablo verilerine göre cinsiyet ile demokrasinin İslam ile uzlaştığını düşünme arasında anlamlı bir ilişki ($X^2=20,524$, Sd. = 5, p:001) var iken sınıf seviyeleri ile demokrasinin İslam ile uzlaştığını düşünme arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($X^2=22,805$, Sd. = 15, p:,088) bir ilişki bulunmamaktadır.

Demokrasi rejimi yönetim şekli olarak İslam ile uzlaşır diyenlerin oranı %44,1, uzlaşmaz diyenlerin oranı %18,5 ve bu konuda kararsızım diyenlerin oranı da %36,6 olarak görünüyor. Yani öğrencilerin yarısından daha azı ancak demokrasinin İslam ile uzlaştığı fikrine katılıyor. Burada dikkat çeken nokta sadece katılımın azlığı değil aynı zamanda bu konuda kararsız olanların bir hayli fazla oluşudur. Öyle ki bu oran öğrencilerin üçte birinden fazladır. Demokrasiye böyle mesafeli yaklaşımın sebebi olarak öğrencilerin Allah'ın gönderdiği bir din olarak İslam ile bir insan ürünü olan demokrasiyi birlikte değerlendirmemelerini gösterebiliriz.

Verileri cinsiyet açısından ele aldığımızda katılıyorum diyen erkek öğrencilerin oranı %52,8, katılmıyorum diyenlerin oranı %16,2 ve kararsızım diyenlerin oranı da %31,1'dir. Kız öğrencilerde ise katılıyorum diyenlerin oranı %31,7, katılmıyorum diyenlerin oranı %22,0 ve kararsızım diyenlerin oranı da %44,5'dir. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre demokrasi-İslam uzlaşması konusunda daha olumsuz düşünceye sahipler. Bununla beraber kararsızların oranı da kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre daha yüksek görünüyor. Araştırmamızda ki diğer verilerle birlikte değerlendirildiğinde kız öğrencilerin dini hassasiyetlerinin daha fazla olduğu ve dolayısıyla da böyle bir sonucun çıkmasının normal olduğu düşünülebilir.

Sınıflar açısından verilere baktığımızda Demokrasi ile İslam'ın uzlaştığı fikrine katılanların oranı dokuzuncu sınıflarda %45,1, onuncu sınıflarda %45, on birinci sınıflarda %33,3 ve son sınıflar da %51,3'tür. Katılmıyorum diyenleri oranları dokuzuncu sınıflarda %20,7, onuncu sınıflarda %16,7, on birinci sınıflarda %7,4 ve son sınıflarda %23,1'dir. Kararsızlara gelince dokuzuncu sınıflarda %33,3, onuncu sınıflarda %38,3, on birinci sınıflarda %57,4 ve son sınıflarda da %25,6'dır. Verilerde dikkat çekici olan nokta on birinci sınıflar da kararsızların oranının oldukça yüksek çıkması bununla beraber son sınıflarda da bu oranın en düşük seviyeye inmesi ve katılıyorum diyenlerin oranının da tam tersi en yüksek seviyeye çıkmasıdır. On birinci sınıflarda ki kararsızlığın sebebi olarak öğrencilerin ilk defa felsefe dersi almaları ve dolayısıyla din dışında onunla farklı kaynak ve söyleme sahip konuları işliyor olmalarını gösterebiliriz. Son sınıflarda durumun değişmesi ve oldukça farklı bir seviyeye gelmesi ise öğrencilerin hem dini daha iyi öğrenmiş ve anlamış olmaları ayrıca okudukları felsefe ve sosyoloji dersleri sebebiyle daha serbest ve rahat düşünüyor olmalarıyla açıklanabilir.

4.5.6. Daha İyi Bir Toplumsal Düzen İçin Dinin Devlet Yönetiminde Etkinlik Kazanması

Tablo 44 Toplumun daha iyi bir düzene ulaşması için dinin eskiden olduğu gibi devlet yönetiminde etkinlik kazanmasını isterim

Bağımsız Değişkenler		Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Ki-Kare
		N	%	N	%	N	%	
Cinsiyet	Erkek	123	52,6	50	21,4	61	26,0	X ² =0,590
	Kız	81	48,8	35	21,1	50	30,0	Sd.=2
	<i>Toplam</i>	<i>204</i>	<i>51,0</i>	<i>85</i>	<i>21,25</i>	<i>111</i>	<i>27,75</i>	P=,745
Sınıf	9	129	52,4	57	23,2	60	24,4	
	10	27	44,3	14	23,0	20	32,8	X ² =25,842
	11	24	44,4	9	16,7	21	38,9	Sd.=6
	12	24	61,5	5	12,8	10	25,6	P=,000
	<i>Toplam</i>	<i>204</i>	<i>51,0</i>	<i>85</i>	<i>21,25</i>	<i>111</i>	<i>27,75</i>	

Tablo verilerine göre cinsiyet ile dinin devlet yönetiminde etkinlik kazanmasını isteme arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ($X^2=0,590$, Sd. = 2, p:;745) yok iken sınıf seviyeleri ile dinin devlet yönetiminde etkinlik kazanmasını isteme arasında istatistiksel açıdan anlamlı ($X^2=25,842$, Sd. = 6, p:;000) bir ilişki bulunmamaktadır.

Din Devlet ilişkileri bağlamında öğrencilerin ne düşündüklerini ortaya koymayı amaçlayan bu soruya verilen cevaplara baktığımızda; onaylama oranının %51,0, onaylamama oranının %21,25 ve kararsız oranının ise %27,75 olduğunu görüyoruz. Öğrencilerin yaklaşık yarısının dinin devlet yönetiminde etkisinin artması gerektiğini düşünmesi önemli bir sonuçtur. Diğer anket sorularına verilen cevaplara bakıldığında öğrencilerin dini hem birey hayatı için hem insan mutluluğu için ve hem de toplumsal sorunların çözümü için önemli bir faktör olarak değerlendirdiklerini görüyoruz. Dolayısıyla devletin amacının da insanların mutluluğunu sağlamak, toplumsal sorunlarını çözmek olduğu düşünülürse öğrencilerin, devletin bu işlevini gerçekleştirmesine dinin de bir şekilde yardımcı olmasını istemeleri muhtemeldir. Yoksa özellikle öğrencilerle birebir yaptığımız görüşmelerde elde ettiğimiz izlenimlere göre onlar, dinin etkisi için, devlet yönetimini tamamen ele geçirmesi şeklinde bir şeriat istememekteler. Sadece din müessesine, devlete bir kısım sorunların çözümünde yardımcı olması gerektiği yönünde bir rol biçmektedirler.

Bu çalışmada elde ettiğimiz verileri din-devlet ilişkilerini ele alan başka çalışmalarda elde edilen verilerle karşılaştırdığımızda din eğitimi veren bir okul için bu oranların aslında çokta yüksek ve şaşırtıcı olmadığı görülmektedir. Mesela Erzurum ili Oltu ilçesi için yapılmış bir yüksek lisans

çalışmasında katılımcılara hemen hemen aynı soru sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır;⁷⁰

Çizelge 1, Toplumun daha iyi bir düzeye ulaşması için dinin eskiden olduğu gibi devlet kararlarında etkili olması gerekir mi?

	Sayı	%
Evet	132	66
Hayır	39	19,5
Fikrim yok	26	13
Toplam	197	100

Verilere cinsiyet açısından baktığımızda erkek öğrencilerin onaylama oranı %52,6 iken onaylamama oranı ise %21,4 olarak görüyoruz. Erkeklerde karasızların oranı da %26,0'dır. Kız öğrencilerin soruya verdikleri cevapların dağılımı şöyle: katılıyorum diyenler % 48,8, katılmıyorum diyenlerin oranı %21,1 ve kararsızım diyenlerin oranı da %30,0 olarak görülüyor.

Sınıflar açısından cevaplar değerlendirildiğinde onaylama oranı dokuzuncu sınıflarda %52,4, onuncu sınıflarda %44,3, on birinci sınıflarda %44,4 ve son sınıflarda ise %61,5'dir. Onaylamayanların oranı ise dokuzuncu sınıflarda %23,2, onuncu sınıflarda %23, on birinci sınıflarda %16,7 ve son sınıflarda %12,8'dir. Karasızların oranına gelince dokuzuncu sınıflarda oran %24,4, onuncu sınıflarda %32,8, on birinci sınıflarda %38,9 ve son sınıflarda %25,6 olarak görülüyor. Burada dikkat çeken nokta son sınıflarda katılım oranının diğerlerine göre yüksek bir orana ulaşmış olmasıdır. Bunun sebebi olarak öğrencilerin dört yıl boyunca aldıkları din eğitiminin etkisi altında kalmaları, toplumdaki problemlerin polisiye yöntemlerle çözülmediğinin ve hatta artarak devam ettiğinin farkına varmaları gösterilebilir. Ayrıca özellikle son sınıf öğrencilerinin

⁷⁰ Mustafa Macit, Halkın Din Çerçevesinde Beklentileri -Erzurum/Oltu Örnekleme- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001

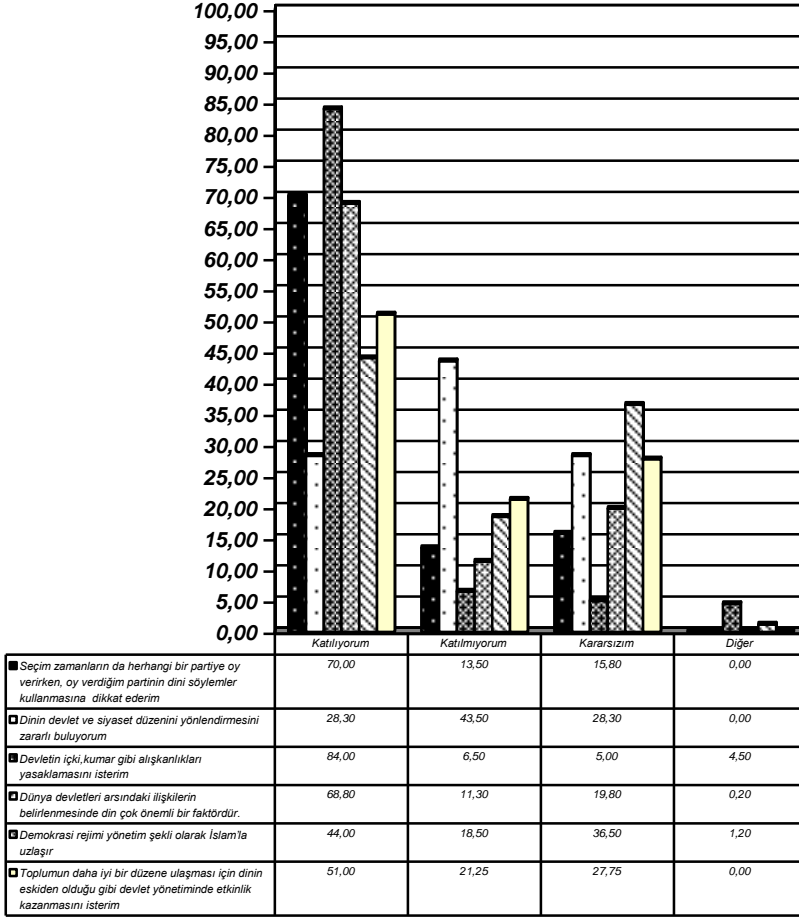
geleceklerini belirleyecek olan üniversite giriş sınavı sebebiyle katsayı sorunu ile karşı karşıya gelmeleri onların bu düşüncelerinde önemli bir etken olabilir. Çünkü bu sorun sebebiyle devlet kurumlarının kendilerine karşı ayrımcılık yaptığı fikrine kapılmaları ve buna tepkisel bir söylem içerisine girmeleri ihtimal dahilindedir.

4.5.7. Din Devlet İlişkilerine Toplu Bakış

Öğrencilerin din-devlet ilişkileri hakkındaki görüşlerini toplu halde gördüğümüz şekil 8'e baktığımızda din ile devletin birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olması gereken iki önemli kurum olarak değerlendirildiğini görebiliriz.

Anketimize katılan öğrencilerin %70'i parti tercihlerinde dinin etkili olduğunu söylemektedir. Bu da ülkemizde siyasetin dinden ne kadar bağımsız olabileceğini ya da olmayabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Dinin siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı bulanların oranı %28,3 iken bu durumu zararlı bulmayanların oranı ise %43,5'e çıkmaktadır. Yani öğrencilerin yaklaşık yarısı din-siyaset ilişkisi ve özellikle de dinin siyasete etkisi konusunda olumlu bir görüşe sahipler. İlk iki sorunun aksine üçüncü soruda onaylama oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Devletin içki, kumar gibi alışkanlıkları yasaklamasını isterim diyenlerin oranı %84,0 olarak görünüyor. Bu soruda katılım oranının bu kadar yüksek çıkmasının sebebi olarak içki ve kumar gibi alışkanlıkların kötü alışkanlıklar olması ve zararlarının her yaş ve seviyedeki insan tarafından bilinmesi buna karşılık devletin halkını koruma ve kollama görevini yerine getirmesi gerektiği düşüncesi gösterilebilir. Yani içki ve kumara sadece dini açıdan değil aynı zamanda ailevi ve toplumsal yönlerden de baktıkları için ve toplumda sebep oldukları yıkımları bizzat gördükleri veya duydukları için onların devlet tarafından yasaklanmasını onaylamaları kolaydır.

Din-Devlet ilişkilerine Toplu Bakış

Şekil 8 Din Devlet ilişkilerine toplu bakış

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

SONUÇ

İmam Hatip Liseleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti Milli Eğitim Sistemi içerisinde yer alan birer devlet okuludurlar. Fakat kuruldukları günden itibaren sürekli olarak varlıkları ve işlevleriyle tartışma konusu olmuş, siyasi çekişmelerde üzerinde çok şey söylenmiş ve her fırsatta kapatılmaya veya en azından yaşam alanı kısıtlanmaya çalışılmıştır. Biz bu çalışmamızda bu okullarda okuyan binlerce öğrencinin din-toplum-devlet ve birey ilişkileri hakkındaki görüşlerini ortaya koymaya çalıştık. Çünkü kanaatimizce sürekli tartışılmalarına rağmen tartışan taraflar bu okullarda okuyan öğrencileri ve onların görüşlerini yeterince tanımıyor ve bilmiyorlar.

Araştırmanın temel varsayımı imam hatip lisesi öğrencilerinin din-toplum ilişkileri bağlamında görüşlerin önemliliği ve bu görüşlerin oluşmasında bu okullarda aldıkları dini eğitimin önemli bir etken olduğu varsayımı idi.

Araştırma neticesinde elde ettiğimiz sonuçlar, öğrencilerin dini inançlarının oluşmasında okulun etkisinin oranının %33,5 ile çok fazla ve %38,9 ile fazla olduğunu gösteriyor. Yani iki oranı birlikte değerlendirdiğimizde okulun öğrenciler üzerinde ki etki oranı %70 civarındadır. Bu oran araştırmanın diğer bölümlerinde elde ettiğimiz verilerle karşılaştırıldığında birbirleriyle uygun çıktıkları görülüyor. Yani dinin öğrencilerin hayatlarına etkisi, arkadaş seçimlerinde oynadığı rol, din-birey ilişkilerinde, din toplum ve din devlet ilişkilerinde dine olumlu bakış yine %65'ler civarındadır. Bütün bunlar, öğrencilerin dinin bireyin dünyevi hayatında etkili olmasını istediklerini, bu uğurda özgürlüklerinin kısıtlanmasına dahi razı olduklarını ve hayatın anlam ve amaç kazanması için dini önemli bir faktör olarak gördüklerini ortaya koyuyor.

Diğer varsayımımız ise öğrencilerin düşünce yapılarının oluşmasında aile ve çevre faktörlerinin de belirli derecelerde katkısının

olduğu varsayımı idi. Yine veriler gösterdi ki öğrencilerin dini inançlarının oluşmasında okul yanında ve hatta ondan daha fazla etkili olan diğer faktörler de var. Bunların en önemlileri aile ve dini cemaatlerdir. Ailenin dini inançların oluşumuna etki oranı %81,1, cemaatlerin etki oranı ise %71,7'dir. Bu sonuç öğrencilerin okul dışından etkilenmeye ne kadar açık olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla eğitim sadece okulda alınmamakta okul dışında cemaatler vasıtasıyla devam etmektedir. Bu eğitimin sağlıklı olup olmadığı, yeterliliği ayrıca tartışma konusudur. Ayrıca ailenin etkisinin bu kadar yüksek olmasının sonucu olarak hala geleneksel din ve düşünce anlayışının öğrenciler arasında egemen olduğu da görülmektedir.

Sonuç olarak; Dini eğitim veren bir kurum olarak İHL'ler öğrencilerin hayatlarında, fikirlerinde ve kararlarında önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Din hakkında ki bilgi ve birikimi ana kaynaklara dayanan, bunun yanında müspet ilimler alanında da en az diğer ortaöğretim okulları öğrencileri kadar bilgiye sahip olan bu öğrencilerin nitelik ve nicelik olarak daha iyi noktalara gelmeleri sağlanmalıdır. Bunu sağlamak için de bu okullarda görev yapan idareci ve öğretmenlere -özellikle meslek dersleri öğretmenlerine- büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu okullarda verilen eğitimin soğuk bir bilgi yüklemesi olması şeklinde olmaması gerekmektedir. Aynı zamanda bu eğitim sevgi eğitimi ile desteklenmeli, onlara imam hatiplilik şuuru ve bilinci kazandırılmalı, toplumdaki edindikleri batıl ve hurafeye dayalı yanlış inanç ve uygulamaları sebeplerini bilerek terk etmeleri ve yerine sağlam, doğru bilgiye dayalı inanç ve uygulamaları koymaları sağlanmalıdır. Ayrıca bu öğrenciler cemaatlerin özelliklerde dini cemaatlerin hedefi durumundadırlar. Dolayısıyla onların bu alanda da bilinçli hareket edecek kadar donanımlı yetiştirilmeleri gerekmektedir.

İHL öğrencileri de diğer Ortaöğretim kurumları öğrencileri gibi bu toplum içerisinde, aynı şartlar içerisinde yaşamaktadırlar. Onlarda bu ülkenin çocukları olarak tanınmayı, anlaşılmayı, hoşgörüyü ve herkes gibi aynı haklardan yararlanmayı hak ediyorlar. Bunun gerçekleşebilmesi için öncelikli olarak insanların bakış açılarını yeniden gözden geçirmeleri ve

önyargılarını terk ederek meseleye yansız bakmaları gerekmektedir. Bu bakışın sağlanması için de toplumda pek çok kesime büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Öncelikle bu okulların öğrencileri kendilerini her alanda ama özellikle dini ilimler alanında iyi yetiştirmeli, her konuda söyleyecek ciddi ve önemli sözleri olmalı, fakat bunu toplum içerisinde çekinmeden, kendisini saklamadan ortaya koyabilmelidir. Fikir ve davranışlarıyla çevresine örnek olmalı ve yine çevresinde saygın bir yer edinerek bir çekim merkezi olabilmelidir. Kendisine sorumluluk düşen diğer bir grupta İHL ile alakalı olarak kurulmuş sivil toplum örgütleridir. Bu örgütler İmam Hatip Liselerini ve bu okullarda okuyan öğrencileri, öğretilenleri ve toplum içerisindeki yerlerini etkili ve yaygın bir çalışma ile herkese anlatmalıdır. Çünkü böylesi bir çalışma insanları bu kurumlara bakışlarını değiştirmekte ve onların daha objektif olarak değerlendirme yapmalarını sağlamaktadır. Bu konuda üzerine sorumluluk düşen diğer bir kurumda devlet kurumlarıdır. Çünkü bu okullarda okuyan öğrencilere diğer öğrencilere sağlanan hakların aynısı sağlanmalı ve onların kendilerinin haksızlığa uğradıkları düşüncesinden kurtarılmalıdırlar. Bu okulların eğitim sistemi içerisindeki yeri ve konumu tam olarak açıklığa kavuşturulmalı ve ona göre davranılmalıdır. Zira bu okullar yeri gelince Meslek Lisesi statüsünde sayılıyor ve ona göre hakları belirleniyorken yeri gelince de düz lise statüsüne sokulup ona göre değerlendirilmektedir.

Burada bütün kurumları sayarken aileleri unutmamak lazım gelmektedir. Çünkü araştırmamızda elde ettiğimiz bulgular gösterdi ki ailelerin bu öğrenciler üzerinde etkileri çok büyüktür. Aileler çocuklarına sahip çıkar ve bu etkilerini olumlu yönde kullanırlarsa çok önemli sonuçlar elde edecekleri açıktır. Aileler okul ile işbirliğine giderek öğrencileri takip etmeli, onların sorunları ile yakından ilgilenmeli ve aynı zamanda onlara kişiliklerini kazanmalarını sağlayacak şekilde davranmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Niyazi-Çapçioğlu, İhsan, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2008
- AŞIKOĞLU, Nevzat Y., Kutsal ve Toplum,
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/212.pdf>
- BERGER, Peter L., Kutsal Şemsiye, Çev. Ali CO_KUN, Rağbet Yay., İst.2000
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurktan, din sosyolojisi, Filiz Kitapevi, İstanbul,1985
- BOZAN, İrfan, Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri-Bir Kurum: D.İ.Başkanlığı, TESEV Yayınları, İstanbul, 2007
- Büyük Larousse, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., 1998
- Büyük Sözlük, TDK Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 1993
- COŞKUN, Ali, Din, Toplum ve Kültür, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005
- Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ocak 1951
- Din Eğitimi Raporu, Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı. Ankara,1995
- DOĞAN, İsmail, Sosyoloji, Sistem Yayıncılık, Ankara, 1995
- DÖNMEZER, Sulhi, Toplumbilim, Beta Basım-Yayımlar, İstanbul, 1994
- DÜNDAR, Fatma Gonca, Çocuklarını İ.H.L.ne Gönderen Anne-Babaların İ.H.L.'ni Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Yozgat ili Örneği) , (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,2008
- GÜNAY, Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, 1998
- İmam Hatip Liseleri- Efsaneler ve Gerçekler, TESEV Yayınları, İstanbul, Kasım 2004

İman ve İbadetler, Komisyon, TDV Yayınları

İslam Ansiklopedisi, Komisyon, TDV Yayınları, İstanbul, 1994

KAĞITÇIBAŞI, Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim Yayınları, İstanbul, 2004

KESKİN, Mustafa, Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV (2004), Sayı:2

KURT, Abdurrahman, Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu, Uludağ Ü.İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt:17,Sayı:2,2008

MACİT, Mustafa, Halkın Din Çerçevesinde Beklentileri –Erzurum/Oltu Örnekleme- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001

MARSHALL, Gordon, (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999

ÖZCAN, Faruk, Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye’de Örgün Din Eğitimi: İ.H.L. Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa,2006

POLAT, Fazlı, Kültürel Kimlikten Ulusal kimliğe (Kırgızistan Örneği),Bizim Büro Basımevi, Ankara,2007

ROUSSEAU, J.J. (Çev. Vedat Günyol), Toplum sözleşmesi, MEB Yayınları, İstanbul, 1989

SEZEN Yümni, Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar, İFAV Yayınları, İstanbul, 1997

Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi (İHL’nin Kuruluşunun Kırkıncı Kuruluş Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmî Toplantı), İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul, 1993

TOYNBEE, Arnold j. (Çev. İbrahim CANAN) Tarihçi Açısından Din, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1978

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

ÜNSÜR, Ahmet, Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri, Ensar Neşriyat, İstanbul,2005

WEBER, MAX, (Terc: Medeni Beyaztaş) Sosyoloji'nin Temel Kavramları, Bakış Yayınları, İstanbul, 2002

İnternet Kaynakları

<http://tkb.meb.gov.tr/yonetmelik/Imam%20Hatip%20Okulu%20Idare%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.htm>

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>

EK

EK 1.Öğrencilerle Görüşme Formu ve Sorular

ANKET FORMU

Elinizdeki anket formu din ve din ile ilgili bazı konular hakkında bazı cümle ve sorulardan oluşmaktadır. Sorulara vereceğiniz cevaplar bilimsel araştırma dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Vereceğiniz samimi ve gerçeğe uygun cevaplar araştırmada güvenilir ve geçerli sonuçlar elde edilmesine büyük katkıda bulunacaktır. Lütfen her maddeyi, atlamadan dikkatlice okuyunuz ve kanaatinize uygun ya da en yakın seçeneği (X) işareti ile işaretleyiniz. Anketin doldurulması konusunda gösterdiğiniz sıcak ilgi, yardım ve iş birliğine şimdiden teşekkür ederiz.

Lokman CERRAH

1. Okulunuz : 1 () Pasinler İHL 2 () Yakutiye Anadolu İHL 3 () İspir İHL

2.Cinsiyetiniz : 1 () Erkek 2 () Kadın

3.Sınıfınız : 1 () 9 2 () 10 3 () 11 5 () 12

4. Ailenizde herkesi ilgilendiren kararlar nasıl alınır?

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

- 1()Babam kara verir
2()Annem karar verir
3()Anne-babam ortak karar alırlar
4()Ailede herkes söz sahibidir

5. Sizinle ilgili olan bir karada etkili olan kimdir?

- 1() Babam2() Annem 3() Kendim
4() Ortak 5() Diğer(Belirtiniz.....)

6. Aldığınız kararlarda ailenizden bir baskı görüyor musunuz?

- 1() Evet 2()Hayır 3() Bazen

7. Şu anda sahip olduğunuz dini inançlarınızın oluşumunda aşağıdakilerden hangisi,ne kadar etkili oldu?

		Çok fazla	Fazla	Az	Çok az	Hiç
*Aile	:	()	()	()	()	()
*Okul	:	()	()	()	()	()
*Dini cemaatler	:	()	()	()	()	()

8. İmam hatip Lisesini seçmenizdeki en önemli etken neydi?

- 1() Babam 2()Annem 3() Arkadaşlarım
4() Okuduklarım 5() Kendim 6() Çevre

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

9. Dini kurallar sizin yaşayışınızı, tutum ve davranışlarınızı etkiliyor mu?

1()Evet

2() Hayır

3() Bazen

10. Arkadaş seçiminizde dindarlığın herhangi bir rolü var mı?

1()Evet

2() Hayır

	Sorular	Katılıyo- rum	Katılm- yorum	Karar- sızım
11	Kendimi dini inanış ve uygulamalar bakımından dindar görüyorum	A	B	C
12	Sağlam dini inançları olmadan da insan mutlu bir hayat yaşayabilir	A	B	C
13	Dindar insanın ticari hayatta dindar olmayanlara göre daha güvenilir olduğunu kabul ediyorum	A	B	C
14	Din insanın hayatına bir amaç ve anlam kazandırır	A	B	C
15	Lise çağındaki flörtü normal karşılarım	A	B	C
16	Doğum kontrolünü doğru bulmuyorum	A	B	C
17	Dinin bazı yasakları insanları hayatın güzelliklerinden alıkoyar	A	B	C
18	Bence özgürlükleri din dahil hiçbir kurum sınırlamamalıdır.	A	B	C
19	Namazımı sürekli kılarım.	A	B	C
20	Toplumdaki kapkaç, rüşvet, hortumculuk gibi bir çok ahmaklıkların yaygınlaştırılmasıyla çözülebilir	A	B	C
21	Toplumumuzda var olan bir çok sıkıntılara rağmen insanların problemlerinin temelinde dini duygular yatar.	A	B	C
22	İslami değerler toplumun problemlerine olumlu çözüm getirebilir.	A	B	C

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Gözünden Din-Toplum-Devlet İlişkilerine Bakış
(Erzurum Örneği)*

23	Toplumsal problemlerle ilgilenirim.	A	B	C
24	Toplumun daha iyi bir düzene ulaşması için dinin eskide devlet yönetiminde etkinlik kazanmasını isterim	A	B	C
25	Kadın erkek tokalaşmasını doğru bulmuyorum	A	B	C
26	Cinsel açıdan evlilik öncesi kız-erkek ilişkisini normal karşılıyorum	A	B	C
27	Dinin toplum üzerinde birleştirici bir rolü vardır.	A	B	C
28	Dini tarikatlar toplum üzerinde kardeşlik ve bütünlüğe sebep olurlar.	A	B	C
29	Birey, hayatında inanç dünyası ile günlük yaşamını birbirinde	A	B	C
30	Toplumda dini grup ve cemaatlerin olmasını onaylıyorum	A	B	C
31	Toplum açısından faydası olacaksa bazı dini kuralların onaylıyorum.	A	B	C
32	Toplumun dine yeteri kadar önem verdiğine inanıyorum.	A	B	C
33	Seçim zamanların da herhangi bir partiye oy verirken, oy verdiğim dini söylemler kullanıp kullanmamasına dikkat ederim	A	B	C
34	Dinin devlet ve siyaset düzenini yönlendirmesini zararlı buluyorum	A	B	C
35	Devletin içki, kumar gibi alışkanlıkları yasaklamasını isterim	A	B	C
36	Dünya devletleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde din önemli faktördür.	A	B	C
37	Demokrasi rejimi yönetim şekli olarak İslam'la uzlaşır	A	B	C